

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ABD
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

KEMAL TAHİR'İN ÖYKÜLERİNDE MİZAH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

İBRAHİM VELİ SÖZER

DANIŞMAN

PROF. DR. ZEKİ TAŞTAN

VAN, 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

İbrahim Veli SÖZER tarafından hazırlanan “Kemal Tahir’in Öykülerinde Mizah” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Zeki TAŞTAN

Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan: Prof. Dr. Zeki TAŞTAN

Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye: Prof. Dr. Selma BAŞ

Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Servet ŞENGÜL

Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi:

28.06.2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim. 28.06.2019

İbrahim Veli SÖZER

Yüksek Lisans Tezi

İbrahim Veli SÖZER

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran, 2019

KEMAL TAHİR'İN ÖYKÜLERİNDE MİZAH

ÖZET

Daha çok romancılığıyla bilinen Kemal Tahir (1910-1973), pek çok edebi türde eser vermiş ve bu anlamda cumhuriyet devri Türk edebiyatında çok değerli bir isimdir. Kemal Tahir'in üretkenliği hemen her alanda olduğu gibi öykü türünde de geçerlidir. Yazmış olduğu öyküler, roman türüne bir basamak olarak kaleme alınmış; ancak içerdiği konular ve değindiği eleştiriler ile kıymetli metinler olmuştur.

Kemal Tahir'in öyküleri, tarihsel, siyasal, sosyolojik tespitleri ile tartışma konusu olmuştur. Öykülerinde genellikle gündelik hayatta hâkim olan unsurlar üzerine bir mizah anlayışı görülmektedir. Dolayısıyla Kemal Tahir'in öykülerinde gerçekçi bir bakış açısıyla verdiği mizah unsurları, yerli ve milli hayatın birer tezahürleridir. Toplumsal ve siyasal eleştirilerin bolca yer aldığı öykülerde mizah, Kemal Tahir'in mizacından da kaynaklanmaktadır. Mizah anlayışı, ciddi meselelerin yumuşatılarak gözler önüne serilmesini ve böylece toplumun kanayan yaralarını topluma ve toplum yöneticilerine göstermek amacını taşır. Kemal Tahir'in edebiyatımızın kendi gerçeklerimizden yola çıkılarak oluşturulmasını öyküler üzerinden önerdiği anlaşılmaktadır. Öykülerinde egemen yapılara muhalefet etmiş, iktidara karşı gelmiş, halkı sömüren işadamlarını odak noktası yapmıştır. Türkiye'de yaşayan her unsuru öykülerinde işlemiştir. Bunları Anadolu ağzıyla eserlerinde dile getirmiştir. Bu topluluklarla ilgili halk ağzında dolaşan yargıları sakınmadan

kullanmıştır. Kemal Tahir'in gündeme getirdiği sorunlar hâlâ güncelliğini korumaktadır.

Kemal Tahir'in öykü kitaplarında mizahi unsurları inceleyen bu çalışmada, *Göl İnsanları* (1955, 1969, 2006), *Dutlar Yetişmedi* (2006), *Zehra'nın Defteri* (2005) ve *Üstadın Ölümü* (2006) adlı öykü kitaplarında geçen; din, siyaset, kadın-erkek ilişkileri ve etnik köken gibi başlıklar altında tasnif edilen mizahi muhteva incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Öykü, Mizah, Toplum, İktidar, Eleştiri.

Sayfa Adedi: 96

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Zeki TAŞTAN

M.Sc. Thesis

Ibrahim Veli SOZER

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

June, 2019

HUMOUR IN KEMAL TAHIR'S STORY

ABSTRACT

Kemal Tahir (1910-1973), better known for his novelism, has written many literary works and in this sense he is a very valuable name in modern Turkish literature. Kemal Tahir's productivity is valid in almost all fields as well as in the story genre. The stories he wrote were written as a print of the genre; however, the issues and the criticisms it has made have been valuable texts.

Kemal Tahir's stories have been the subject of discussion with historical, political and sociological findings. His stories often show a sense of humor over the elements that dominate everyday life. Hence, Kemal Tahir's humor elements, which he gives from a realistic point of view, are manifestations of domestic and national life. The humor in the stories, where social and political criticism is abundant, derives from Kemal Tahir's temperament. The sense of humor is intended to show that the serious issues are softened and thus reveal the bleeding wounds of the society to the society and community managers. Kemal Tahir, our literature is based on our own facts based on the creation of the story suggests that suggested. In his stories, he opposed the ruling constructions, opposed the government and the businessmen who exploited the people as the focal point of his stories. Every element has been committed in the history of living in Turkey. These are expressed in the works of Anatolia. He used them without fear. Kemal Tahir's problems are still up to date.

In this study which examines humorous elements in Kemal Tahir's story books, *Göl İnsanları* (1955, 1969, 2006), *Dutlar Yetişmedi* (2006), *Zehra'nın Defteri*

(2005) and *Üstadın Ölümü* (2006); humour was evaluated in the context of religion, politics, male-female relations and ethnicity.

Key Words: Kemal Tahir, Story, Humour, Society, Power, Criticism.

Quantity of Page: 96

Scientific Director: Prof.Dr. Zeki TAŞTAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER.....	IV
ABSTRACT AND KEYWORDS.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR DİZİNİ.....	X
ÖN SÖZ.....	XI
GİRİŞ	1
1. MİZAH KAVRAMI VE TÜRK EDEBİYATINDA MİZAH.....	5
1.1. Mizah Kavramı.....	5
1.2. Mizah Kuramları.....	6
1.2.1. Üstünlük Kuramı.....	6
1.2.2. Uyumsuzluk Kuramı.....	7
1.2.3. Rahatlama Kuramı.....	8
1.2. Türk Edebiyatında Mizah.....	9
2. KEMAL TAHİR'İN HAYATI VE ÖYKÜCÜLÜĞÜ.....	18
2.1.Kemal Tahir'in Hayatı.....	18
2.2.Kemal Tahir'in Öykücülüğü.....	21
3. KEMAL TAHİR'İN ÖYKÜLERİNDE MİZAH	24
3.1. Kemal Tahir'in Öykülerinde Dine ve Din Adamına Mizahi Bakış.....	24
3.2. Kemal Tahir'in Öykülerinde Siyasi Hayata Dair Mizahi Yaklaşımlar.....	41
3.3. Kemal Tahir'in Öykülerinde Kadın –Erkek İlişkilerine Mizahi Yaklaşımlar.....	53
3.4. Kemal Tahir'in Öykülerinde Etnik Köken Meselesine Mizahi Yaklaşımlar.....	63

4. DİLSEL DÜZLEMDE KEMAL TAHİR'İN ÖYKÜLERİNDE MİZAH.....	68
4.1. İroni.....	69
4.2. Mübalağa.....	71
4.3. Teşbih.....	73
4.4. Değiştirim.....	74
4.5. Çok Anlamlılık.....	75
4.6. Ağız, Lehçe, Aksan ve Kesimsel Dil Kullanımı.....	76
4.7. Argo.....	77
4.8. Teşhis.....	79
4.9. İstiare.....	79
4.10. Saçmalama.....	80
4.11. İştikak.....	81
4.12. Yankı.....	82
4.13. Ön Sayılıtlarla Oynama.....	83
4.14. Hüsn-ü Talil.....	83
4.15. Deyim-Atasözü Kullanımı.....	84
4.16. Fıkra Kullanımı.....	85
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA.....	91
ÖZ GEÇMİŞ	
ORJİNALLİK RAPORU.....	

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

a.g.e

a.g.y

bkz.

bs.

C.

der.

DT

ed.

Gİ

haz.

S.

s.

TAE

Üni.

ÜÖ

Y.

ZD

Açıklamalar

Adı geçen eser

Adı geçen yazı

Bakınız

Basım

Cilt

Derleyen

Dutlar Yetişmedi

Editör

Göl İnsanları

Hazırlayan

Sayı

Sayfa

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Üniversitesi

Üstadın Ölümü

Yıl

Zehra'nın Defteri

ÖN SÖZ

Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Kemal Tahir, romancı kimliğiyle ön planda olmuş, kendisini romancı olarak tanıtmış ve edebi serüvenini bu yolda sürdürmüştür. Ancak ilk romanını yayımladığı 1955 yılına kadar edebiyatın diğer türleriyle de ilgilenmiştir. Çeşitli nedenlerden dolayı küçük yaşta çalışma hayatına atılan Kemal Tahir, 1932-1938 yılları arasında *Haber*, *Son Posta*, *Vakit* ve *Tan* gazetelerinde; *Yedigün* ve *Karikatür* dergilerinde musahhihlik, başyazarlık, muhabirlik ve genel yayın yönetmenliği gibi görevlerde bulunur. Yayın hayatına erken girmesi, ister istemez Kemal Tahir'e bir yazma alışkanlığı kazandırmıştır. Gazete ve dergilerde yayımladığı ilk yazılar, kendi deyimiyle amatör şiirler, mülakatlar, röportajlar ve çoğu mizahi olan öykülerdir. Bütün bu uğraşları onu ilerideki büyük romancı kimliğine taşıyacaktı. Nitekim 1938 yılında başlayan hapis hayatıyla birlikte kendini tamamen roman yazmaya vermesi sürpriz değildir.

Romancı Kemal Tahir, öyküye iki farklı noktadan bakmaktadır: birincisi romana giden bir basamak, ikincisi ise “kısa yazıldığı için uğraşanı pek çabuk manasızlığa düşüren matah.”¹ Bu iki bakış yüzünden Tahir, sağlığında öykülerinin büyük bölümünü yayımlamaktan imtina etmiştir. Sadece 1941’de tefrika edilen “Göl İnsanları” öyküsünü de içeren ve 1955’te kitap olarak yayımlanan dört öykülük *Göl İnsanları* ve aynı kitabın 1969’da dört öykü daha ilave edilerek yayımlanan ikinci baskısı ve ilk dönemde *Karikatür* ve *Yedigün* dergilerinde yayımlanan öyküleri sağlığında okurla buluşabilmiştir. Kemal Tahir’in tüm öykü külliyyatına 2005-2006 yıllarında yayımlanan *Kemal Tahir: Bütün Öyküleri* üst başlıklı dört kitapla birlikte ulaşılabilmiştir.

---

¹ Kemal Tahir, *Notlar 5: 1950 Öncesi Şiirler ve Ziya İlhan’a Mektuplar*, İthaki Yay., İstanbul, s. 71.

Öykülerin, deyim yerindeyse kenarda köşede kalması, araştırmacıların da dikkatinden kaçmıştır. Dolayısıyla Kemal Tahir öykücülüğü hakkında ulaşabildiğimiz çalışmalar üç-dört adet makaleden ibarettir. Bu durum şüphesiz öykülerin gerektiği gibi tahlil edilmediği ve anlaşılmadığı sonucunu doğurmaktadır. “Kemal Tahir’in Öykülerinde Mizah” başlıklı çalışmamızın amacı bu vesileyle geç kalan ilgiyi canlandırmaktır. Romanlarında daha ziyade Türk siyasi tarihini ve Anadolu insanının dramını konu alan Kemal Tahir’in öykülerinde kullandığı ana unsurlardan biri de mizahdır. Nazım Hikmet’in deyişiyle “meseleleri şirin şirin yapma hüneri” bulunan Kemal Tahir, dinden siyasete, kadın-erkek ilişkilerinden etnik köken meselesine birçok konuyu öykülerinde mizahi bir dille eleştirmiştir.

“Kemal Tahir’in Öykülerinde Mizah” adlı çalışmamız, Kemal Tahir’in öykülerinde muhteva olarak mizahı nasıl ve neden kullandığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Giriş bölümünde mizahın eleştirel yönü, dünya ve Türk edebiyatında eleştirel mizahın kapsamı, özellikle toplumsal eleştiri bağlamında Türkiye’de yapılan mizah üzerine araştırmalar, Türk edebiyatı alanında mizahı konu edinen çalışmalar ve Kemal Tahir’in genelde eserlerinde özelde ise öykülerinde mizah ve toplumsal eleştiriye algılayış biçimi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde mizah kelimesinin ve kavramının tanımı, kökeni ve Türk ve Dünya edebiyatındaki serüveni aktarılmış, Eski Yunan’dan günümüze eleştirel mizahın tezahürleri örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. “Kemal Tahir’in Hayatı ve Öykücülüğü” adlı bölümde ise sırasıyla Kemal Tahir’in kişisel ve edebi yaşamına ve öykücülüğüne dair bilgiler verilmiştir. “Kemal Tahir’in Öykülerinde Mizah” adlı bölümde Kemal Tahir’in öykülerinde kullandığı mizah ortaya konulmuştur. “Dilsel Düzlemde Kemal Tahir’in Öykülerinde Mizah” başlığını taşıyan bölümde yazarın mizaha ulaşmak için kullandığı çeşitli söz sanatları/dil oyunları tespit edilerek metinlerden alınan örneklerle irdelenmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında Kemal Tahir’in mizahı kullanarak ulaşmak istediği hedefler vurgulanmış, kurgudan gerçek hayata dair yönelttiği eleştirilerin arkasında yatanlar gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamda her türlü yardımlarını ve anlayışlarını benden esirgemeyen başta danışmanım Sayın Prof.Dr. Zeki TAŞTAN olmak üzere Van Yüzüncü Yıl

Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyelerine, her zaman yanımda olan değerli dostlarım Dr. M. Arif ERZEN, Arş. Gör. Tolga ÖNTÜRK ve Arş. Gör. Bilal DEMİR'e; beni var eden aileme ve beni yâr eden sevgili eşim Gizem SÖZER'e teşekkürü bir borç bilirim.

İbrahim Veli SÖZER

Van, 2019

GİRİŞ

İnsanın varoluşu ve sosyal bir ortam içinde kendisini ifade edişinden itibaren mizah da insan ile birlikte varolagelmiştir. “Toplumsal gerçekliğe gülünç, sıradışı, eğlenceli, satirik bir dille yaklaşımın adı olan mizahın ana karakteri eleştirel olmasıdır.”¹ Batı kültürüne baktığımızda mizahın işlevinin var olanı sorgulamayı; hatta yıkmayı kapsadığını görmekteyiz. Mizah kabul edilegelmiş her türlü düşünce, söylem ve eylem sistemini –gelenek, töre, toplumsal sistem, devlet politikası, etik gibi- kendisine konu edinen ve bunları eleştiren bir konumdadır. Mizahın böyle bir işlevi olması, insanın kendisini gerçekleştirmesine olanak sağlar ve onun özgürleşmesine ve bütünselleşmesine yardımcı olur.

Mizah eleştirel yönünü antik çağlardan itibaren ortaya koymuştur. Hitit döneminde Purilli ayinleri ve Antik Yunan’da Dionysos eğlenceleri mizahın toplumsal bir olgu olmasına ve halkın “şenlik” ve “eğlence” adı altında eleştirilerini dile getirerek bir nevi rahatlama yaşamasına sebep olduğu söylenebilir. Sözü edilen şenliklerde kötü diye tabir edilen durumlar ve olgular eğlenceli formlara büründülerek sevimlileştirilmiş, böylelikle insanlar korkularından arınmıştır. Mizahın edebiyatta görülen ilk formu Dionysos şenliklerinden doğan komedyadır. İlk olarak Dionysos şenliklerinde çeşitli ritüellerle halkın doğaçlama olarak icra ettiği oyunlar olarak ortaya çıkan komedyaya, daha sonra Aristofanes, Menandros ve Plautus gibi yazarlar tarafından kaleme alınan eserlerle yazılı bir edebi tür formunu almıştır. Komedyaya türü çevrevesinde yazarlar, toplumu yönetenleri ve toplumun bireylerini mizahi bir şekilde eleştirmişlerdir. Özellikle Aziz Nesin’in “Komedyanın Babası” olarak adlandırdığı Aristofanes, komedyalarında Atina’nın bütün bozuk düzenini ve bozuk kurumlarını ele alarak eleştirmiş; bunun yanı sıra toplumdaki insanların da çeşitli kötü yanlarını alaya alarak yermiştir.²

Roma döneminde mizahın eleştirel varlığını Çiçero’nun metinlerinden takip etmemiz mümkündür. Ona göre fonksiyonel tanımlamasıyla gülme, biçimsizliğin

¹ Artun Avcı, “Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece”, *Birikim*, S. 116, 2003, s. 80.

² Aziz Nesin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı*, Adam Yay., İstanbul, 2001, s. 44.

azarlanması ve gözden düşmeyle, utanç verici yolla olmaz. Biçimsizlik ve rezillik sosyal uyumsuzluktan kaynaklanır.³ Mizahın sosyal uyumsuzluğu konu alması onun topluma eleştirel bir bakışla yaklaştığının göstergesidir. Ortaçağ Avrupası'nda din kurumunun topluma yaptığı baskıdan mizah da payına düşeni almıştır. Fakat Avrupa'yı Ortaçağ'ın karanlıklarından çekip çıkararak da yine mizah olmuştur. *Deliliğe Övgü ve Don Kişot* gibi metinler bu dönemde kaleme alınmış, "Rönesans'ı hazırlayan iç gelişme olarak dogmaların karşısındaki özgür düşünce eğilimi mizahtan alabildiğince yararlanmış, yerine göre savaşımını bütünüyle mizah ürünleriyle vermiştir".⁴ Ortaçağ'da karnavallar ve Shakespeare oyunlarındaki soytarılar da mizahı kullanarak toplumun eleştirel yanları ortaya koymuşlardır. Mikhail Bahtin, *Rabelias ve Dünyası*'nda en radikal, en evrensel, en neşeli gülmenin Rönesans folk kültürünün bir parçası olan karnavallardan doğduğunu ve bu gülmenin yeni bir özgür ve eleştirel tarihsel bilincin ifadesi olduğunu söyler.⁵ Shakespeare oyunlarında çokça rastlanan soytarı tipi, Rönesans toplumunda içinde bulunduğu kurumun avantajlarını kullanarak kimsenin söylemeye cesaret edemediği şeyleri büyük bir nüktedanlık ve incelikle dile getirmekte, mizahı kılıf olarak kullanarak eleştirel yönde halkın sözcülüğünü üstlenmektedir.

Anadolu coğrafyası, kültürel olarak mizahî miras bakımından zengindir. Antalya'da yaşadığı söylenen "Noel Baba" lakaplı Aziz Nicholas'ın ve Sinop'lu Roma dönemi filozoflarından Diyojen'in varlığı, Ege Bölgesi'nin Antik Yunan medeniyetinin inkişaf alanı olması bu toprakların mizah ile köklü bir genetik bağı olduğunu ortaya koymaktadır. Selçuklu Dönemi'nde yaşamış olduğu söylenen Nasreddin Hoca figürü, eleştirel mizah bakımından önemlidir. Halk edebiyatı bağlamında fıkraları dilden dile aktarılan Nasreddin Hoca, toplumda eleştirilmek ve alaya alınmak istenen her konuda bir anlatısı olduğu için toplumun sözcüsü olmuştur. Kemal Tahir, "Nasrettin Hoca ve Açıkladığı Gerçekler" başlıklı yazısında Nasrettin Hoca'nın fıkralarının Anadolu Türklerinin sesi olduğunu, Osmanlı

---

³ Fritz Graf, "Cicero, Plautus anad Roman Laughter", *A Cultural History of Humour*, (Ed. Jan Bremmer and Herman Roodenburg), Blackwell Publishers, Cambridge, 1997, s. 31. Akt: Hamdi Özdiş, *Osmanlı Mizah Basında Batılılaşma ve Siyaset: 1870-1877*, Libya Yay., İstanbul, 2010, s. 24.

⁴ Ferit Öngören, *Cumhuriyet'in 75.yılında Türk Mizah ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1998, s. 21.

⁵ Artun Avcı, "Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece", *Birikim*, S. 166, 2003, s. 84.

İmparatorluğu'nun kurulmasından kısa bir süre sonra devlet içinde azınlık durumuna düşen Anadolu Türklerinin merkezi yönetime karşı olan eleştirilerinin aktarıcısı görevini üstlendiğini söylemektedir.⁶ Bu doğrultuda Nasrettin Hoca mizahının kaynağı da eleştiridir. Nasreddin Hoca dışında Halk Edebiyatı bağlamında sözü edilmesi gereken diğer figürlerin başında Keloğlan ve İncili Çavuş gelir. Yine bu figürlerin başrolde olduğu anlatılar toplumun eleştiri ihtiyacını karşılamış, dile getirilmeyenlerin dile getirilmesine yardımcı olmuşlardır.

XIV. yy.'da yaşadığı varsayılan Karagöz ve Hacivat, geleneksel Türk tiyatrosunun temelini oluşturur. Orta oyunu ve meddah kültürü ile birlikte Karagöz ve Hacivat, performansa dayalı ve izleyenlerle doğrudan etkileşime girmesi dolayısıyla halk tarafından her zaman ilgiyle karşılanmışlardır. Kendine özgü dilleri ve kalıpları olması sanatçının istediği eleştiriye yapmasına olanak sağlamıştır. Böylelikle siyasi baskıların hâkim olduğu dönemlerde bile bu sözü edilen geleneksel sanatlar icra edilmeye devam etmiştir. Sözlü edebiyatta süregelen geleneksel Türk mizahının ürünleri, kendilerine yazılı mizah edebiyatında da yer bulmuştur. Çeşitli gazete ve dergiler bu figürleri yayın organlarını adlandırmada kullanmış, karikatür ve mizahi yazılarda Nasreddin Hoca ve Karagöz gibi figürler tip olarak yer almıştır. Eleştirilmek istenen durum veya olay, sözü edilen figürlere atfedilerek dile getirilmiştir. Bu durum da geleneksel Türk mizahının ürünlerinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Tanzimat Fermanı sonrasında gelişmeye başlayan gazetecilik, mizaha da yeni bir mecra sunmuştur. XIX. yy.'ın ikinci yarısından itibaren yayımlanmaya başlayan mizah dergi ve gazeteleri toplumun çeşitli tabakalarını eleştirmek isteyen yazar ve çizerlerin yuvası haline gelmiştir. Hüseyin Rahmi Gürpınar, Refik Halid Karay ve Ahmet Rasim gibi yazarlar, mizahî yayın organlarında eserlerini yayımlayarak Türk edebiyatında mizahın gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Meşrutiyetten cumhuriyete ve cumhuriyetten günümüze mizah dergiciliği gelişmeye devam etmiş, karikatür, mizahi hikâye ve mizah yazıları ile eleştirel mizahın halka ulaşmasında kaynaklık etmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* ve Oğuz Atay'ın

---

⁶ Kemal Tahir, *Notlar: Sanat-Edebiyat 4*, İthaki Yay., İstanbul, 2016, s. 67-68.

Tutunamayanlar'ı ile Türk romanına ironi girmiş, yazarlar bir mizahî tür olan ironiyi kullanarak toplumu eleştirmişlerdir.

Kemal Tahir, mizah yazarlığına *Karikatür* ve *Yedigün* dergilerinde yayımladığı öyküler ile başlamıştır. Dergilerde çıkan öykü ve yazılarını kitap olarak yayımlamayan Kemal Tahir, hapisanede geçirdiği yıllarda da mizahi öykü ve öykü parçaları yazmış ve bunları da herhangi bir mecrada yayımlamamıştır. Yazarın bütün öyküleri ölümünden sonra yayımlanmış, dört cilt olarak Türk okuruna sunulmuştur. Yayımlanan tek öykü kitabı *Göl İnsanları*, dergilerde yayımladığı öyküler ve hiç yayımlamadığı öykülerde görülen ana unsurlardan biri de mizahtır. Yazar, mizahı kullanarak toplumu çeşitli yönleriyle eleştirmiştir. Mizahın eleştirel gücüyle birlikte kadın-erkek ilişkileri gibi evrensel bir konudan Türk siyasetinin karmaşık yapısına kadar çeşitli konularda fikrini ve tarafını belli etmiştir. Kemal Tahir'in romanlarına mizahi bir açıdan bakan çalışma yoktur. Kemal Tahir'in kaleme aldığı her eserde ince zeka pırıltıları mizah olarak gün yüzüne çıkar. Bu çalışmanın amacı, Kemal Tahir'in diğer eserlerinin de hareket ederek öykülerde mizahı kullanma biçimleri ve muhteva olarak mizahı kullanarak toplumu eleştirdiği yönleri ortaya koymaktır.

1.MİZAH KAVRAMI VE TÜRK EDEBİYATINDA MİZAH

1.1. Mizah Kavramı

Latince de “humere” olan mizah kelimesinin aslı Arapça “müzah”tır.⁷ Türkçe sözlükte mizah, gülmece olarak kullanılmaktadır. Gülmece ise “eğlendirmek, güldürmek ve birine, bir davranışa incitmeden takılmak amacını güden ince alay, mizah”⁸ şeklinde tanımlanır. Mizah ve gülmece kavramları gülme olgusuyla birlikte açıklanmalıdır. Gülmenin psikolojik, feslefi ve fizyolojik bir kavram olması onun bu alanlarda tanımlanmasına olanak sağlamıştır. Gülme üzerine söz söyleyen ilk filozof Aristoteles’tir. Aristoteles, gülmeyi aşağılık bir hareket olarak tanımlar. *Nikomakhas’a Etik* adlı eserinde gülme ve güldürmede aşırıya kaçanları eleştirir ve alaylı şakanın bir tür hakaret olduğunu ve yasaklanması gerektiğini söyler.⁹ Yazılı anlamda ilk gülme ve mizah Homeros’un *İlyadası*nda görülür. Destanda ateş ve zanaat tanrısı Hephaistos, diğer tanrılara kutsal bal sunar. Hephaistos’un topal olması ve bal getirirken gülünç bir halde soluk soluğa yalpayarak yürümesi diğer tanrılara kahkalara boğar. Bu mesel, daha sonra gülmenin fizyoloji ile ilişkisini araştıran filozoflar tarafından geliştirilen mizah kuramlarına kaynaklık edecektir: İnsanda var olan eksiklikler, bozukluklar veya fazlalıklar, gülmeye ve mizaha yol açan olgulardır.

Aristoteles’in öğrencisi olan Platon da gülme ve mizah üzerine düşünen filozoflardandır. *Devlet* adlı eserinde, ideal bir devlet idaresinde gülmeye yer olmadığını söyler. Çünkü ona göre gülme, insanları aşırıya yönlendirmekte, bedensel-ruhsal tacize ve alaya yol açmaktadır. İdeal devletin fertleri ağırbaşlılıklarını korumalı, kendilerini ciddiyetsizliğe sürükleyen gülme ve mizahtan uzak durmalıdır.

⁷ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, s.655.

⁸ TDK Türkçe Sözlük, s. 581.

⁹ Aristoteles, *Nikomakhas’a Etik*, çev. Saffet Babür, Ayraç Yay., Ankara, 1998, s. 86-87, Akt: Ebru Davulcu, *II.Meşrutiyet Dönemi Mizah Basınında Osmanlı Modernleşmesi ve Eleştirel Kodlar – Kalem ve Cem Dergileri Üzerinden*, Palet Yay., Konya, 2015, s. 19.

1.2. Mizah Kuramları

Mizah kavramından hareketle mizahı çeşitli kuramlarla kavramsallaştırmaya çalışan filozoflar ve düşünürler olmuştur. Lenoard Feinberg'in, "Mizahın Sırrı" adlı makalesinde belirttiği gibi üçbin yıldır birçok farklı mizah kuramı ortaya atılmıştır.¹⁰ Fakat ortaya atılan bu kuramlar hiçbir zaman tam anlamıyla tatmin edici olmamıştır. Mizahın yaratımında üreten taraf ile tüketen tarafın karşılıklı etkileşimi, mizah ürünlerinin sayıca fazla olması, mizaha ihtiyaç duyan kitlenin çeşitliliği ve değişkenliği, her dönemde ve durumda meseleyi tam anlamıyla açıklayan bir kuramdan söz etmeyi mümkün kılmamaktadır. Aynı zamanda gülme ve mizah; fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönü olan bir olgudur. Fizyolojik olarak bakıldığında, gülme öncesinde, sırasında ve sonrasında insan vücudundaki değişimler ele alınmış ve araştırılmıştır. Gülmenin ve mizahın sosyolojisi ele alındığında ise gülmenin topluma olan etkisi ve toplumsal işlevleri araştırılmıştır. Gülme ve mizah ile ilgili temel ve ana kuramlar, üstünlük kuramı, uygunsuzluk kuramı ve rahatlama kuramıdır.

1.2.1. Üstünlük Kuramı

En eski ve en yaygın kuram olan üstünlük kuramı, gülmenin bir kişinin diğer insanlar üzerinde üstünlük duygularının bir ifadesi olduğunu söyler¹¹. Üstünlük kuramıyla ilgili Aristoteles şunları söylemektedir: "Komedyaya ortalamadan daha aşağı olan karakterlerin taklididir; bununla birlikte komedyaya, her kötü olan şeyi taklit etmez; tersine, gülünç olanı taklit eder; bu da soylu olmayanın bir kısmıdır. Çünkü, gülünç olanın özü, soylu olmayışa ve kusura dayanır."¹² Bu kuramın geliştiricisi Thomas Hobbes'tur. "İnsanlığın genel eğiliminin, yalnızca ölümle sona eren, bitmez tükenmez bir güç arzusu olduğunu öne sür"¹³[en] Hobbes, şöyle devam etmektedir:

¹⁰ Leonard Feinberg, "Mizahın Sırrı", *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Haz. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır. Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 2010, s. 279.

¹¹¹¹ Çağatay Güler, Bilge Ufuk Güler, *Mizah, Gülme ve Gülme Bilimi*, Yazıt Yay., Ankara, 2010, s. 240.

¹² Aristoteles, *Poetika*, Çev. İsmail Tunalı. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 20.

¹³ Akt: John Monreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, Çev. Kubilay Aysever ve Şenay Soyer, İris Yayınları, İstanbul, 1997, s. 10.

“[İ]nsanlar, başkalarının zayıflıklarına da gülerler. Bu yüzden gülme isteğinin, başkalarının zayıflıklarıyla veya bizim önceki zayıflıklarımızla karşılaştırıldığında kendimizdeki üstünlüğü birdenbire fark etmekten kaynaklanan ani bir övünmeden başka bir şey olmadığı sonucunu çıkarabilirim.”¹⁴ Üstünlük kuramına göre insanlar “kendilerine karşı cesaret, zekâ ya da bir başka insanî özellik konusunda üstünlük duyduğumuz kişilere gül[erler]”¹⁵ İnsan, kendisini karşısındakinden daha üstün, daha güvenli, daha güçlü gördüğü zaman bu kurama göre gülme eylemi devreye girer. “[K]işi, [karşısındakinin] düşmüş olduğu duruma düşmediği, kendisinin ondan daha uyanık olduğunu düşündüğü için üstün olma duygularına kapılacaktır. Böyle bir durumda da gülmenin merkezinde üstün olma duygusu hâkim olacaktır”.¹⁶

1.2.2. Uyumsuzluk Kuramı

Mizah üzerine geliştirilen bir diğer kuram uyumsuzluk kuramıdır. Uyumsuzluk kuramına göre öykünün mantıklı gidişindeki ani sapmanın yarattığı uyumsuzluk gülmeye yol açar. Normal düşünce örüntüsü ve duygulanımında sapma olmuştur.¹⁷ Dünya üzerinde nesnelere, olayların ve bunların birbirleriyle ilişkilerinin mantık çerçevesinde birtakım kuralları vardır. İnsan dünyada, bu kuralların ön kabulüyle yaşar. Bu kalıpların dışında bir şeyle karşılaştığımız zaman gülme eylemi ortaya çıkar. Kaikatür ve çizgi filmlerin yola çıktığı düşünce budur. Olduğundan farklı yansıtılan olaylar, durumlar ve nesnelere gülmeye neden olur.

Konu ile alakalı ilk olarak fikir öne süren Aristoteles'tir. Aristoteles, *Rhetoric* adlı kitabında dinleyicileri arasında belli bir beklenti yaratıp sonra da onları beklennmedik bir şeyle vurmanın, bir konuşmacı için iyi bir güldürme yolu olduğuna dikkat çeker.¹⁸ Bu kuramın geliştiricileri Kant ve Schopenhauer'dur. Kant, beklenmeyen bir olaya karşı duyulan şaşkınlık sonrasında ortaya çıkan gülme ile birlikte kişinin duygusal arınım yaşayacağını savunur. Schopenhauer da gülmenin

¹⁴ Feinberg, *a.g.e.*, s. 281.

¹⁵ Monreall, *a.g.e.*, s. 22.

¹⁶ Halil İbrahim Şahin, “Bektaşî Fıkraları ve Gülme Teorileri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 55, s. 259.

¹⁷ Çağatay Güler, Bilge Ufuk Güler, *a.g.e.*, s. 243.

¹⁸ Çağatay Güler, Bilge Ufuk Güler, *a.g.e.*, s. 243.

nedenini, bir kavramla o kavram arasındaki uyumsuzluğun aniden algılanması olarak ifade eder. O'na göre gülme ya da kahkaha, bu uyumsuzluğun ifadesidir.¹⁹

1.2.3. Rahatlama Kuramı

Herbert Spencer tarafından ortaya atılan ve Freud'un geliştirdiği rahatlama kuramına göre gülme sinir enerjisi boşalması ve ruhsal enerjinin mekanik enerjiye dönüşmesi olarak tanımlanmıştır.²⁰ Bu kurama göre mizahın işlevi gerilim ve sıkıntıdan kurtulmayı ve aşırı gerilimin boşalmasını sağlamaktır. Dolayısıyla gülme ve mizah toplum sağlığı için çok önemlidir.

Gülme ve mizahın psikoloji ile tam olarak anlaşılamayacağını öne süren Henri Bergson gülmenin toplumsal işlevi üzerinde durmuştur. Fransız filozofun *Gülme: Komığın Anlamı Üstüne Deneme* adlı çalışmasında, gülmenin ne olduğu ve nelere gülündüğü ile ilgili tanımlamalar yapılmıştır. Gülmenin toplumdan soyutlanamayacağını öne süren Bergson, bu düşüncesini desteklemesi açısından şu örneği verir: “Herkesin gözyaşları döktüğü bir vaaz sırasında adama neden ağlamadığını sormuşlar, o da ‘ben buranın yabancıyım’ demiş”.²¹ Gülmenin toplumla birlikte ele alınıp belirli bir toplum düzeyinde açıklanmaya çalışılması gerektiğini söyleyen Bergson'a göre, “[g]ülmeyi anlamak için onu doğal ortamına yani topluma yerleştirmek gerekir”.²² Aynı şekilde Monreall de, *Gülmeyi Ciddiye Almak* başlıklı kitabında Bergson'un bu düşüncelerini desteklemektedir: “Farklı kültürlerden yetişkinler birbirlerinin mizah anlayışını değerlendiremezler. [...] bir fıkra başka bir dile çevrildiğinde komikliğini kaybedebilir. Dil oyunları konusunda Wittgenstein'in bir sözü, mizahın ne olduğunu çok güzel anlatır: ‘Bir dil oyununu anlamak, dünya görüşünü paylaşmaktır’. Bir insanın yaptığı espriyi anlamak için dünya görüşünü anlamalıyız.”²³ Mizahın toplumsal işlevinin farklı bir yönüne

¹⁹ Schopenhauer, *The World as Will and Representation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, s. 84. Akt. Ebru Davulcu, *a.g.e.*, s. 26.

²⁰ Çağatay Güler, Bilge Ufuk Güler, *a.g.e.*, s. 246

²¹ Henri Bergson, *Gülme: Komığın Anlamı Üstüne Deneme*, çev. Yaşar Aytunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 13.

²² *a.g.e.*, s. 13.

²³ Monreall, *a.g.e.*, 90-91.

değinen Cenap Şahabettin, “Mizah Felsefesi” başlıklı yazısında mizahın topluma yol göstermesi gerektiğini savunur. Ona göre mizah, toplumdaki aksaklıkları ve gariplikleri ele alıp gülünecek hale sokmalı, meselenin muhatapları da mesajı alıp kendilerine çeki düzen vermelidir.²⁴

1.3. Türk Edebiyatında Mizah

Türk edebiyatında mizahın ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte edebiyatın var olduğundan beri mizahın da var olduğu öne sürülebilir. Zira mizah, insanoğlunun sanata gereksinim duyduğu ilk andan itibaren yapılagelmiştir. Türk edebiyatı söz konusu olduğunda ilk mizahi ürünlerin sözlü edebiyat ürünleri olduğunu söyleyebiliriz.

Türk edebiyatının yazılı ilk örnekleri olan ve sözle var olan edebiyatın yazıya geçirilmesiyle oluşturulmuş *Divânü Lügati't Türk, Kutadgu Bilig ve Dede Korkut Hikâyeleri*'nde yazılı mizahın ilk nüvelerini görmek mümkündür.

Türk edebiyatın sözlü ürünleri olan bilmece, atasözü, tekerleme ve masal gibi türler, mizahı içinde barındıran ve nesilden nesile dilden dile aktarılan bir geleneğin parçalarıdır. Öte yandan Eski Yunan'daki Dionysos ve Hititlilerdeki Purilli ayinleri gibi animistik ve totemistik özellikler taşıyan köy seyirlik oyunlarımız vardır. Köylülerin büyük bölümünün katılımıyla yarı büyüsel yarı törensel bir özellikte icra edilen oyunlarda hayvan kılığına girmiş insanların olması, üreme ile ilgili simgelere yer verilmesi bu oyunların Şamanistik törenlerle olduğu kadar Eski Yunan öğretileriyle de ilgili olduğunu gösterir. Kutsal anlamlarının yanı sıra doğal bir sevinç ve cümbüş içerisinde insanları eğlendirmeyi de amaçlayan köy seyirlik oyunları, ilkel Türk topluluklarının mizahi ürünleri ve dolayısıyla Türk edebiyatında mizahın temellerinden biridir.²⁵

²⁴24 Cenap Şahabettin, “Mizah Felsefesi”, Hilmi Yücebaş, *Türk Mizahçıları: Nüktedanlar ve Şairler*, Leyla ile Mecnun Yay., İstanbul, 2004, s. 119-124.

²⁵25 Sevinç Sokullu, *Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1993, s. 107.

Ferit Öngören, Cumhuriyet öncesi Türk mizahını beş başlık altında ele alır: antik Anadolu mizahı, Selçuklu mizahı, Osmanlı mizahı, Meşrutiyet mizahı ve Kurtuluş Savaşında mizah. Antik Anadolu mizahı başlığı altında Anadolu topraklarında yaşamış olan Dionyos, Noel Baba, Ezop gibi mizahi figürlerden bahseder. Öngören'e göre "Antik Anadolu, tarihinin pek az döneminde bağımsız bir kültür merkezi olabildiği. (...) Çevresini kuşatan Sümer, Sami, Pers ve Grek kültürlerinin çekim alanında kalmıştır."²⁶ Dolayısıyla mizah kültürü bakımından zengin bir birikime sahip olduğu söylenebilirse de baskın bir kültüre sahip olmadığından başarılı bir senteze ulaşabildiğinden söz edilemez. Bu anlamda Selçuklu kültürü ve mizahı, yeni bir sentez olarak değişik bir başlangıç olabildiği.²⁷

Selçuklu mizahı Anadolu aşiret kültürünün mizahına işaret eder. Bu mizahın içeriğinde Orta Asya'dan gelen Türklerin kadim anlatısı Dede Korkut Hikâyeleri vardır. Sonrasında göçebe kültürün yerini merkezi beylikler ve Selçuklu'nun siyasi bütünlüğü alınca Keloğlan figürü ortaya çıkmıştır. Keloğlan, fakir halkı temsil eden, zalim padişaha karşı mücadele eden bir figürdür. Selçuklu'nun zayıflamasından doğan siyasi boşluk mizah edebiyatında da Nasreddin Hoca'yı doğurmuştur. Nasreddin Hoca, hemşehrilerine aklın yolunu göstermek, onları eğitmek ve eleştirilerin sesi olmak gibi bir misyon üstlenmiştir. Öte yandan Selçuklu döneminde Anadolu tasavvufu tanışmış, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal gibi ozanlarımız tasavvufî Türk edebiyatının mizahi ürünleri olan şathiye ve devriye gibi türlerde eserler vermişlerdir.

Osmanlı dönemi Türk edebiyatında karşımıza iki büyük edebi disiplin çıkar: Halk edebiyatı ve Divan edebiyatı. Ferit Öngören'e göre Osmanlı mizahının ana çatışması bu iki kültürün karşılaşmasından doğar. Nitekim Hacivat ve Karagöz ile Kavuklu ve Pişekâr tipleri bu iki kültürün temsilcileridir ve mizah, bu iki kültür tipinin karşı karşıya getirilmesi sonunda sağlanır."²⁸ Osmanlı mizahının süreklilik kazanması, durgun ve değişmez bir yapıda olmasından ileri gelir. Karagöz perdesi

²⁶ Semih Balcıoğlu, Ferit Öngören, *50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1973, s. 42.

²⁷ *a.g.e.*, s. 42.

²⁸ Ferit Öngören, *Cumhuriyetin 75.yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1998, s. 51-52.

dokuz yüz yıllık Osmanlı yaşantısında bazı ayrıntılar dışında hiç değişmeden varlığını sürdürmüştür.

Divan edebiyatının mizah anlayışını anlayabilmek için İslam'da mizahın nasıl algılandığına bakmak gerekir. “Erken İslamda Mizah” kitabının yazarı Franz Rosenthal şöyle demektedir: “İslam’ın öteki dünyacılığı mizahtan alınan gerçek zevki ve onun edebi beğenisini fazla etkilememiştir. Tüm ciddiyeti ve ilerdeki kıyameti haber vermesine rağmen Hz. Muhammed’in kendisi çok neşeli bir beşeriyete sahiptir ve yüz yıllar boyunca onun takipçileri esprilere ve şaka oyunlarına büyük bir aşk duymuşlardır”.²⁹ Müslümanlık ve mizahı neşeli bir tavırla bir araya getiren ve “latife”den bahseden bu sözlerin yanı sıra Divan edebiyatında “hiciv” ve “hezl” gibi mizah türleri de vardır. İskender Pala, Divan edebiyatında mizahın varlığı ile alaklı şunları söyler: “Divan edebiyatının şiir ağırlıklı oluşu mizahı da şiir kalıbına dökmüştür. Ancak şairler arasındaki rekabet dolayısıyla mizahın şahsi konular etrafındaki hiciv ve hezliyat ile karışması onun kabalaşmasına ve nezih örneklerin azalmasına yol açmıştır. Manzum mizahi eserlerin bir kısmında daha çok devrin psikolojik, ahlaki ve sosyal yapısına yönelik aksaklıklar konu edilmiştir.”³⁰

Tanzimat dönemi ile birlikte yüzünü Batıya dönen Türk toplumu, edebiyatta yeni arayışlara girer. “[T]oplumun siyasi ve içtimai hayatında olduğu gibi sanat ve fikir hayatında da ‘batılılaştığı’ bir devredir. Bu dönemde mizah da batılı bir mana kazanmaya başlar. Toplum ve siyaset hayatında, bilhassa gazete ve dergilerin yayınlanması ile birlikte aktif bir rol üstlenir. Her ne kadar eskiden gelen alışkanlık ile kişilere yönelik hiciv yine ön planda görülse de, aksaklıkların giderilmesi, baskılara son verilmesi, şu veya bu siyasetin takip edilmesi için bir araç olarak mizaha başvurulur.”³¹

Türk edebiyatında Batılı anlamda mizahın ilk örnekleri hakkında Alim Kahraman şunları söylemektedir:

²⁹ Franz Rosenthal, *Erken İslam'da Mizah*, İris Yayınları, İstanbul, 1997, s. 10.

³⁰ İskender Pala, “Mizah: Divan Edebiyatı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 208.

³¹ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “Mizah Maddesi”, C. VI, Dergah Yay., 1983.

“Şinasi'nin *Tasvir-i Efkar*'da İstanbul sokaklarında çoğalan köpeklerin toplatılması hakkında kaleme aldığı yazısına karşı Edhem Pertev Paşa'nın *Mecmuâ-i Fünun*'da yayımladığı köpeklerin savunması niteliğini taşıyan ve bir filozofla bir sokak köpeğinin esprili diyalogundan meydana gelen *Av'ave-name'si* Batılılaşma döneminde Türk mizahının gelenekten ayrılan ilk örneği olarak kabul edilir. Ziya Paşa'nın *Zafernâme'si*, *Namık Kemal'in Hirrenâme* adlı manzumesi bu devrin satir denilen mizah yoluyla hiciv türündeki ilk örnekleridir.”³²

Tanzimat Dönemi ile birlikte mizah süreli yayınlarda da görülmeye başlar. İstanbul dergisi 1867 yılında ilk karikatüre sayfalarında yer verirken ilk mizahi gazete *Terakki* (1868-1872) gazetesinin eki olan *Terakki Eğlencesi*'dir.³³ Gazetenin ismi daha sonra *Letaif-i Asar* (1870) olur. Fakat yarattığı etki ile Türk basın hayatında dönüm noktası olan Teodor Kasap'ın yayınladığı *Diyojen* pek çok kaynakta ilk mizah gazetesi olarak kabul edilir.³⁴ *Diyojen*'in açtığı yolda, çoğu kısa ömürlü olsa da *Çingiraklı Tatar* (1873), *Hayal* (1873-1877), *Tiyatro* (1874-1876), *Latife* (1875), *Kara Sinan* (1875), *Meddah* (1876) ve *Çaylak* (1876) gibi dergiler mizah bayrağını dalgalandırmaya devam ederler. 1876'da I. Meşrutiyet'in ilanı ile yürürlüğe giren ilk Osmanlı anayasası ve parlamenter monarşi sistemi, 1878'de Padişah II.Abdülhamit tarafından sona erdirilir. Bu tarihten itibaren “İstibdat Dönemi” olarak adlandırılan ve basın hayatında baskı ve sansürün uygulandığı 33 yıl süren süreç başlar. Bu süreçte Osmanlı topraklarında mizah dergisi yayınlamak ve siyasi-eleştirel mizah yapmak mümkün olmaz. Yurtdışında yayınlanan mizah dergileri gizlice Osmanlı topraklarına sokulur. *Hayal*, *Hamidiye*, *Beberuhi*, *Pinti*, *Davul*, *Dolap*, *Tokmak*, *Curcuna* gibi dergiler yurtdışında yayınlanıp gizlice yurda sokulan dergilerdendir

³² Alim Kahraman, “Yeni Türk Edebiyatında Mizah”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul, 2005, s. 210.

³³ Turgut Çeviker, Osmanlı topraklarında yayınlanan ilk mizahi gazete-dergi olarak Hovsep Vartanyan Paşa'nın 1852 yılında yayınlamaya başladığı ve Ermeni harfli Türkçe yazılan *Boşboğaz Bir Adem* adında bir mizah dergisinden bahseder. (bkz. Turgut Çeviker, a.g.e., s. 1101.) Fakat sözü edilen metin dergi değil risale-romandır. (bkz. Hovsep Vartanyan, *Boşboğaz Bir Adem*, çev. Murat Cankara, Koç Üniversitesi Yay., İstanbul, 2017.)

³⁴ Hilmi Yücebaş, *Hiciv Edebiyatı Antolojisi*, Aka Kitapevi, İstanbul, 1961, s. 18-19.; Turgut Çeviker, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Karikatürü”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., İstanbul, 1985, s. 1101.; Ferit Öngören, *Cumhuriyetin 75.yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1998, s. 60.

Tanzimat Dönemi roman ve hikayesine bakılacak olursa mizahi edebiyata dâhil olabilecek bir çok metnin varlığı göze çarpar. “*Yanlış Batılılaşmanın eleştirisi, Ahmet Midhat, Hüseyin Rahmi, Recâizâde Mahmud Ekrem’in romanlarındaki Felatun Bey, Şöhret Bey, ve Bihruz Bey tipleri yer yer karikatürize edilerek mizah duygusu uyandıracak şekilde verilmiştir. Müftüoğlu Ahmed Hikmet’in Yeğenim adlı hikâyesinde bu tip, aynı özelliklerle bir kez daha ortaya çıkmıştır. Yasaklı yıllarda siyaset dışı kalarak mizahı, Hüseyin Rahmi Gürpınar, roman ve hikâyelerinde Ahmed Rasim, Şehir Mektupları başlıklı yazılarında sürdürmüş, Şair Eşref ise şiirlerinde hicvin yanında bu türden de yaralanmıştır.*”³⁵

1908 yılında II.Meşrutiyet ilanı ile birlikte oluşan örgürlükçü ortamda Türk edebiyat ve basın dünyasında büyük bir patlama yaşanmış, pek çok türde eser kaleme alınıp yayımlanmıştır. Böyle bir ortamda mizah da hak ettiği ilgiyi görmüştür. Öngören, bu durumu şöyle anlatır:

“23 Temmuz 1908’de, yani İkinci Meşrutiyet’in ilanından bir hafta sonra 1 Ağustos 1908 tarihinde ilk mizah dergisi fırlar: *Zıdır*. Bu ağustos ayı içinde on beş mizah dergisi yayımlanır: *Püsküllü Bela, Gramofon, Mirat-ı Âlem, Karagöz, Elüfürük, Nekregü, Zuhuri, Tasvir-i Hayal, Kalem, Cingöz, Üç Gazete, Zevzek, Dalkavuk*. 1908 Eylül ayında dokuz: *Temaşa, Tonton, Cellat, Hacivat, Elüfürük, Mahkum, Hokkabaz, Karakuş, Resimli Şakacı*; 1908 Ekim ayı içinde dört: *Edep Yahu, Şakrak, Tavus, Davul*; Kasım ayında üç mizah dergisi yayımlanır: *İbiş, Geveze, Papağan*. Hürriyet’in ilan edildiği 1908 yılında toplam kırk bir mizah dergisi yayımlanmış olur.”³⁶

II.Meşrutiyet Dönemi’nde Refik Halid Karay, Ömer Seyfettin, Neyzen Tevfik gibi edebiyatçılar dergilerde mizahi yazılar ve şiirler kaleme almışlardır. Siyasi mizahtan uzak durarak Ahmet Mithat Efendi çizgisinde eser veren isimler ise Osman Cemal Kaygılı, Sermet Muhtar Alus ve Ercüment Ekrem Talu’dur.

Kurtuluş Savaşı döneminde Türk mizahı ikiye ayrılır: Bir tarafta Ankara Hükümetini destekleyen ve Sedat Simavi tarafından çıkarılan *Güleryüz* dergisi, diğer

³⁵ Kahraman, *a.g.e.*, s. 210.

³⁶ Öngören, *a.g.e.*, s. 62.

tarafıta İstanbul Hükümetinden yana taraf alan ve Refik Halid Karay'ın çıkardığı Aydede dergisi vardır. Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen bir diğer dergi ise Ercüment Ekrem Talu ve Aka Gündüz'ün çıkardığı *Alay* dergisidir.³⁷ Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Refik Halid Karay yurtdışına kaçar ve *Aydede* dergisi kapanır. *Aydede* dergisinin yazar kadrosu, Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon'un birlikte çıkardıkları *Akbaba* dergisine geçer. Böylelikle cumhuriyetten sonra *Aydede* dergisi *Akbaba* adını alarak yayın hayatına devam etmiş olur.

Cumhuriyet dönemi Türk mizahı, siyasi gelişmelerin etkisi altında var olur. Mustafa Apaydın, Cumhuriyet dönemi Türk mizahı için şunları söylemektedir: *"1923-1928 yılları aralığı, Kemalist reformların büyük bir hızla yaşama geçirildiği, harf devrimiyle sonuçlanan süreçtir. Bu dönemde Türk kültür yaşamında, entelektüel üretim anlamında hareketlilik görülmez. Mizah yayınında da aynı durgunluk vardır. Bu yıllarda, İkinci Meşrutiyet'ten gelen mizah anlayışlarının devam ettiğine tanık olunmaktadır. Kurtuluş Savaşı'ndan çıkmış olmasının doğurduğu rahatlama duygusu ve Cumhuriyet devrimlerinin nasıl bir sonuç doğuracağının beklenmesi mizah yayınında durgunluğa yol açmıştır"*³⁸

Dugunluk dönemi, 1928'de Harf İnkılabı ve sonrasındaki toplumsal değişimlerle hareketlenmiş, mizah yazarları siyaseti değil de toplumdaki değişimleri ve Cumhuriyet inkılaplarına uymayanları eleştiren içerikte eserler vermişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrası çok partili düzene geçilmesi, Türk mizahında bir dönüm noktasıdır. Demokratik ortamda Cumhuriyet mizahı, hem eserlerin olgunluğu hem de kardusunun zenginliği yönünden, övülecek bir düzeye çıkmıştır.³⁹

Ferit Öngören'e göre İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk mizahının en önemli ismi Cemal Nadir Güler'dir. Cemal Nadir, *Cumhuriyet* gazetesinde ve kendi *Amcabey* dergisinde çizdiği karikatürler ve çıkardığı karikatür albümleriyle Cumhuriyet karikatürünün kurucusu, genç kuşakların gerçek öğretmeni olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk mizahı için bir diğer önemli olay *Markopaşa*'nın yayın hayatına başlamasıdır. Aziz Nesin ve Sabahattin Ali'nin birlikte çıkardığı

³⁷ Mustafa Apaydın, *Türk Mizahında Bir Dönüm Noktası Aydede*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007, s. 330.

³⁸ Apaydın, *a.g.e.*, s. 331.

³⁹ Balcioğlu, Öngören, *a.g.e.*, s. 78.

*Markopaşa'nın içeriğine ve başarılı olmasına Mustafa Apaydın şöyle değinmektedir: "Cinsel içerikli mizaha hiç yer vermemesi, çizgiden çok yazı ağırlıklı bir dergi olması, Markopaşa'yı çağdaşı olan diğer mizah dergilerinden ayırıyordu. İlk kez bir mizah dergisinde, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına ve Mili Şef'e yönelik muhalif, kışkırtıcı bir tavır sergilenmesi, Türk halkının ilgisini çekmiş, böylelikle dergi yüksek bir satış rakamına ulaşmıştır"*⁴⁰

Markopaşa dergisi, siyasi eleştirilere yer verdiği için sık sık kapanmış, yayın hayatına dönem dönem Malumpaşa ve Bizim Markopaşa isimleriyle devam etmek zorunda kalmıştır. Yayın kadrosunda Sabahattin Ali ve Aziz Nesin dışında Rıfat Ilgaz ve Mim Uykusuz gibi Türk mizahının önemli kalemleri de vardır.

1950 sonrası dergilerde yayımlanan mizah yazıları ve karikatürlerden başka mizahi öykülerin kaleme alındığı görülür. Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Bülent Oran, Yalçın Kaya, Orhan Kemal ve Haldun Taner mizahi öyküler kaleme alan edebiyatçılarımızdandır. 1941 yılında yayımladıkları *Garip* adlı kitapla Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'in öncüsü olduğu Garip Hareketi, özellikle 1950'den sonra şiire mizahı sokması bakımından önemlidir.

Kayalı'nın aktardığına göre, 1960-1970 aralığında siyasi gelişmelerin neticesinde "*mizah dergilerinin sayısında gözle görülür bir azalma olduğu dikkat çeker. Akbaba, Yusuf Ziya Ortaç'ın ölümünden sonra, aralarında Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz gibi önemli mizah yazarlarının da bulunduğu bir kadroyla eskisinden daha tutarlı bir mizahla okuyucusunu arttırarak 1977 yılına kadar varlığını sürdürür. Aziz Nesin'in 1962 yılında yayımladığı Zübük, uzun ömürlü bir dergi olmamıştır. Ekim 1967'de yayımlanmaya başlayan Papağan ise Akbaba'ya biçim olarak benzemekle birlikte, sol çizgide bir dönem dergisidir.*"⁴¹

1970-1980 yılları arasında mizah, Türkiye'deki iç göç etrafında şekillenir. Büyük şehirlerde alt kültürler oluşmaya başlar. Alt kültürlere hitap eden en önemli yayın organı mizah dergileridir. Bu dönemde yayımlanan önemli mizah dergilerinin başında *Gırgır* gelmektedir. "*İlk olarak Günaydın gazetesinde Oğuz Aral'ın*

⁴⁰ Apaydın, a.g.e., s. 332.

⁴¹ Kurtuluş Kayalı, *Keşke Herkes Papağan Olsa: Mizah Üzerine Yazılar I*, Ayyıldız Yay., Ankara, 1994, s. 105-106

hazırladığı bir mizah sayfasının adı olan Gırgır, Ağustos 1972’de haftalık dergi kimliğine bürünür. 1990 yılına kadar Oğuz Aral yönetiminde çıkan dergi, Akbaba geleneğini yıkmıştır. Gırgır, köyden kente göçmüş, varoşlarda yaşayan ve kenti henüz özümseyememiş kitlelere hitap eden bir mizah anlayışını temsil eder. Bu yüzden de yazılı mizaha değil, çizgi mizaha ağırlık vermiştir.”⁴²

12 Eylül 1980 darbesi ile birlikte Türk toplumunun her alanda etkilenmiş, mizahta da köklü değişimler yaşanmıştır. “[M]izah basınında, Gırgır’ın devamıymış gibi görünmekle birlikte ondan çok farklı koşulların ve ideolojinin ürünü olan 1990’lı yılların mizah dergilerinde artık bütün marjinal gurup ve düşüncelere eşit mesafede duran; devleti ve toplumu bütünüyle kapsamak iddiasında olan bir yaklaşım dikkat çekmektedir.”⁴³

1990’lardan günümüze mizah dergiciliğinde büyük bir gelişim olmakla birlikte halk, mizahı daha çok televizyondan takip etmektedir. “Bu dönemde televizyonda çok kanallı döneme geçilmesi ile birlikte özel kanallar reklam pastasındaki paylarını büyütme için mizahtan yararlanmak istemişlerdir. Nitekim sinema ve tiyatro destekli yerli komediler, neşeli diziler, yabancı çizgi filmler izleyicilere sunulur. Yeşilçam’ın bütün eski komedi filmleri depolardan çıkarılır. Kemal Sunal’ın komedileri gece gündüz gösterilir olur. Yeni komedi yazarları, yeni komedyenler ortaya çıkar. Mizah hikâyesi yazarları, TV dizileri için senaryolar yazmaya yönelirler. Film alanındaki kriz nedeniyle birçok yönetmen televizyona geçecektir. TV’ler karikatürden bol bol yararlanırlar. Kanal sayısında ve mizahi dizilerin yapımında bir patlama yaşanır.”⁴⁴

Günümüzde de aynı anlayışın sürdüğü görülmektedir. Televizyonda yayınlanan mizahi diziler, skeç programları, sinemalarda belli karakterler üzerinden sürdürülen komedi film-dizileri, son dönemde yayımlanan ve edebiyatla mizahı harmanlamaya çalışan *Ot*, *Fil*, *Bavul* ve *Kafa* gibi dergiler zamanımızın mizahi ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün bunların yanında yeni bir kavram olarak “sosyal medya”, mizahi etkileşimin ortaya çıktığı mecralardır. Öte yandan

---

⁴² Apaydın, a.g.e., s. 336.

⁴³ Apaydın, a.g.e., s. 337.

⁴⁴ Öngören, a.g.e., s. 189.

çağdaş Türk edebiyatında muhteva olarak mizahi ürünler vermeye devam edilmektedir.

2. KEMAL TAHİR'İN HAYATI VE ÖYKÜCÜLÜĞÜ

2.1.Kemal Tahir'in Hayatı

Kemal Tahir 13 Mart 1910'da İstanbul'da doğmuştur. Babası Tahir Bey, Şebinkarahisar'da “Demircioğulları” ve “Karahaliloğulları” namıyla bilinen aileye mensup olup II. Meşrutiyet öncesi deniz subaylığı yapmış, sonrasında II. Abdülhamit'in hünkâr yaverliğini ve Yıldız Sarayı özel marangozluğu görevinde bulunmuştur. 1908'de yüzbaşılıktan emekli olan Tahir Bey, 1912'de Balkan Savaşı'nda ve 1915'de Birinci Dünya Savaşı'nda tekrar askere alınmış, Çanakkale'de çarpışmış, savaşta aldığı yaralardan dolayı 1916-1918 yılları arasında Aydın, Burdur ve çevresinde gezginci hastaneler inzibat subaylığı yapmıştır. Mütareke sonrası İstanbul'a dönen Tahir Bey, seyyar marangozluk yapmaya başlamıştır.⁴⁵

Kemal Tahir'in annesi Nuriye Hanım saraylı olup Çerkez asıllı Adapazarılı bir ailenin kızıdır. Tahir Bey ile Nuriye Hanım, Tahir Bey'in II. Abdülhamit'in yaverliği ve saray marangozluğu yaptığı yıllarda bizzat II. Abdülhamit'in isteği ve izni ile evlenmişlerdir.⁴⁶

Kemal Tahir, babasının görevi dolayısıyla ilk gençliğini şehir şehir dolaşarak ve Anadolu coğrafyasını gözlemleyerek geçirir. Eğitim hayatı da bu yüzden çeşitli yerlerde devam etmek zorunda kalmış, 1923'de Kasımpaşa Cezayirli Hasan Rüştüyesinden mezun olarak Galatasaray Sultanisine girmiştir. 1926'da Nuriye Hanım'ın ölümü üzerine babasının başka bir kadınla evlenmesine kızan Kemal Tahir, babasıyla olan maddi ilişkisini kesmiş ve eğitimini yarıda bırakarak hem kendisini hem de kardeşi Nuri Tahir'i geçindirebilmek için hayata atılmıştır.

---

⁴⁵ Sezai Coşkun, *Kemal Tahir: Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 1.

⁴⁶ a.g.e., s. 2.

Çeşitli işlerde çalışan Kemal Tahir, bir süre avukat kâtipliği ve Zonguldak'ta ambar memurluğu yapmıştır. 1932'de İstanbul'da dönmüş ve matbuat hayatına başlamıştır. Çok çeşitli işlerde çalışmasının nedeni olarak Kemal Tahir şunları söyler:

“Birinci Dünya Savaşı sonrası çıkmış bir modadır. Yazarların uzmanlık istemeyen çeşitli alt tabaka zanaatlarında çalışmaları. Böylece bu sanatçılar daha sağlam olarak kendilerini halktan gelmiş saydırabileceklerini ummuşlardır. (...) Şimdi modası geçmiştir. Çünkü yutan alık kalmamıştır. Artık en basit okuyucu da bilir ki gerçek yazarın yazar olmadan önce bazı zanaatlara girip çıkması önemli değil, yazar olarak bu zanaatlar hakkında neler bildiği önemlidir.”⁴⁷

Kendi deyimiyle yazmaya “heves eden” Kemal Tahir, 1931 yılında *İçtihat* dergisinde ilk şiirlerini yayımlar. Kemal Tahir'in ilk şiirleri Yahya Kemal ve Baudelaire, Paul Verlaine gibi Fransız şairlerinin etkisindedir. Daha sonra Nazım Hikmet'le ve şiiriyle tanışması sosyal içerikli şiirler yazmasına yol açar. Kemal Tahir, kısa süren şiir macerası için şunları söyler:

“1940 yılına kadar gazete ve mecmualardaki çeşitli yazı çalışmalarını saymazsak yalnız şiirle uğraştım. Kötü bir şair olduğumu burada açıklamalıyım. Şiir çalışmalarımın bana Türkçede düzyazıyı iyi yazabilme, daha açıkçası kelimeleri değerlendirme idmanı kaldı.”⁴⁸

Kemal Tahir, 1932'den 1938'e kadar çeşitli gazete ve dergilerde çalışmış, *Vakit*, *Haber* ve *Son Posta* gazetelerinde muharrirlik, röportaj yazarlığı ve çevirmenlik; *Yedigün* ve *Karikatür* dergilerinde başyazarlık, *Tan* gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yapmıştır. 1932-1934 yılları arasında Kemal Tahir, Ziya İlhan [Zaimoğlu], İdris Ahmet [Pura], Hakkı Nezih, İsmail Safa [Esgin] başta olmak üzere geniş bir yazar kadrosuyla *Geçit* dergisini çıkarır. Sadece 7 sayı yayımlanan dergide Kemal Tahir, sosyal içerikli yazılarının yanı sıra birkaç şiirini de yayımlar.⁴⁹

⁴⁷ Naci Çelik, “Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması”, *Türkiye Defteri*, Sayı 6, Nisan 1974, İstanbul, s. 18-19.

⁴⁸ a.g.y., s. 21.

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz. Abdullah Acehan, “Geçit Mecmuası ve Kemal Tahir”, *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, Vol. 3, No. 1, 2011, Münih, s. 227-247.

1938 yılına gelindiğinde Nazım Hikmet ve donanmada bulunan kardeşi Nuri Tahir'in de içinde bulunduğu bir toplulukla birlikte “Donanmayı devlete karşı isyana teşvik etmek ve askere sosyalizm propagandası yapmak” suçundan 15 yıla mahkûm edilir. Sırasıyla İstanbul, Çankırı, Malatya, Çorum ve Nevşehir’de mahpus olan Kemal Tahir, 1950 yılında ilan edilen genel af uyarınca serbest bırakılır. 12 yıl süren hapis hayatı, Kemal Tahir’in edebi birikimi açısından çok önemlidir. Hapishane süreci, toplum gerçeği ile daha yakından tanışan yazara, daha sert bir bakış kazandırmıştır.⁵⁰ Başta İstanbul ve Çankırı’da bir süre beraber aynı hapishanelerde kaldıkları ve sonrasında mektuplarla devam eden Nazım Hikmet ile olan arkadaşlığı Kemal Tahir’i pek çok yönden beslemiştir. Hapishanede kaldığı yıllarda sürekli yazan Kemal Tahir, çeşitli gazetelerde öykü ve romanlarını tefrika etmiş, hapishaneden çıktığı 1950 yılından ölümüne kadar hemen hepsi edebiyat dünyasında fırtınalar koparan 15 roman kaleme almıştır.

1970 yılında Kemal Tahir’e kanser teşhisi konulur. Ameliyatla akciğerinin yarısı alınır ve sonrasında Kemal Tahir kanseri yener. 21 Nisan 1973’e gelindiğinde ise Kemal Tahir, kalp krizi sonucunda hayata gözlerini yumar.

---

⁵⁰ Ertan Örgen, “Kemal Tahir’in Öykücülüğü ve Öyküleri”, içinde: *Kemal Tahir 100 Yaşında*, ed. Ertan EĞRİBEL, M.Fatih ANDI, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010, s. 82-91.

2.2. Kemal Tahir'in Öykücülüğü

Çoğu Türk okurun sadece romancı olarak bildiği Kemal Tahir, aslında birçok edebiyatçımız gibi yazmaya şiirle başlamıştır. 1931 yılında *İçtihat* dergisinde yayınlanan şiirleriyle⁵¹ uzun soluklu edebiyat macerasına adımını atmıştır. 1932 yılında İstanbul'la gelen ve çeşitli gazetelerde çalışan (*Vakit, Haber, Son Posta*) Kemal Tahir, böylelikle aktif gazetecilik sahasına girmiş ve daha sonraki yıllarda *Yedigün, Karikatür* ve *Karagöz* dergilerinde müstear isimle öyküler yazmıştır. Kemal Tahir'in 1939 yılında yazmaya başladığı *Göl İnsanları* başlıklı öyküleri ise 10 Mart-25 Nisan 1941 yılında *Tan Gazetesi*'nde Cemalettin Mahir takma adıyla tefrika edilmiş ve 1955 yılında Martı Yayınları tarafından yayınlanmıştır.⁵² Bu kitap Kemal Tahir'in sağlığında yayınlanan tek öykü kitabıdır. 2005 yılına gelindiğinde Sevgül Sönmez, Kemal Tahir'in öykülerinin bulunduğu tüm dergileri ve Kemal Tahir Arşivi'ni tarayarak *Kemal Tahir: Bütün Öyküleri* üst başlığıyla dört ciltlik seriyi yayına hazırlamıştır.⁵³

Kemal Tahir, müstear isimlerle yazdığı karikatürize öykülerinden en bilinen öyküsü *Göl İnsanları*'na kadar yazdığı hemen hemen tüm öykülerinde⁵⁴ mizahı kullanır. Tarafımızdan yapılan incelemeye göre 78 öyküden 61'i mizahi unsurlar taşımaktadır. Kemal Tahir, mizahı çok çeşitli biçimlerde kullanır. Yakın tarih hakkında doğru bilinen yanlışlar, Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan dini, siyasi ve toplumsal olayların alaylı bir dille hicvedilmesi,

⁵¹ 'Bardaki Kadın', *İçtihat*, Nisan 1931; 'Açın Türküsü', *İçtihat*, Mayıs 1931 (İskender Özsoy 'Kemal Tahir'in 63 Yılı', , *Biyografya 4: Kemal Tahir*, Kolektif, Bağlam Yay., Ankara, 2004. Künyesi verilen yazıdan alıntılanmıştır.)

⁵² Sevgül Sönmez, 'Göl İnsanları'nın Eleştirel Basımı İçin', Kemal Tahir, *Göl İnsanları*, İthaki Yay., 2.Basım, İstanbul, 2008, sf: 5-7.

⁵³ Kemal Tahir, *Dutlar Yetişmedi*, İthaki Yay., İstanbul, 2005.

Kemal Tahir, *Zehra'nın Defteri*, İthaki Yay., İstanbul, 2005.

Kemal Tahir, *Üstadın Ölümü*, İthaki Yay., İstanbul, 2006.

Kemal Tahir, *Göl İnsanları*, İthaki Yay., İstanbul, 2006.

⁵⁴ Sözü edilen dört kitapta, *Zehra'nın Defteri*'nde bulunan 6 öykü yarım olmak üzere, toplam 81 öykü bulunmaktadır. 'Fermanlı Hoca' öyküsünün (Kemal Tahir, *Göl İnsanları*, İthaki Yay., 2. Basım, İstanbul, 2008, s. 319.) farklı bir yazımı aynı zamanda *Zehra'nın Defteri*'nde yarım kalmış öyküler arasında yer alır. (Kemal Tahir, *Zehra'nın Defteri*, İthaki Yay., İstanbul, 2005, s. 193.) Yine 'İhanet' ve 'Er Kulübü' öykülerinin iki farklı yazımı mevcuttur. (Kemal Tahir, 'İhanet', *Dutlar Yetişmedi*, İthaki Yay., İstanbul, 2005, s. 125 ve 131; Kemal Tahir, 'Zübük'ten Mektuplar: Er Kulübü' ve 'Er Kulübü', *Dutlar Yetişmedi*, İthaki Yay., İstanbul, 2005, s. 95 ve 101.) Farklı yazımları olan öyküleri tek bir öykü olarak gördüğümüz takdirde öykü sayısı 78'e düşer. Tarafımızdan yapılan incelemeye göre bu 78 öyküden 61'i mizahi unsurlar taşımaktadır.

klasik kültürümüzde bulunan meddah ve halk hikayelerine yapılan göndermeler ve bunları kullanarak yapılan bir tür parodi denemeleri bu öykülerde hayat bulur.

Kemal Tahir'in ilk öykülerini 1935 yılından itibaren *Yedigün* ve *Karikatür* dergilerinde yayınlar. Fakat bu öyküleri sağlığında kitap olarak basılmaz. 1939 yılında yazmaya başladığı *Göl İnsanları* başlıklı öyküleri ise 10 Mart-25 Nisan 1941 yılında *Tan Gazetesi*'nde Cemalettin Mahir takma adıyla tefrika edilmiş ve 1955 yılında Martı Yayınları tarafından yayımlanmıştır.⁵⁵ Yayımlanan bu kitapta “Göl İnsanları” öyküsünden başka “Çoban Ali”, “Gelin-Kadın Oyunu” ve “Arabacı” adlı öyküler yer alır. 1969 yılında *Göl İnsanları*'nın ikinci baskısı Bilgi Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Kemal Tahir, ikinci baskı için kitaba ilk dört öyküden başka dört yeni öykü ekler: “Nam Uğruna”, “Kondurma Siyaseti”, “Bir Kodoşluk Hikayesi” ve “Fermanlı Hoca”. Toplam sekiz öyküden oluşan bu kitap Kemal Tahir'in sağlığında yayımlanan tek öykü kitabıdır. 2005 yılına gelindiğinde Sevengül Sönmez, Kemal Tahir'in öykülerinin bulunduğu tüm dergileri ve Kemal Tahir Arşivi'ni tarayarak *Kemal Tahir: Bütün Öyküleri* üst başlığıyla dört ciltlik seriyi yayına hazırlamıştır.⁵⁶ *Göl İnsanları* bu serinin dördüncü kitabı olarak yayımlanır.

Dutlar Yetişmedi, Kemal Tahir: Bütün Öyküleri serisinin ilk kitabıdır. Birkaç öykü dışında öykülerin ne zaman kaleme alındıkları net olmasa da içeriklerine bakıldığında genellikle Kemal Tahir'in hapisane yıllarında yazmış olabileceği söylenebilir. “Dutlar Yetişmedi” öyküsünde 27 Temmuz 1943-Malatya Cezaevi, “Ökkeş” öyküsünde 18 Eylül 1940-Çankırı ve “Doğruluk” öyküsünde 1 Mart 1949 ibaresi vardır. Yayına hazırlayan “Zübük'ten Mektuplar: Er Kulübü” ve “Er Kulübü”; “İhanet” ve “İhanet (2)” öykülerini aynı öykünün farklı iki yazımı şeklinde ele aldığından aynı isimlerle kitaba almıştır. “Sevengül Sönmez, bu öyküleri çıraklık dönemi öyküleri olarak nitelendirir.⁵⁷ Fakat Hulki Aktunç'un da belirttiği gibi Kemal

⁵⁵ Sevengül Sönmez, ‘*Göl İnsanları*’nın Eleştirel Basımı İçin’, Kemal Tahir, *Göl İnsanları*, İthaki Yay., 2.Basım, İstanbul, 2008, sf: 5-7.

⁵⁶ Kemal Tahir, *Dutlar Yetişmedi*, İthaki Yay., İstanbul, 2005.

Kemal Tahir, *Zehra'nın Defteri*, İthaki Yay., İstanbul, 2005.

Kemal Tahir, *Üstadın Ölümü*, İthaki Yay., İstanbul, 2006.

Kemal Tahir, *Göl İnsanları*, İthaki Yay., İstanbul, 2006.

⁵⁷ Sevengül Sönmez, “Zehra'nın Defteri'ni Yayına Hazırlarken”, Kemal Tahir, *Zehra'nın Defteri*, s. 5.

Tahir, 1935 yılından itibaren Yedigün dergisinde öykü yayımlamaya başlamıştır.⁵⁸ *Dutlar Yetişmedi*'yi oluşturan öyküler ise Kemal Tahir'in gözaltına alındığı 1938 yılı ve gözaltında geçirdiği ilk yıllarının ürünleridir. Sezai Coşkun, bu öyküleri Kemal Tahir'in daha sonra yazacağı romanlarda yan olaylar olarak kaleme aldığı müsveddeler olabileceğini dile getirir.⁵⁹

Zehra'nın Defteri, Kemal Tahir öyküleri toplamının ikinci cildini oluşturmaktadır. Kitapta bugüne kadar hiçbir yerde yayımlanmamış 11; yarım kalmış 6 olmak üzere 17 öykü yer almaktadır.⁶⁰ Öykülerin ne zaman yazıldığına dair bilgi yoktur. Sevengül Sönmez, Kemal Tahir Arşivi'ni incelerken tamamlanmış öykülerin yanı sıra Kemal Tahir'in kaleme aldığı fakat her hangi bir sebeple yarım bıraktığı pek çok öykü parçacığı olduğunu belirtir. *Zehra'nın Defteri*'ne kurgusu neredeyse tamamlanmış 6 öyküyü dâhil etmiştir. Kitaba ismini veren "Zehra'nın Defteri" hacmiyle diğerlerinden ayrılır. Bir diğer hacimli öykü "Han" ise kurgusu tamamlanmamış daha çok çeşitli sekansların birleşimiyle oluşmuş izlenimini verir.

Üstadın Ölümü Kemal Tahir: Bütün Öyküleri serisinin üçüncü kitabıdır. Kemal Tahir'in hayattayken gazete ve dergilerde yayımladığı öykülerden oluşmaktadır. İki bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde yazarın *Yedigün* dergisi'nde 21 Ekim 1936 - 5 Temmuz 1938 tarihleri arasında yayımlanan on altı öykü yer alır. İkinci bölümde ise *Karikatür* dergisinde 13 Şubat 1937 - 3 Şubat 1938 tarihleri arasında 'TİPİ' ve 'TA-KA' müstear ismiyle yayımlanan on üç öykü vardır.

---

⁵⁸ Hulki Aktunç, "Hikayeden Romana Gerçekliğin Evrimi", *Türkiye Defteri*, S. 6, 1974, İstanbul, s. 5.

⁵⁹ Sezai Coşkun, *Kemal Tahir: Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006, İstanbul, s. 100.

⁶⁰ Sevengül Sönmez, "Zehra'nın Defteri'ni Yayına Hazırlarken", Kemal Tahir, *Zehra'nın Defteri*, s. 5.

3. KEMAL TAHİR'İN ÖYKÜLERİNDE MİZAH

3.1. Kemal Tahir'in Öykülerinde Dine ve Din Adamına Mizahi Bakış

Bir medeniyet dönüşümünün gözlemlendiği Tanzimat yıllarından itibaren Türk-İslam toplumunu meydana getiren dinamiklerin çoğu kalem erbabı tarafından sorgulanmaya başlamıştır. Devrin münevveri olarak yazar ve şairlerin de eserlerinde çoğu kez bu çerçevede hareket ederek sosyal meseleleri eleştirel bir gözle irdelediği fark edilir. Türkiye toplumu için yeni bir dönemin kapılarını açan Cumhuriyet yıllarında bu tavır güçlü bir şekilde sürdürülmüştür. Bu çerçevede hedef alınan olgular arasında belki de en ziyade ön plâna çıkarmı din olur. Öyle ki din, geleneksel sosyal yapıyı inşa eden değerler arasında en belirleyici olanıdır. Üstelik aydın kesimin bilhassa Meşrutiyet yıllarından itibaren yükselen ortak bir sesle ilerlemenin önündeki en büyük engel olarak din olgusunu işaret etmesi ve bunun yerine pozitivist - materyalist bir dünya görüşünü ikame etmeye çalışması, doğal olarak din olgusunu ve muhafazakâr hassasiyetleri hedef almalarıyla sonuçlanmıştır. Bu çerçevede bir okuma yapıldığında görülür ki 1900'lerden itibaren din adamı tiplmesi, genellikle mizah yoluyla teşhir edilmekte ve alaya alınmakta; yaşamda dini kaideleri esas alan insanlar bir tutarsızlık içerisinde resmedilmektedir. Günümüz yazınında dahi uzantıları saptanabilecek bu yaklaşım, en fazla sosyal eleştiri odaklı mizahî eserlerde belirgin hâl alır.

Romanlarında realist bir bakış açısıyla Türk insanının dramını anlatmaya kendisini adanmış olan Kemal Tahir, toplumun din ile olan ilişkisini eserlerinde sorgulamıştır. Marksist bir çerçeveye meseleye yaklaşan yazar Muhammet Hüküm'e göre eserlerinde dini yapıya yaklaşım tarzı temel anlamda seküler bilimin ve rasyonel aklın katı kuralları ile çizilmiş bir fikir dünyasının izlerini taşır. Gerçek dünya ile ilgili rasyonalize edilmeyen her düşünce olumsuz bir perspektifle anlatılır. Bu bağlamda halkın akıl dışı olarak telakki edilse bile dini nedenlerle ortaya çıkan davranma biçimlerine yerli bir anlam taşımayan romancının halkla arasındaki bağ

zayıflar. ⁶¹ Kemal Tahir'in *Notlar*'ında Osmanlılığın aslında metafizikle hiçbir ilintisi olmadığı, muziceler beklediği, şer'i hilelerle kendini kandırdığı, böylece gerçekten kaçtığı, dinle ve kutsalla hiçbir alakası olmadığını, dindarlığın sadece gösteriş olduğu vurgulanır. ⁶² Bu doğrultuda Kemal Tahir, romanlarında karikatürize edilmiş din adamı-imam tipi çerçevesinde bir yandan dini kurallara riayet eder gibi görünüp ve bu yolla halka nasihat eden, diğer yandan dine aykırı –hırsızlık, oğlancılık, dolandırıcılık gibi- eylemlerde bulunan kişiler çizer. *Bozkırdaki Çekirdek*'deki Deli Derviş ve Cinci Nezir, *Köyün Kamburu*'ndaki Çalık Kerim bu kişilere örnektir.

Namusçular ve Karılar Koğuşu romanlarında Kemal Tahir'i temsil eden karakter olan Gazeteci Murat, hapisane ortamında şahit olduğu din ile ilgili konularda hem anlatıcı olarak okura hem de karakterin ağzından romanların diğer kişilerine bir şeyler anlatır. Anlattıkları genelde dinle alakalandıran birtakım eylem, söylem ve düşünceleri gerçekliğe aykırı olmaları yönüyle eleştiren bölümlerden oluşur. Bu eleştiriler yer yer mizahi ve ironik bir üsluptadır. Kemal Tahir, yakın tarihimizi konu alan –*Kurt Kanunu, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Yol Ayrımı* gibi- din ile siyasetin ayrı olmasını, laikliği ve sekülerliği savunur. Fakat din ile siyasetin halkta karşılığının Kemal Tahir'in düşüncesinin tam tersi olması yüzünden, yazar böyle düşünen insanları romanlarında projektör karakter olarak seçtiği idealist tipler ile mizahi olarak eleştirir.

Hemen hemen tüm romanlarında din ile ilgili eleştirilerini dile getiren Kemal Tahir'in öykülerinde de benzer bir durum vardır. Yazarın öykülerinde mizahın bir cephesinin din olgusuna ve din adamına bakış etrafında şekillendiği görülmektedir. Dünya görüşü ve sanat anlayışı bakımından genellikle devrin kalıpları dışında kalan ilginç bir sima olarak Kemal Tahir'in bu meseleye nasıl yaklaştığı dikkate şayandır. Bu noktada onun öykülerine müracaat ederek birtakım örnekler sunmak daha isabetli olacaktır.

Kemal Tahir'in öykülerinden “Göl İnsanları”, mizahî içeriğin din olgusu çerçevesinde şekillenmesi bakımından dikkat çekicidir. Öykü kişilerinden Hamdi,

⁶¹ Muhammet Hüküm, *Şair-Sosyolog Kemal Tahir*, İthaki Yay., İstanbul, 2017, s. 99.

⁶² Akt: Muhammet Hüküm, *a.g.e.*, s. 101.

elini-yüzünü yıkamadan sofraya oturan on iki yaşındaki Salih'i azarlar. Bunun üzerine Bulgaryalı İbrahim, Hamdi'ye dönerek "Temizlik imandan gelir... Değil mi Hamdi?" (Gİ, s. 11) diye sorar. Müsbet cevap alınca da "Bu sabah yüzünü sen de yıkamadın Çerkez. Lakin ayıp değil. İnsanoğlusun... Nasihat vermeden yaşayamazsın..." (Gİ, s. 11) der. Burada olur olmaz meselelere dini karıştıran ve ikiyüzlülüklerini dine alet eden insanlara karşı bir eleştiri olduğu görülmektedir. Bilhassa insanları yargılamak gibi bir yönelim içerisinde olmalarına rağmen kendi hata ve noksanlarını görmezden gelen kimselerin dini hassasiyetleri bir gerekçe olarak öne sürmesi yazarın dikkat çekmeye çalıştığı bir problem olarak belirmektedir.

Yine aynı öyküde, Türk halkının doğru dürüst dini eğitim almaması, dinle olan ilişkilerinin atadan-dededen gördüklerini yarım yamalak taklit etmekten ibaret olması eleştirilir. Ağazade Mustafa; kendisine hiç cuma namazına, teravih namazına gidip gitmediği sorulunca, "Küçükken giderdim. Yani ihtiyarın zoruna... Rabbim günah saymasın, aptessiz falan sıraya geçer, öteberi, şeytanlık kura kura, yatar kalkardım" (Gİ, s. 25) cevabını verir. Bunun üzerine Bulgaryalı İbrahim de "Aldırma, (...) aptessiz namaz kılan bu dünyada bir sen değilsin!" (Gİ, s. 25) der. Babası köy imamı olan Recep, "dine mahsus bir sürü şey" (Gİ, s. 24) bildiğinden ötürü böbürlenmektedir. Hamdi ise "birkaç kere (...) Aksaraylı Arap Hoca ile define aramaya gitmişti[r]. Aksaraylı Arap Hoca'nın dünyaya ve ahirete dair çok derin malumatı vardı[r]. Hamdi, bunların hemen hepsini karmakarışık ezberlemiştir[r]." (Gİ, s. 24) Bu noktada dikkat çeken en mühim hususlardan biri, Bulgaryalı İbrahim'in ifadelerinde somut görünüm kazanan eleştiridir. Nitekim bu vesileyle dinin şekli yönüyle uygulanmasının yetersizliği, insanların dini ibadet etmekten ibaret sanması ve ahlâkî yükümlülükleri göz önünde bulundurmaması bir sosyal sorun olarak işaret edilmektedir. "Göl İnsanları"nda yine bu meseleyle bağlantılı şekilde çeşitli halk anlatılarıyla harmanlanan dinî menkıbelerin birtakım batıl inançlara dönüşmesi de eleştirilmektedir. Bulgaryalı İbrahim, hikâyelere ve inanışlara farklı bakarak ve aykırı sorular sorarak bunların gerçekliklerini tartışır. Fakat bu davranışı sonrasında arkadaşları ona "Bulgarya Kafiri" (Gİ, s. 25), "Dinsiz" (Gİ, s. 27) ve "Zındık Herif" (Gİ, s. 27) gibi sıfatlar takarlar. Çakıl işçilerinin sohbeti esnasında Recep Mustafa'ya, "Buralarda kara kedi olur mu Mustafa?" (Gİ, s. 24) diye sorar. Bulgaryalı İbrahim,

“Neye sordun Recep? Ölünün üstünden atlar da, hortlak olur diye mi?” (Gİ, s. 24) der. Babası köy imamı olan Recep, “Hortlar, gece vakti gezer dolaşır... Allah korusun hepimizi rahatsız eder” (Gİ, s. 24) şeklinde cevap verince Bulgaryalı İbrahim, “Bunlar masal, uydurma laf İmamoğlu... Ölen adam, dünya yıkılsa kalkıp dolaşmaz. Kıyamette bile kalkacağı şüpheli.” (Gİ, s. 24) Bunun üzerine konu kıyamete gelir ve Hamdi anlatmaya başlar:

“ - Dinle Mustafa! Kıyametten evveli var. Mehdi Resul gelecek. Mehdi Resul, şimdi bir yeredir. Hint’te mi, Çin’de mi, Arap’ta mı bilinmez. Sancak-ı Şerif yok mu Sancak-ı Şerif? Şimdi yüzünün üstüne toprakta yatar. Vakti zamanı gelince kendi kendine kalkıp dikilecek. İşte o alamet, “Mehdi Resul görüldü” alametidir. Mehdi, Sancak’ı eline alacak. Acele Müslümanların önüne düşecek. Büyük bir muharebe olacak... Bütün kafirler kılıçtan geçirilecek.

Mustafa, sözlerine akıl erdirebilmek için şüpheli şüpheli Hamdi’nin yüzüne bakıyordu.

İbrahim ara yerden kayıtsızca sordu:

- Mehdi Resul’ün harbi kılıçla mı olacak Hamdi?

Hamdi:

- Kılıçla olacak elbet... Ne sandın?

- Gavur mitralyöz, tayyare kullanırsa?

Bu cihet, Hamdi’nin hiç aklına gelmemişti. Böyle vaziyetlerde tereddüdün iman zayıflığına geleceğini bildiğinden, acele acele cevap verdi:

- Öyle şey olmaz, Mehdi Resul devrinde mitralyöz işler mi? Şişer

kalır vallaha... İş kılıca dayanacak. Atların üzengisiden kan akacak. Ama sonunda insanlar rahat edecekler. Fakir zengin kalmayacak. Kurtla kuzu kardeş olacak. (...) Kıyamet dünyanın sonudur. İsrail Peygamber, borusunu çalınca yeryüzündeki canlılar, hayvan, insan sizlere ömür. Dünya dümdüz olacak. Ağazade öylesine ki, nah, avcumun içi. Maşrıktan yumurta yuvarla, mağribe kırılmadan varsın. Dünyada bir Hak teâlâ, bir de kurt kalacak.

Rüzgar, kurdun derisini ayaklarından başlayıp yüzecek. Derisi yüzülen kurt, silme yara olup geberirken: “Eyyvah, bende bu kuvvet varmış da kadrini bilmemişim” diyecek ama, iş işten geçti.

Ağazade Mustafa:

- *Masal gibi yahu! dedi.*

İbrahim ciddiyetle başını sallıyordu:

- *Masal olmasına, halis kurt masalı... Lakin kurdun yüzülmüş pöstekisine ne olacak, kimin hissesine düşecek? Orası belli değil.*

Hamdi, Bulgaryalı'nın dinsizliğine artık kızmıştı. Ayağa kalktı:

- *Ölürsen görür anlarsın, zındık herif!*

Kurubacak Mehmet, boş çay fincanını yere bıraktı. Mustafa'dan bir sigara istedi:

- *Bizim oraların hocası kıyamet gününü böyle anlatmaz, dedi, güneş tepemize bir mızrak boyu alçalırmış, hepimizi cayır cayır yakarmış. Cümlemizin günahı, vebali tartılacak. Sırattan geçeceğiz.*

Recep tasdik etti:

- *Öylesi de olacak, böylesi de... İki de hak. ” (Gİ, s. 25-27)*

Bu kurgu içerisinde en ziyade dikkat edilmesi gereken isim, Bulgaryalı İbrahim'dir. Hatta onun bir anlamda yazarın metindeki sesi olarak ön plâna çıktığı söylenebilir. Çünkü Bulgaryalı, geniş halk yığınlarının mantıksal bir izah aramaya gerek duymaksızın benimsediği ve inandığı din kaynaklı anlatıları asılsız bulmakta ve içten içe bunlarla alay etmektedir. Ölümünden sonra dirilişe ve ahiret gününe inanmadığı açıkça sezilen İbrahim, işi daha da ileri noktaya vardiirarak arkadaşlarının safça bulduğu aidiyetlerini alaya almaktadır. Bombaların, uçakların, zırhlı savaş araçlarının icat edildiği bir çağın geleceğinde Mehdi'nin kurtarıcı olarak gelip kılıçla, mızrakla zafer kazanacağı inancını kurcalayıp durması bu yüzdendir. Onun yaptığı “kurt masalı” yakıştıması da son derece manidardır. Böylece İbrahim, din kisvesi

altında insanların kandırıldığını kastetmekte ve materyalist görüşün temsilciliğini üstlenmektedir. Ayrıca yazarın İbrahim için seçtiği sıfatın dabu doğrultuda anlam yüklendiği söylenebilir. Nitekim “Bulgaryalı” tanımlaması, bir anlamda din dışılığa, yabancılaşmış olma durumuna gönderme yapmaktadır.

“Gelin-Kadın Oyunu” başlıklı öyküde, yozlaşmış din adamlarının açıkça hedef alındığı fark edilir. Öyküde Bekir’in ifadeleri vasıtasıyla; öte dünya inancı ve Allah korkusu gibi gerekçeler dikkate alındığında aslında daha mütevazı ve ölçülü olması beklenen din adamlarının aç gözlü, çıkarıcı oldukları vurgulanır. İmamlara dönük “domuz” benzetmesinin, kelimenin dinî literatürdeki arka plânı da dikkate alındığında, burada son derece ağır bir aşağılamaya dönüştüğü görülecektir. Öte yandan Bekir’in sözleri, din adamları tarafından inanca dayalı hassasiyetleri istismar edilen halkın yaşadığı bir öfke patlaması şeklinde de değerlendirilebilir:

“–Herif besbelli imam, dedi, biraz ekmek verirler, öyle ya... Hocalar sehavetli olur.

Bekir boynunu sert sert kaşdı:

–Kim demiş, asıl hocalar domuzdur.

–Sen bizim Bayındır’ın hocasına ne bakarsın. Hep hocalar da, ona mı

benzer?” (Gİ, s. 154)

Mizah unsurlarının din olgusuyla beslendiği bir başka metin olan “Nam Uğruna” isimli öyküde, yine yozlaşmış din adamı tipi ve tüm anlatılanlara körü körüne inanan halkın cahilliği bir arada resmedilir. Kendini din hocası olarak kabul ettiren insanların her söylediğiyle benimsenmesi, muhakeme yeteneğini tamamen yitirmiş halk yığınlarının şiddete meyiletmesi ve bu yolda dinî hükümlere yaslanması önemli bir sosyal problem olarak gözler önüne serilmektedir:

“ Geçen yıl, bizim köye bir Ramazan hocası geldi, kitapta yerini gösterdi. Fukara Adem Baba’mızın cennetten sürülüp çıkarılması avrat şerrindenmiş ve de avrada sopa çalmadığı yüzündenmiş... Bizde bir İpsiz Recep vardır. İçkici, kumarıcı, az biraz da şunun bunun malını uğrulayan can yakıcı... “Sonrası Hoca?” dedi, “Ya sonrası... Cennetten dünyaya

sürülünce Adem Baba'mız öcünü aramamış mı bakalım? Hoca kitabı çevirdi bi zaman, araştırdı, sonunda parmağını bastı: "Nah, yeri bura... Sonrasının zagonu bildiğimiz köy yerinin sopa zagonudur ağa... Adem Peygamber'imizin köylü milletin pir olması da, bu avrat sopalamak meselesindedir" dedi. Avrat sopalamak evet, kitabın buyruğudur ama, kurban olduğum Gazi Paşa'mıza, hadi gel de, bunu anlatabil bakalım!" (Gİ, s. 236-237)

Alıntılanan parçada görüleceği üzere halk, tek referans olarak yozlaşmış din adamlarını dikkate almaktadır. Halkı temsilen kötü alışkanlıkları olan, serserice bir yaşam benimsemiş İpsiz Recep'in öne çıkarıldığı görülür ki onun yüklediği olumsuz nitelikler bir anlamda cahil halkın tümüne teşmil edilmiş olur. Ayrıca kadın-erkek ayırımına yapılan gönderme ve bu gönderme esnasında yer verilen Osmanlı – Cumhuriyet ayırımı, son derece önem arz etmektedir. Konuşturulan Hoca, Gazi Paşa'nın kadınların kötülüğü, doğuştan kabahatli ve suçlu olmaları hususunda ikna edilemeyişinden yakınmaktadır. Böylece Osmalı'dan Cumhuriyet'e geçişin önemli kazanımlarından biri olarak kadın-erkek eşitliği yolunda atılan adımlar işaret edilmektedir denebilir. Bu sorunun kaynağı olarak din olgusunun tahakkümüne gönderme yapılması da dönemler arasındaki dönüşüm temelinde bir yorum gerçekleştirildiğini göstermektedir.

“Kondurma Siyaseti” başlıklı öyküde, dinin bir sömürü ve istismar aracına dönüşmesi, Zikrettin Efendi şahsında resmedilir. Her şeyden evvel tüm yaşamını daha fazla maddî kazanç elde etmek için harcayan, insanları dolandırmak gerektiğinde bir an olsun tereddüde kapılmayan Zikrettin Efendi ile ismi arasında bir tezat göze çarpar. Yazar, kasıtlı olarak böyle bir isim seçmekle kalmaz; ayrıca ismin başına “Hacı”, “Hafız” ve “Hoca” sıfatlarını da ekler. Amaç, tezettan doğacak bir mizaha lurgulamaktır. Nitekim Zikrettin Efendi'nin belki de gerçekte en uzak olduğu sıfatlardır bunlar. Üstelik onun Allah'ı ve dini zikretmesi tamamen şahsi menfaatler doğrultusundadır. Gerçek sıfatları karaborsacı, tefeci, savaş muhtekiri, vergi kaçakçısı olan Zikrettin Efendi, “Oruçluyuz Allah kabul ederse, deyip işleri uzatmamak için kahve iç”meyecek kadar dünya malına ve kazanç hırsına bürünmüştür. İnsanlarla ilişkilerinde de tek düşündüğü onların zenginliklerinden istifade etmek, olabildiğince kısa yoldan onları soymaktır:

“Ardiye sahibi Hacı Hafız Hoca Zikrettin Efendi, Trabzon’un zenginlerindendi. Zenginliği, Ermeni Rum kırımı yağmasıyla başlamış, deniz korsanlığı, kaçakçılık, mültezimlik soygunları, savaş vergileri kağıtları, mübadil malları oyunları, tefecilikle gelişerek, Almanya’yla yapılan fındık takaslarıyla Karun hazinesini bulmuştu. Ayağı mes lastikli, kafası lenger şapkalı, şalvar poturlu, hoca sakolu bir herifti. Kendini kolay soyduranlara karşı, manda pisliğinden yumuşak; soydurmayanlara karşı, kaya gibi sertti. Okuması yazması var mıydı, yok muydu bilinmezdi ama, çevirdiği dolaplarda bunun gerekli olmadığı iyi bilinirdi. Dağ gibi işleri bir sıska katiple çevirmesi, kitaplara yazılacak köpoğlu köpeklik... Son zamanlarda, kanına her nasılsa, şeker karışmış. Kolu budu tutulmaya, gözleri pırpırlamaya başlamıştı. Aslında şekerine, göz pırpırına metelik verir adam değildi ama, on altı yaşında turp gibi Gürcü kızını üçüncü karı olarak aldı alalı, dertliydi. Aslında, bu Gürcü kızı belasına çare bulmak için Almanya’ya gitmiş, sırtıp geri dönmüştü. “Allah, son nefesinde İslamlık nasip etsin” dediği Alman doktorunun verdiği hapların tükeneneğinden başka, hiçbir kederi yoktu.” (Gİ, s. 276-277)

Bu öyküde, olumsuz bir tipleme olarak beliren Zikrettin Efendi’den söz edilirken yine kadın meselesine değinildiği dikkat çeker. Onun üç kadınla birden evli olduğu vurgusu, yine tamamen din olgusuna ve bu çerçevede işleyen kanunlara dönük bir tenkidi içerir. Üstelik yaşına başına bakmaksızın on altı yaşında, henüz çocuk denecek yaşta bir kız alması özellikle vurgulanmıştır. Böylelikle çok eşli evlilik ve erken yaşta evlenme problemleri de dinî kabullere dayandırılmaları bakımından hedef alınır. Yine bu bağlamda Zikrettin Efendi tiplemesinin verilışı esnasında mizahtan çok eleştiri unsurunun ağır bastığını belirtmek gerekir.

“Fermanlı Hoca”, din adamı tipinin en belirgin bir mizahî resmedişle sunulduğu öykülerdendir. Öyküde tıpkı daha evvel Zikrettin Efendi’nin adlandırmasında olduğu gibi abartılı sıfatlarla anılan Hacı Seyfüddini Hindi Hoca Efendi’ye ilişkin insanlarda oluşan kanaat, din istismarı kadar halkın din konusundaki cahil bakışını da ortaya koymaktadır. Buna göre Hindi Hoca Efendi, “Olanı olacağı yürek gözüyle gördüğünden gözleri kırk yıldan beri yumuludur. (Gİ,

s. 319) ve hatta “yedi yıldır oruçlu olduğundan sesi az biraz incelmış”tir (Gİ, s. 320). Mübalağayı da aşan bu akıl dışı inanışlar, esasen din adamı adı altında toplumu etkisi altına alarak yer edinen olumsuz kimselerin güç kazanmasının da asıl sebebidir. O halde yazarın din adamı tipini verirken aslında halkın din olgusu karşısındaki yanlış tutumunu irdelediği düşünülebilir.

Aynı öyküde asıl üzerinde durulan kişi olarak Uzun Nurettin Efendi, nâm-ı diğer Fermanlı Hoca, din adamlarının para karşısındaki zaafını teşhir etmek ve ilmî kaygılardan ne denli uzak olduğunu göstermek üzere kurgulanmıştır. Sultan Abdulhamid tarafından ilmî açıdan sınanmak üzere çağrılan Fermanlı Hoca, yolda düşüncelere dalmışken medresede saksıya sakladığı altınlarının kaygısıyla telaşa kapılır. Kendisinin jurnallendiği kaygısıyla bir taraftan endişelere bürünmüşken birdenbire geride bıraktığı altınların kaygısı her şeyin önüne geçer. Hatta kendisini götüren çavuşa yalvarır ve medreseye geri dönerek altınları yanına almak için bahaneler uydurur. Bu noktada din adamının türlü yaltaklanmalarda bulunması, dalkavukluk etmesi öyküdeki mizahî yapıyı güçlendirir. Yine bu vesileyle din adamları arasında birbirlerine karşı güven sorunu bulunması da gözler önüne serilir. Tıpkı din adamı gibi çavuşun da şahsî çıkarlarına göre haket etme temayülünde bulunması, mizahın arka plânına yerleştirilen tenkitlerin yalnızca din adamlarıyla sınırlı kalmadığını işaret eder:

“[A]klıma ne gelse iyi? Medresedeki karanfil saksısı... Odamızın penceresi önünde durur bir karanfil saksısı ki, o zamana kadar topladığımız dünyalığı içine gömmüşüm. On altına yakın para... ‘On altın’ deyip geçme. O zamanlar paşa maaşı... Saksı aklıma gelince can başıma sıçradı. Bizi hünkâr çavuşunun kırbaçla sürdüğünü mollalar gördüler. Odamızı çoktan yağmalamışlardır. Geçenlerde, ‘Hoca, dinimizde çiçek beslemek günah değil mi?’ diye soran marazlı molla, fırsat bilip saksıyı taşa çaldıysa...

Hay vaaahhh...” diyerek davrandım. Yüreğime bir ateş düştü. Sırtımdaki soğuk ecel teri bu ateşle fıkır fıkır kaynamaya başladı. ‘Mal canın yongası...’ derler. Yalan... Sırasında can malın yongası kesilir. Sürgünü, ölümü unutuvermişim. Yanmaktayım, Allah göstermesin, sanki demirler kızıl kor olup sırtımıza yapışmakta... Dil dudak kurumuş da çakmak kavına

dönmüş... Biraz daha yalansam birbirlerini harlayacaklar. Karnımı bir susuzluk aldı, denizi içsem faydasız... Denizi içmek, sözgelimidir. Çünkü deniz suyu tuzlu olur, zehir nasıl öyledir. Ağza alınmaz. O yürek yanıklığıyla çavuşa döndüm: 'Aman oğlum, amanı bilir misin? Aman ayaklarını öpeyim!' dedim. 'Ey!' dedi. 'Aman yavrum medreseye döneceğiz. Medreseye dönmemiş olmaz!', 'Neden?', 'Aptes... Biz aptes tazelemedik. Ben aptesiz yere bastım mı başıma bela gelir, oh yavrum!' 'Geeeçç!', 'Tosun oğlum, aptes dedimse... Biz fena sıkıştık. Medreseye dönelim, sevaptır!', 'Saliver gitsin. Soran olursa, 'Huyu çıktı' derim!', 'Aman benim şaka zamanım değil... Açıksası muskam kalmış... Baba mirası bir muska... Takınmadan yürümüşüz. Aceleye geldik. Öğütlüyüm. Muskasız katiyen olmaz!', 'Ne muskası? Pelvan muskası mı?', 'İyi bildin, pelvan muskası...', 'Sakın hovardalık muskası olmasın hoca, ben senin gözlerini pek beğenmiyorum!', 'Tamam... Hovardalık muskası... Aman çabuk yetişelim!', 'Nasıl bildim! Vay sakalına tükürdüğümün hocası vay! Sizin gibileri gazlayıp yakan sevaba girer!', 'Yakmalı ya, iyi bildin, hiç bakmamalı... Aman yol yakırken dönelim!', 'Demin aklın nerdeydi? Geçti. Dönülmez!', 'Aman yavrum, kaldır aradan 'dönülmez' lafını... Senin elindeki bir iş... Emredersin döneriz. Medrese ne kadarlık yer? Ferman buyur çavuş ağa, şu arabacı dönsün, oh koçum!', 'Uzattın ki, temelli uzattın!', 'Dönelim! Ayak kirası peşin... Bir mecrediye... Hayır, iki mecrediye... Tam beş mecrediye, var mı buna bir diyeceğin?', 'Ne mecrediyedi?', 'Bildiğin mecrediye... Durdur şunu... Dursun! Sana tam bir altın bahşiş var!

Herif altını duyunca, biraz düşündü, inledi ofladı. Döndü, dönecek... Hayır, pirelendi. Aklından ne geçirdiyse geçirdi: 'Olmaz!' dedi. 'Neden yavrum? Atlar kuş gibi uçurur. Şuracıkta!' diye yalvardım. 'Olmaz. Önce gerekti' diyerek kesip attı.

Baktım, dönmeyecek... Sarı beniz mollaların yere çaldığı saksıdan, altınların etrafa saçıldığı gözümün önüne geldi. İşte o zaman, yüreğime sanki erimiş kurşun akıttılar. Boğazıma bir hıçkırık sarıldı. Hıçkırıkça, gövdem yer depremine uğramış gibi sarsılır oldu. Nerdeyse böğrüm çatlayacak... 'Bre bizi bitirdiler. Bre medet!' Bir de baktım, 'Of... of... medet...' diyerek 'Yandım Allah' gazeline başlayacağım. Şu halde, 'Medet' lafından gazel mededine

atlamaktayız da haberimiz yok... Kendimi tutmasam, köprü üzerinde şarkı gazelini salıvereceğim de Galata'yı tek mil inleteceğim. Çavuşun koluna sarıldım: 'Etme kara çavuş, eyleme' dedim, 'Sen Müslüman değil misin? Sende din iman yok mudur?', 'Çek elini... Din iman neymiş? Çek... Kırbaç geliyor!', 'Gelsin oh çavuş... On kere vur, yüz kere vur... Hele bir dönelim, canın çekerse ben, güzelce döversin! Yol yakinken dönelim. Bizim saksı... Tövbe saksı değil... Pelvan muskası... Bildiğin hovarda muskası... Koluna taktın mı, beline yedi manda gücü birikir. Zapt olmaz olursun. Emret, dönelim! Sana bir gazel okusam, nasıl? Yüreğin şenlenir, oh çavuş paşa!', 'Kes kara sakal... Geçmişinden başlatma... Gazel de neymiş'" (Gİ, s. 347-348)

Din adamının üst mevkide yer alan insanlar karşısında onursuzca bir tavır içerisinde bulunması; ikbali adına yalacılık sergilemesi de bu öyküde resmedilen hususlardan biridir: “Bunca varyeti olduğundan, yedi kez yer, üç kez etek öptüm.” (Gİ, s. 321) ; “Ben yedi kere etekleyip, sekizincide toprağa kapandım.” (Gİ, s. 352) gibi ifadeler, bu durumu gözler önüne sermektedir.

Eleştirel bakış gereğince değinilen hususlardan biri de din adamının yalancılığı, olayları abartması şeklinde tanımlanabilir. Öyküde; “Ben bu mesele üzerine tam yedi yüz yetmiş cilt kitap okumuşum. Her biri gün görmemiş kitaplar ki, Osmanlı toprağına hiç uğramamış Serendip Adası kitapları...” (Gİ, s. 352) diyen din adamı üzerinden abartının yalana dönüştüğü bir tablo ile karşı karşıya kalınır. İlim sahibi olarak olgunluğa erişmesi beklenen din adamı burada rahatsız edici ve dayanaksız bir övünmeyle toplumda saygın yer edinmeye çalışmaktadır. Bu öyküyle ilgili belirtilmesi gereken hususlardan biri de vak’a zamanının ehemmiyetidir. Nitekim bu vesileyle ulema sınıfının yozlaştığı, din adamlarının şahsî çıkarlar uğruna ilmî derinliği kaybettiği bir durum gözler önüne serilmektedir.

“Ökkeş” öyküsündeki Hatip Hoca karakteri de tipik din adamı özelliklerine uygundur. Sırf insanlara din adamı görüntüsü sunmak ve saygın bir imaj çizmek adına kılık kıyafeti ön plâna çıkaran Hatip Hoca, bu yüzden “havanın çok sıcak olmasına rağmen bol yamalı palto giye”r. Ayrıca asıl ilgisinin para ve kazançla ilgili olması da bu noktada bir eleştiri sebebi olarak belirir. Öyküde aktarıldığı üzere söz

konusu din adamı, cebinde ilmî bir kitap taşıması beklenirken tam aksine hesap kitap defteri taşımaktadır: “Hoca cebinden siyah kaplı defter çıkarmıştı. Yapraklarını örselememek istiyor gibi korka korka çeviriyor, sağ elinin şahadet parmağını bol bol tükürüklüyordu.” Görüldüğü üzere din adamının çizdiği imaj ile sürdürdüğü yaşam ve kaygıları arasında hiçbir tutarlılık bulunmamaktadır.

“Kısa Kısa” başlıklı öyküde, ölümden sonra yaşam anlatılırken resmedilen tablolar özellikle teşhir edilerek dinin akıl dışı unsurlarla yüklü olduğu; insanları aldattığı vurgulanmak istenir. Söz konusu anlatımın safça bir algıyla karşılanması ise mizahî düzeyi doğurur. Özellikle dinde sıkça başvurulan ve korkutucu, caydırıcı bir durum olarak hatırlatılan günahların karşılığında sorgulanıp cezalandırılma meselesi, burada alaycı bir eleştiriye tabi tutulmaktadır. Aynı şekilde dini inancın yalnızca bir dil ve kültür üzerinden devamlılık göstermesi noktasında zorunluluk duyulması da âdeta alaya alınmaktadır. Yine bu çerçevede dünyevî gerçekliğin uhrevî inanç karşısında öne çıkarılması; dünya üzerinde tahakküm kuran güçlerin öte dünyada tecellî edeceğine inanılan ilâhî otoriteyle kıyaslanması manidardır:

“– Allah sayesinde bir duruyorlar. Yerin yedi kat dibine geçiyorsun. Cehennemın meyil deresine bir kere dalıp çıkıyorsun.

– Sonra?

– Sonra tekrardan mezarına avdet edeceksin.

– Sorgusuz sualsiz sopa atmaya mı başlıyorlar. Bura hesabı?

– Sorgusuz sualsiz bir vakit dövüyorlar. Tıpkı bura hesabı.

– Dil dış kitler netice mi soracaklar?

– Tabii.

– Arapça üzerine mi sorgumuz?

– Halis Arapça üzerine. Hem de Kuran Arapçası ki peygamber Muhammed altından kalkamaz.

– Orada da rahata kavuşamayacağız demektir. Yandık. Biraz düşündü. Birkaç İngilizce kelime öğrenmeli birader. Heriflere bir all-right çekerim

Türkiye’den Amerikan çavuşu diyerek korkudan dudakları yarılr. Topuz ellerinden düşer. All-right diyerek yapıştırmaya girişirim. Her vuruşta o deminki dereyi boylarlar Allah sayesinde... Melek melaike olduklarına tövbe ederler.” (DY, s. 173)

“Fermanlı Hoca(2)” öyküsünde, Çorum medresesinden ve öykünün kahramanı Uzun Nurettin Hoca’dan bahsedilirken “Bizde yetişen kara mollaların en sümüklüsü Mekke’ye Medine’ye müftü gider. Uzun Hoca’mıza geldin mi say ki şeytanların mecelle müderrisidir. Şeytanlar bütün namertlikleri bundan belleyip şeytanlık zanaatına öyle girişirler. Beline, bizim Uzun İmam’dan peştamal bağlamamış, ensesine bizim Uzun İmam’ın çıraklık şamarını yememiş şeytanı ben şeytandan bile saymam!” (ZD, s 195) denilerek Anadolu’da “Hoca” sıfatıyla anılanların türlü işgüzarlıklarla dolu; insanları kandırarak ve dini inançlarını sömürerek kolay yoldan para kazanma heveslisi insanlar oldukları alaylı bir üslupla açığa vurulur. Bu noktada türlü hile ve entrikaya başvurmak suretiyle nam salmanın, ün kazanıp saygı görmenin de ayrı bir problem olarak belirdiği dikkat çeker. Yani halk, bunu açıkça fark ettiği halde söz konusu şahıslar toplumda edindikleri konumda kalmaya devam ederler. Böylece din istismarı sorununun Kemal Tahir tarafından yine geniş halk yığınlarının cehaleti problemine bağlandığı ileri sürülebilir.

Aynı öyküde Uzun Nurettin Hoca’nın ellerinin tutup tutmadığı tartışılırken anlatıcı, “Narlıca gelinlerinden on şahit indir”meyi öne sürer ki bu ifade dikkat çekici bir imayı barındırır. Kendisini din hocası olarak tanıtan kimselerin türlü bahanelerle insanların ırzına, namusuna göz dikmesi böylelikle eleştirilmiş olur. Esasen daha ziyade eleştiri tarafı ağır basan bu tür tablolarla, halkın ahmaklık derecesine varan saflığı dikkate alındığı zaman, trajikomik bir düzeyden söz edilebilir. Durumun vahametinin farkında olunmadığı, ortaya çıkan gülünç durumlar vesilesiyle ifade edilmektedir. Yine bu öyküde cinsellik meselesine yapılmış bir gönderme dikkat çeker. Uzun Nurettin İmam, maceralarını anlatırken “Bombay şeyhi yanımıza iki şakirt kattı. Bunları Fatih Medresesi’ne yerleştireceğim!” dediğinde dinleyicilerden biri şakirtlerin işe yarar cinsten olup olmadıklarını ve zülüflü mü zülüfsüz mü olduklarını sorar. Kemal Tahir burada, medreselerde vuku bulan cinsel istirmarlara gönderme yapmaktadır. Böylelikle aslında sıklıkla irdelenen bir hususun bu öyküde

de resmedildiği; din olgusu etrafında cereyan eden yozlaşma dolayımında cinsel istismarlara gönderme yapıldığı fark edilir.

“Mollalar Asker” başlıklı öykü, din adamlarının samimiyetsizlik ve üçkâğıtçılıkla itham edildiği ilgi çekici bir öyküdür. Öyküde yer verilen kurguya göre; Rufaî dergahının postnişini ve Fatih Medresesi’nin ilm-i mantık müderrisi olan Elhaç Hüsamettin Fırıldakî Efendi’nin mollaların da askere alınmak istenmesi üzerine yaptıkları mizahi bir dille anlatılır. Mollaların askere alınmak istenmesi Elhaç Hüsamettin Fırıldakî Efendi’ye göre “bunca yıllık âdat-ı İslamiyenin hâk ile yeksan edilmesi” demektir. Mollalar, askere gitme düşüncesi karşısında ayaklanmışlar, medresenin altını üstüne getirerek kendilerini askere alma fermanını veren her kimse makamından indirmeyi kafalarına koymuşlardır. Fırıldakî Efendi, medresenin bu halini görünce ve kendilerini kışlaya götürecektir zabitanın kapıya dayandığına vakıf olunca önce biraz bocalamış sonra da isminin hakkını vererek gürültünün kaynağının savaşa gitme isteğinden kaynaklandığını söylemiştir. Fakat savaş kazanılmış, mollaların cehpeye gitmelerine gerek kalmamıştır. Bu olaydan yüzü ak çıkan Fırıldakî Efendi, hizmetlerinin karşılığı olarak şeyhülislam makamına getirilmiş ve eski günlerden bahsederken sözkonusu olayı şu şekilde anlatır olmuştur: “Dinim rabbena hakkı için hilafım yok[.](...)[B]en Fatih Medresesi’ni kışlaya götürdüğüm zaman daha talebe-i ulûmun askerliği padişahımız efendimizden başka bir kimsenin aklına gelmemişti... Baktım ki din tehlikede, gaza haktır dedim yürüdüm.” (ÜÖ, s. 34).

Kurgulanan din adamı için “Fırıldakî” nâmını tercih ederek öykünün özülle, fikriyle son derece uyumlu bir tercih yapmış olan Kemal Tahir, aslında bu noktadan itibaren mizahî düzeyi yakalamış olur. Bu kimsenin devrin üst düzey bir medresesinde “ilm-i mantık müderrisi” yine oldukça manidardır. Öyle ki öykü okunduğunda fark edilir ki söz konusu din adamı için mezkur mantık ilmi, âdeta dalavere yapmak, her şeyi kalıbına uydurmak suretiyle olumlu bir imaj çizmek anlamına gelmektedir. Vatanın tehlikeye düştüğü bir anda askerlikten kaçış için başlattıkları eylemi, ulemânın da asker olması gerekliliği yönünde şiddetli bir vatanperverlik arzusuyla izah etmesi açısından Fırıldakî Efendi, bir taraftan mizahî

bir tablo üretirken bir taraftan da yozlaşmanın aktörlerini temsilen hedef tahtasına oturtulur.

“Kuş Kafesleri” öyküsünde, insanların dini hassasiyetlerini kötüye kullanma eyleminin yalnızca din adamlarıyla da sınırlı kalmayıp toplumun temelinde de sirayet ettiği gösterilmek istenir. Kuş kafesleri yaparak geçimini kazanan Arif’le kızını evlendirmek için türlü entrikalara başvuran Aliye Hanım, bu yolda muvaffak olamayınca bu kez farklı bir yol dener. Arif’e öfkesini yansıtmak için seçtiği yol, onun saf duygularıyla oynamaktır. Kurnaz bir kadın olan Aliye, bu noktada Arif’in dinî hassasiyetlerini kullanır. Ona kuş kafesi yapmanın büyük bir günah olduğunu telkin eder ve böylece onun yerleşik düzenini bozar:

“Evladım, Arifçiğim, dedi, hayırdır inşallah dün gece bir rüya gördüm. Uçsuz bucaksız bir çayırılıkta imişim. Orta yerde bir incir ağacı var. Altında nur yüzlü bir derviş oturuyor. Beni görünce işaret etti yanına gittim. Yüzüme ters ters bakarak “Kapı komşunuz günah-ı kebair ile meşgul, haydi o cahilin biri, irşat etmek yok mu? Hayvan ve kuş kısmını hapsedmenin vebalini neden düşünmezsiniz?” diye çıkışmaz mı? Bilemezsin evladım nasıl ter içinde uyandım. Bak hâlâ titriyorum. Ben de büyüklerimden duydum. “Kuşbazlık etmek büyük günahdır” derlerdi. Hele kuş kafesi yapanların, satanların, kullananların ahrette yatacak yeri olmazmış. Zavallı hayvancıkları hürriyetinden mahrum etmek reva mı? Sen akli başında, dini bütün bir adamsın. Baban da, nur içinde yatsın dergaha mensuptu. Kendini öyle kafese koyulmuş, hapsedilmiş farz et. Bir kere düşün: Seni kafese hapsedmişler... Rabbim göstermesin... Vazgeç evladım bu işten, maşallah aslan gibi adamsın taşı sıksan suyunu çıkarırsın. Kuşçağızların kanına girip vebal altında kalma.”(ÜÖ, s. 46-47),

Kendisine telkin edilenlere inanan Arif, yerleşik düzenini terk eder: “Aliye Hanım’ın hakkı varmış, dedi. Ben kafes yapmanın, kuşları hapsedmenin cezasını çekiyorum...” (ÜÖ, s. 49) Böylece onun için sıkıntılı günler başlar. Âdeta bir berduşa dönüşen Arif’in asıl problemi, tercih edilen bu kurguya göre, dinî kaygılarla hareket etmesi olmuştur. Aynı şekilde Aliye’nin onu kandırmasına sebep de yine din gibi istismara açık bir aidiyet bilincinin halkın zihninde yer etmiş olmasıdır. Bu

doğrultuda denebilir ki din olgusu, materyalist ve Marksist görüşün savına uygun şekilde bu öyküde “toplumun afyonu” olarak resmedilmiştir.

“Ticaretten Kolayı Yok” başlıklı öyküde, yozlaşmış din adamlarını temsilen kurgulanan şahıs Şeyh Zihni Efendi’dir. Buna göre Zihni Efendi, “tekkelerin kapanma kanunu” sonrasında yıllardır yaptığı din ticaretini artık yapamayacağını anlayınca faizcilığe başlamış; bir süre gerçek ticaret yapmaya heveslense de zarar edip boyunun ölçüsünü alınca faizcilığe geri dönmüştür: “Eli açık, imanı bütün, mevkii yüksek müritler birer birer çekildikçe, zaten işin tadı kalmamıştı. Üç beş mahalle karısıyla bir alay serseri dervişe sabah akşam aş çıkarmak, akıllı kârı değildi.” (ÜÖ, s. 111). Yazarın çizdiği bu tabloda, din sömürüsü ile faizcilğin kârlı işler olarak aynı kefeye konulduğu, bir arada kategorize edildiği görülür ki bu son derece önemlidir. Güya namus ve adalet vurgusu yapan, halkı bu ilkelere göre yaşama yolunda uyaran kimseler olarak dina adamları, geçimini namuslu işlerle sağlamakta aynı tutarlılığı sergilememekte; kolayı seçerek faizcilikte karar kılmaktadır. Kurguya göre; önceki aşamada ise faizcilik yapmalarına dahi lüzum bırakmayacak bir sahtekârlık ve bu sahtekârlıktan doğan bolluk mevzubahistir. Aynı bolluğu devam ettirmek için her türlü yola başvurmak ise onlar için mubahtır: “Kılığı, kıyafeti de değiştirmişti. Latayı sıyırıp yerine ince bir pardösü geçirmiş, kafasına parıl parıl bir melon şapka oturtmuştu.” (ÜÖ, s. 112) Bu hususların yanı sıra din adamlarına dönük olarak bu öyküde eleştirilen hususlardan biri de cinselliğe düşkünlük ve bu zaafın doğurduğu gayriahlâkî icraatlardır. Bilhassa kadını bir meta olarak algılayan din adamları üzerinden cinsellik probleminin kurguya taşındığı fark edilmektedir:

“Nur içinde yatasıca Cabire Hanım’ın toprağı kurudu mu, kurumadı mı diye düşünmeye lüzum görmeden:

– Elimde büyüdü, huyumu aldı, beni çekse, çevirse Emine çevirir! diyerek 17 yaşındaki ahretlikle sessiz sedasız gerdeğe giriverdi. Bu suretle ‘fakirhane derdini bir hale yola’ koymuş oldu.” (ÜÖ, s. 112)

Dikkat edileceği üzere cinsellik söz konusu olduğunda engeller, çeşitli bahanelerle bertaraf edilmiş; din adamı olarak güya ahlâkî ve vicdanî yükümlülüğü

üzerinde daha çok hisseden Zihni Efendi, yaşından dahi utanmaksızın evlâdı yaşındaki çocukla beraber olmuştur. Kurguya dâhil edilen bu vak'a üzerinden esasen din adamlarının sık sık tenkit edilmesine neden olan bir başka husus işaret edilmiştir.

Kemal Tahir'in öykülerinde mizahî düzeyin kurgulanması noktasında din olgusuna ve din adamı tipine açılan yere bakıldığında görülür ki o da devrin diğer birçok sanatçısı gibi eleştirel bir tutum içerisinde olmuştur. Bu bağlamda onun tenkit payı yüksek bir mizah anlayışını tercih etmesi ile dine, din adamına bakış arasında bir ilgi kurulabilir. Öyle ki Kemal Tahir'in, öykülerinde yer verdiği din adamları ve yerleşik din algısından kaynaklanan durumlar gülünçtür. Ancak bu gülünç durumların arka plânındaki yergici tavır kendini daima hissettirmektedir. Yazarın ilgili öykülerin önemli bir kısmında geleneksel Türk-İslâm toplumunu; Osmanlı sonrasında olsa bile henüz kesin bir değişim yaşayamamış kesimleri vitrine taşıması da bu bakımdan manidardır. Denebilir ki o da devrinin diğer edipleri gibi dini toplum için ilerleyişte engel teşkil eden bir bağ olarak resmetmektedir. Elbette bu durumun nedenler arasında Kemal Tahir'in materyalist bir dünya görüşüne mensup olması kadar Marksist düşünceye duyduğu yakınlık da hesaba katılmak durumundadır.

3.2. Kemal Tahir'in Öykülerinde Siyasi Hayata Dair Mizahi Yaklaşımlar

Kemal Tahir'in öykülerinde mizah konusu yapılan alanlardan en önemlilerinden biri de siyasettir. Siyaset üst başlığı altında Osmanlı Dönemi, Meşrutiyet dönemi, İttihat Terakki Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi politikaları mizahi olarak eleştirilmektedir.

Osmanlı dönemi politikaları siyasi olarak eleştirilen dönemlerden biridir. Osmanlının özellikle taşrada uyguladığı politika yani “Osmanlı Zagonu” öykülerde pek çok kez eleştirilmiştir. Taşrada “Osmanlı” kelimesinin anlamı olumsuzdur. Bu durum öykülerde çeşitli biçimlerde mizahi olarak eleştirilmiştir.

“Kondurma Siyaseti”nde dönem Tek Parti Dönemi olsa da zorla göçe zorlanan Dersim aşiretinin reisi kendilerine yapılanları “Osmanlı Oyunu” olarak adlandırır. “*Vay gibi Osmanlı! Ettin mi bize edeceğini*” diye dert yanarak “*Osmanlı yasağının üç gün olduğunu ve de Osmanlı’da ağzı olan yer ve yiyince zagonu yediğine uydurduğunu*” (Gİ, s. 251) bilse de bu seferki Osmanlı oyununun çaresi olmadığını “dini gibi” bilmektedir. Görüldüğü gibi öyküde, Osmanlı siyasetinin sadece gücü yetene uygulandığı ve işini bilene dokunulmadığı eleştirilmiştir.

“Kondurma Siyaseti”nde Osmanlı siyasetine gönderme yapılan bir diğer husus dönemin Gümüşhane valisinin ağzından şöyle dökülmektedir: “*Padişah çağı geçmişe karışmıştır. Başımızdan fesleri neden çıkardık? Eski akılları bırakmak için çıkardık! Hükümetin emrine ‘olmaz’ denildi mi külahları değiştiriz!*” (Gİ, s. 256) Yine burada da Osmanlı döneminde “olmaz” hükmünün herkese hitap etmediğine değinilerek Osmanlı siyasetindeki adam kayırmacılığına gönderme yapılmıştır.

“Sör Doktor Cankatar Beg Lokman” öyküsünde “*Tıbbiye’den son yüzyıldır hekim anlamına doktor çıkacağına, sürüyle politikacı, şair, yazar, iş adamı, hepsinden yaygını da, rapor tüccarı, sıhhat dolandırıcısı yetişmektedir*” (ZD, s. 146) denilerek Osmanlı dönemi Tıbbiye okulunun amacına uygun eğitim vermediği gerçeği eleştirilmektedir. Öykünün başkişisi olan Sör Doktor Cankatar Beg Lokman’ın Arnavutoğlu diye anılan babasının berber olması ve berberliğinin yanı sıra sağaltıcılık, sünnetçilik, kırık-çıkıkçılık gibi tıbbın birçok dalında hüner göstermesi de Osmanlı’da Tıbbiye’nin doktor yetiştirmediğinin kanıtıdır. Öyle ki,

yazar “Cumhuriyet biraz daha gecikseydi, Arnavutoğlu, okullu doktor meselesinden habersiz, rahatça ölüp gidecek, bu dünyada hiçbir insanoğlunun duymadığı kadar korkunç şaşkınlığı, umutsuzluğu, kızgınlığı duymayacak, dünyaya yapılan bu kötülüğe inanmadan gözleri böyle açık can vermeyecekti.” (ZD, s. 147) diyerek Osmanlı’nın Tıbbiye mektebinden çıkanların toplumda yarattığı tesir abartılı ifadelerle dile getirilmektedir.

Osmanlı askerinin zulmü “Gülen Azap Hanı” adlı öyküde olağanüstü olaylara yer verilerek anlatılmıştır: Yörede bulunan ecinnilerden dolayı dolu han dolayısıyla istediği hâkimiyeti kuramayan Osmanlı, “çok rezillikler çıkararak baldırı çıplak askerlerini” korumak için ve “gâvurluklarına” devam edebilmek için çareyi bölgeye bir tabur kavuklu derviş askeri göndererek bulmuş. Osmanlı askerinin yaptıkların rezillik ve gâvurluk diye adlandırılması zulmün halk üzerindeki etkisini göstermektedir.

“Mollalar Asker” öyküsünde 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında patlak veren “mollalar da askere alınacak” söylentisi sonrasında yaşananlar anlatılır. Mollaların askere alınması “*Bunca yıllık âdât-ı İslamiyenin hâk ile yeksan edilmesi*” (ÜÖ, s. 29) olarak anılması, askere alınacaklarını duyan mollaların başta müderrisleri olmak üzere isyana kalkışmaları Osmanlı dönemi askere alma politikasının eleştirildiğini göstermektedir.

“Dayak Cennetten mi Çıktı” adlı öyküde “*bütün Osmanlı tarihi[nin] sopa ile dolu*” olduğu söylenir ve bu durumlara örnekler verilir: Padişahlar öldürmeye kıyamadıkları vezirleri sopayla terbiye ederler, şeyhülislam rüşvet almada sınırı geçen kadıları aynı usulle terbiye ederler, “[k]ızdığı vükelaya Abdülaziz Han’ın pehlivanlıkta elense denilen dehhaş tokatlar” atar. (ÜÖ, s. 174) Özetle dayağın Osmanlı tarihindeki yeri güçlü kanıtlarla ispatlanır ve anlatıcı öykünün sonunda dayak taraftarı olanlara şöyle seslenir: “*A tosunlar sizin okuduğunuz sıralarda mektepler dayaktan geçilmiyordu. Kâffenizi merhum peder, rahmetli valide hoca efendiye: ‘Eti senin, kemiği benim’ diyerek ısmarlardı da hâlâ neden adam olmadınız? Hâlâ neden terbiyeyi sopada arayacak kadar geri, mürteci ve başıbozusunuz?*” (ÜÖ, s. 175-176)

İttihat ve Terakki döneminde ortaya çıkan Türkçülük/Turancılık akımını ve bu harekete katılanları Kemal Tahir, “Han” ve “Sör Doktor Cankatar Beg Lokman” adlı öykülerde mizah yoluya eleştirir.

“Han”da Cengiz isimli karakterin bu isme nasıl sahip olduğuna dair anlattıkları üzerinden Türkçülük/Turancılık akımına gönderme yapılır:

“ – Adım, Cengiz... Asıl adım Hayrettin imiş. Babam deniz subayıydı. Barbaros Hayrettin’i sever olmalı ki, adımızı böyle koymuş. (...) Cengiz adı, işi Turancılığa döktükten sonra, Türk Ocağı üyeliğine yazılırken apansız aldığımız addır. Babam rahmetli duyunca inanmamış. Çağırıldı o akşam... ‘Nedir senin adın bakalım?’ diye sordu. ‘Hayrettin’ dedim. ‘Hele hele yeni adını soruyorum’ dedi. Korktum inanır mısınız? Sonra da korkumdan utandım. Adını söylemekten korkan Turan fatihi... ‘Cengiz’ dedim. ‘Gavur adı mı bu?’ dedi, ‘Yok, kökten gelme Türk adı’ dedim. ‘Kökten gelme Türk adı da biz şimdiye kadar neden duymadık hiç?’ dedi, ‘Duydunuz ama unuttunuz’ dedim. ‘Duyduğumu ne biliyorsun?’ dedi. ‘Tarihlerde okudunuz... Cengiz Han...’ ‘Hangi Cengiz Han bu? Bizi yerimizden yurdumuzdan ettiği söylenen Cengiz mi? Tarihçilerimizin Cengiz Hunriz... Yani Kanlı Cengiz dedikleri herif olmasın?’ dedi. ‘Evet, odur’ dedim. ‘O rezil nasıl Türk oluyor. Moğol değil miydi, doğma büyüme?’ dedi. ‘Öyle biliniyordu ama... Yanlışmış... Türk olduğu anlaşılmış’ dedim. ‘Kim çıkarmış meydana?’ dedi. ‘Adını bilmiyorum. Bir Alman bilgini dedim’. ‘Zor emri mi çıktı? Moğol adı almayanları hukuk mektebinden kovuyorlar mı?’ dedi. ‘Yok... Ben aldım öyle...’ dedim. ‘Beğendin şu halde bunu’ dedi. ‘Beğendim evet’ dedim. ‘Yalnız beğenmek midir, yoksa altında başka bir mesele de var mıdır?’ dedi.” (ZD sf. 87-88)

Bu noktadan sonra Cengiz’in babası, oğlunun Turancılık akımına katıldığını anlar. Oğlunun içinde bulunduğu hareketi ve inandığı değerleri mizahi bir dille eleştirir:

“ ‘Yolunuz epey uzun tutmuşsunuz,’ dedi. ‘Öyle oldu’ dedim. ‘Yayan yapıldak mı gidilecek, yoksa kağrı mağrı deve meve gibi birer araç peydahlanacak mı?’ dedi. ‘Başımızdakiler bilir,’ dedim. ‘Kim bu sizin başımızdakiler? Kulağıma çalınan doğruysa, oradan kaçıp gelmiş heriflermiş

bunlar' dedi. 'Öylesi de var. Yerlisi de' dedim. 'Yolu yakınlardan gidip bakan olmuş mu, bu Turan her nereyse?' dedi. 'Bilmem' dedim. 'Sağlık bahçelik miymiş hiç değil... Yoksa bizim Orta Anadolu gibi ağaçsızlıktan çöle mi dönmüş?' dedi. 'Cennet gibiymiş... Yazılanlara bakarsanız' dedim. 'Gidilmeyen yerin cennetliğini kim yazıyor? Nasıl yazıyor?' dedi. 'Yazıyor. Çünkü gerçek önemli değil...' dedim. 'Ya nedir önemli olan?' dedi. 'Mefkure' dedim. 'Ne demek mefkure, bana karı adı gibi geldi... Sakın, şanolarda göbek atan kantocu kızlardan olmasın?' dedi. Dilim döndüğü kadar anlattım. 'Demek kendine hayal vatan yaptınız... Evet canım siz yapmadınız, Alman aklıyla, yeni akıl hocalarınız yaptı. Benim merak ettiğim, şurdan Bulgurlu'ya kadar uzanıp oralarda ne var ne yok görmüşler mi bu akıl hocaları?' “ (ZD sf. 88-89)

“Sör Doktor Cankatar Beg Lokman” isimli öyküde Sör Doktor Cankatar Beg Lokman’ın “Beg” ünvanını kullanması üzerinden, Türkçülük hareketinin Öztürkçe merakına gönderme yapılarak komik unsur oluşturulmuştur. Doktor Lokman’ın neden “Bey” yada “Bay” olmadığı, Türkçülüğünün alametidir. Türk Talebe Birliği üyelerinden olan Sör Doktor Cankatar Beg Lokman, Leon Kahon’un *Gökbayrak* isimli romanını “*hak ettiği değeri ve önemi vererek her satırda ayrıca durup anlamını yanlışsız çıkarmaya uğraşarak*” (ZD sf. 146) okumuş ve “Beg” ünvanını kazanmıştır. Annesinin Çerkez, babasının Arnavut olması “Beg”liğine gölge düşürse de Doktor Rıza Nur Beg’e bir mektup yazarak meseleyi halletmiştir: Doktor Rıza Nur Beg’in dediğine göre, “*Beg’lik kandan değil, vicdandan, inançtan geliyordu. Gökbayrak’ı ezberine aldığına göre de Doktor Lokman da vicdanıyla, imanıyla su katılmamış Türk oğlu Türk sayılırdı.*” (ZD sf. 146)

“İstanbul Mektupları: Boğaz Meselesi”nde dönemin yiyecek isimlerinin ülkedeki siyasi duruma göre değiştiği mizahi bir dille anlatılmaktadır. Öyküde zamanın kominizm korkusuyla Rusya’dan uzaklaşıldığı, Marshall Yardımı dolayısıyla Amerika ile müttefik olduğu 1947-1950 yılları arası olduğu düşünülmektedir. Karnını doyurmak için lokantaya giden anlatıcı, Rus salatası diye bildiği yemeğin “siyaset icabı aşçı milleti Rus lafı dememek için” Amerikan salatası olduğunu, hatta bu amaçla Arap atının Amerikan atı, Mısır eşeğini Amerikan eşeği, Hint tavuğunun Amerikan tavuğu yapılacağını, çarşıda-pazarda kırk yıllık Bursa

şeftalilerinin, Topatan kavunlarının, Çanakkale testilerinin de “Amerikan” sıfatıyla satıldığını öğrenir. Anlatıcı, padişah devrinin sona erdiği için adının “Hünkarbeğendi” değil “Milletbeğendi” olduğunu öğrendiği yemeği yiyip hesap ödemeye gidince durumu kavrar: Mesele siyaset değil, esnafın zam yapmaya sebep aramasıdır: “*Dünyayı tekmil siyaset tutmuş, siyaset tutmuş ki aşçı dükkanına bile gelip yerleşmiş, yüksek iskemle tünemiş de kesemize doğru hüküm yürütüyor.*” (ZD, s. 102)

“Dört Bin Lira”da siyasi olayların etkisiyle değişen emlak sektörü konu edilir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Atatürk, Ankara’yı başkent yapmış, İstanbul emlak fiyatları düşerken Ankara’nın yeni semtleri değerlendirilmiştir. Fırsattan istifade edip İstanbul Çiftelavuzlar’daki evini satan anlatıcı, dört bin liraya sattığı evinin kısa sürede sekiz yüz bin liraya yükseldiğini öğrenir.

“Nam Uğruna” öyküsünde bir baraj inşaatı üzerinden dönemin siyasi politikaları eleştirilir. Dönem İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı, Celal Bayar’ın Başbakan olduğu “Milli Şef Dönemi”nin son yıllarıdır. Marshall Yardımı sonrasında ülkede bir Amerikan sevgisi baş göstermiştir. Baraj on yılın bütçe tartışmalarına konu olmuş, yedi Bayındırlık Bakanı eskitmiştir. “*Barajın yapımının uzun sürdüğünden, dosyası katır yükünü aşmış, deve yüküne ulaşmıştı. Eğer yeni Bayındırlık Bakanı, işe sıkıyla sarılmasaydı, deve yükünden kara vagon yüküne atlayacağı şüphesizdi.*” (Gİ, s. 189-190) ifadeleriyle hem yapılan yolsuzluklara hem de plansızlığa gönderme yapılmaktadır. Baraj on yılın on bütçe tartışmasında gündem olmuş, yedi Bayındırlık Bakanı eskitmiştir. Öyküde bütçe tartışmaları esnasında konuşulanların yer verildiği bölümde meclisin sol tarafında oturan ve hükümet politikaları aleyhine konuşanlardan “vatanseverlikten ayrılıp kökü dışarda yıkıcı muhalefete geçen satılmışlar” diye bahsedilir.

Barajın yapılacağı yer ile ilgili köylülerden gereksiz yere verimli toprakların su altında bırakılacağını ve yok yere şu kadar yüz köylü ailesinin göçmen olup dağılmak üzere bulunduğunu bildiren dilekçeler sonucunda “*köylülere anlatılmaya çalışıldı ki, mesele bir plan meselesidir; ayrıca, memleketin geleceği meselesidir. Allah’ın izniyle devletin gücü, hükümetin kolu uzundur; hiç kimsenin göçmenliği söz konusu olamaz ve de bu hükümet eşek yerine at bağlamak niyetiyle iktidardadır.*”

Verimli topraklarını bırakanlara, daha verimli topraklar verilecek, kerpiç evlerin yerine tuğla, beton evler yapılacaktır.” (Gİ, s. 189) Bu alıntıda görüldüğü üzere hükümetin siyaseten yaptığı açıklamaların gerçeği yansıtmadığı mizahi bir dille anlatılmaktadır.

Barajın müteahhidi Şaban Bey, Amerikan Koleji’ni bitirmiş, Amerika’da mühendis olmuştur. Marshall yardımları dolayısıyla barajın açılışına gelecek olan Amerikan elçisine şirin görünmek için *“mühendis takımının kovboy kılığına girmesini, kadınların da sırtlarına birer alacalı gömlek, bacaklarına birer soluk blucin geçirmelerini istemişti. Ayaklarda, Teksas çobanlarının yüksek ökçeli bıçkın çizmeleri olacak, boyunlara çiğ renkli mendiller dolanacaktı. Kenarları birer karış genişlikte, sivri tepeli, rengarenk, şapkalar iyi bir rastlantıyla bir Amerikan pazarında ele geçirilmişti. Bu kılığa, kalçaları döven toplu nagant tabancaları isterdi ama, hem bulunması zordu, hem de çoğu mühendisin taşıma izni yoktu.”* (Gİ, s. 191) Bunun dışında siyaseten batı hayranlığı kendisini şampanya patlatma adetinde göstermiştir:

“ Denize gemi indirir gibi vanalar açılırken, barajın duvarında şampanya şişesi patlatmak fikri Seval Hanım’ındı. Sinemaların dünya havadislerinde birkaç kere görmüştü bunu... Salt gemi indirirken yapıyorlardı Avrupa’da ama, olsun! Batılı davranıştı. Kurban kesmek gibi kanlı alaturkalıktan bin kat kibar!” (Gİ, s. 194)

“Kondurma Siyaseti”, Dersim İsyanı sonrasında zorunlu göç ile Kırklareli’ne sürülen bir aşiretin yolculuk esnasında başına gelenler dönemin siyasetine, taşra bürokrasisinin aksaklığına göndermeler yapılarak anlatılmaktadır. Hükümet sürgünü şöyle duyurmuştur: *“Yeni hükümetin başıbozuk paşası Celâl Bayar Paşa’ımızın, şunu ferman ettiği duyuldu ki, aşireti, yediden yetmiş ve de atları, eşekleri, koyunları, inekleri, bakırları, sırçaları, saçaktaki serçeleri, eşikteki köpekleri, sedirdeki bebekleriyle Urumeli’ne sürgün...”* (Gİ, s. 251) Ve şöyle eklemiştir: *“Başkacak hükümetimiz, sürmekle koca bir aşireti gözden çıkarmış değildir. Varılacak yere noksansız varılacaktır. Bir miskin keçi oğlağının ve de bir it eniğinin yitmesine rızası yoktur.”* (Gİ, s. 255) Fakat yolculuğun sonunda aşiret neredeyse elindeki bütün mal varlığını nüfusunun büyük bölümünü yitirmiştir. Öykünün sonunda yine hükümet

tarafından sürgün meselesinin sorunsuz halledildiğine dair yapılan konuşma konunun ironikliğini gözler önüne sermektedir:

“Meğer, o gün Ankara başkentimizde Millet Meclisi açılmakta değil miymiş?.. Bunlar döndüler, radyoyu dinlemeye durdular. Yeni başbakanımız söyleye çökmüş... Bağırmakta ki, kimde can kalır? Bir ara, aşiret lafı geçti. Elimi kulak ardına atıp sokuldum. Evet, kondurma işini vasfetmekte... Şu kadar bin kişinin, şu kadar malı davarıyla, isyan mıntıklarından, Urumeli'nin verimli mıntıklarına göçürülüp kondurulduğunu anlatmakta... Ardından nice nice meseleler anlatmakta... Hükümet işlerinin gayet yolunda gittiğini, her yerde harcamaların kısıldığını, boş yere metelik sarf olunmadığını, bu yüzden hazinenin şu kadar kâra geçtiğini ballandırmakta...” (Gİ, s. 295)

Öyküde bir başka eleştiri ise taşra bürokrasisi üzerinedir. Valiler mesai saatleri içerisinde memur kulübünde kağıt oynamakta, askerlik şubesinin haylaz yeğeni ve liman reisinin üvey kızı hiç bir iş yapmamalarına rağmen Valilik'te çalışır gözükmektedir. Meseleleri hiç kimse üzerine almamakta, herkes bir altındaki memura buyurmaktadır:

“Allah'ın izniyle, pirlerin desteğiyle tek dökerekten [dosya torbasını] arayıp bulup çıkardık. Mektupçu beyin önüne koyup ‘Buyur Bey, nah, aradığın bela!’ dedik. Mektupçu bey, mesele kendi zamanının işi olmadığından, hiç aldırmadı, torbanın ağzını bile açmadı. Mümeyyizini istedi. ‘Şuna bak da, gereğini yazıver’ dedi, savuştu. Mesele, mümeyyizin zamanı işi de değildi. O da, katiplerden en kıdemlisine verdi. Böylece giderek, iş kayıtçı oğlana kadar düştü, kayıtçı oğlan, askerlik şubesi reisinin yeğeniydi. ‘Okul paydosunda kuşbazlık etmesin, biraz da harçlığını çıkarsın’ diye, buraya gidip geliyordu. O da şubeden bir yazıcı er çağırdı. Yazıcı er, torbadaki kağıtların ne olduğunu, kendisinden ne istendiğini bir türlü anlayamadı. Torbayı açıp içindekileri ortaya döktü, bir zaman karıştırdı. Yarbayın yeğenine soracaktı. Baktı gördü ki, tabancayı alıp savuşmuş, o da kağıtları gerisin geri torbaya tıkıp ağzını büzüp, bağlayıp sıvıştı. Vali beyden,

kayıtçı kuşbaz oğlana kadar herkes, işi birbirine atıp başından savdığına sevindi.” (Gİ, s. 281)

Taşra bürokrasisinin ve taşrada mumurluk yapanların eleştirildiği bir diğer öykü Çorum’da geçen “Fermanlı Hoca(2)”dır. Öyküde mahkeme baş katibi Macit Bey halk tarafından “Domuz Farmason” diye anılmakta, “Farmason Macit Bey dururken şeytan hocalığı bizim ne haddimize!” ifadesiyle yaptığı kurnazlıklar akla getirilmektedir. Aynı öyküde bir diğer karakter Davavekili Cevdet Bey “*Evet, davavekili kısmı bir domuzluk olmayınca kalemi hokkaya bandırmaz.*”(ZD sf:193) denilerek avukatın yaptığı yasadışı işlere telmihte bulunularak eleştirilmektedir.

Tek Parti dönemini anlatan “Üniversite”de devletin, milli duyguları ve üniversite gençliğini kullanarak suni gündem yaratma çabası eleştirilir:

“Tek Şef, Tek Parti, Tek Millet feryadıyla yaşanan memketette Tek Millet denilen biçareyi bir türlü görmek olmaz. Ortada yalnız ilk, orta, lise ve üniversite talebesi vardır. Cumhuresisi seyahate çıkar, yedi yaşından on dört yaşına kadar çocuklar tarafından karşılanıp uğurlanır. (...) Bu suretle Tek Millet, mekteplilerden ibarettir. Muhalifler, bu vaziyet karşısında “Bizim velinimetler nedense, akli başında adamlarla görüşmek istemezler,” diye dedikodu yaparlarsa da, elbet bu usul daha rahattır. Çocuk kısmı akı karayı, iyiyi kötüyü fehm edemez. İnsanı sıkıntıya düşürecek terbiyesiz sualler sormaz, tapu müdüründen, icra memurundan polis komiserinden, belediye resisinden, vali beyden şikayetçi değildir. Vergileri fazla, inhisar maddelerini pahalı bulmaz. Yaşasın mı, tabii yaşasın? Sağ olsun mu, tabii sağ olsun, der geçer. (...) Sahahleyin topla, akşamüzeri çil yavrusu gibi dağılsınlar; otomatik bir oyuncak.” (DY sf.112-113)

Görüldüğü gibi hükümetin “millet” olarak sadece öğrencileri görmesi eleştirilirken, “elbet bu usul daha rahattır” denilerek ironiye başvurulmuş, sonrasında bu usulün niye rahat olduğuna dair sebepler sıralanmıştır. Hükümet, sadece öğrencileri muhatap alarak; sorgulayan, düşünen ve itiraz eden bir kamuoyundan kurtulmaktadır.

Devletin, devlet eliyle ve öğrencileri kullanarak suni gündem yaratma çabası doğrultusunda Doktor Hüseyin Bey kumandasında dört bin genç toplanmıştır. Öyküde “Talebe-i Ulum” olarak zikredilen hareket Milli Türk Talebe Birliği’ne gönderme yapmaktadır. “Talebe-i Ulum”un birinci hareketi bir söylentiden yola çıkarak, toplanıp Şişli’deki bir Bulgar mezarlığına yürümek olmuştur:

“Günlerden bir gün sokakta bir vaveyla koptu. İstanbul ürktü. Kenardan köşeden soruşturdular. Bulgaristan’da Razgırat diye bir kasaba varmış. O kasabada bir Türk mezarlığına, Bulgar talebeleri hakaret etmişler. Bu hareket tabii burada bize dokunmuş. Meğer bizim İstanbul’un Şişli semtinde bir Bulgar mezarlığı bulunuyormuş. Doktor Hüseyin Bey’in dört bin aslanı, Razgırat’taki Türk mezarlarına vaki hareketin acısını, İstanbul’daki Bulgar mezarlığından çıkarmayı kararlaştırmışlar.” (DY sf. 111-112)

Bu hareketin “devlet eliyle” kumanda edilmesi, üniversitede o sabah “Tek Şef”in emir kullarından ve “Tek Parti”nin önde gelenlerinden olan üç beyefendinin konuşma yapmasından ve konuşmanın sonunda “Haydi tosunlar, öcümüzü alın!” ifadesiyle öğrencilerin yönlendirilmesinden anlaşılmaktadır. Sonuçta devlet amacına ulaşmış, dört bin öğrenciyi yollara dökmüş ve verilmek istenen “mesajlar” verilmiştir. Misyonu sona eren öğrencilerin durumu şu bölümde mizahi bir dille aktarılmaktadır:

“Birkaç mezar taşı kırıldı. Milli heyecan bu suretle teskin edilip marşlar okunarak geri dönüldü. Paralı olanlar zafer neşesiyle Beyoğlu birahanelerine giriverdiler. Fatih Merdesesi’nde yatıp kalkanlar ise, mintanlarının sökülen yamalarını, pantolonlarındaki düşen düğmeleri dikmek, gece mum ışığından tasarruf için, akşamın alacakaranlığında, abdeslane kokan avlulara, ayaklarında birer kısa don, sırtlarında birer eski fanilayla oturdular.” (DY sf. 113)

Fakat bir kere hareketlenen Talebe-i Ulûm yeni heyecanlar aramaktadır. Bu kez de Türk siyasi tarihine Vagonli Olayı olarak geçen hadise vuku bulur: “Vagonli denilen kefare bir şirketin kefare direktörü (...) [i]zin istediği için bir Türk odacıya ‘Hayvan Türk’ demiş.” (DY, s. 114) Bu iki satır kelam kalabalıkların tekrar galeyana gelmesine neden olmuştur. Aslında asıl sebebin başka olduğu fısıltılar halinde

yayılmaktadır. Denilenlere göre birinci sebep Vagonli şirketine bazı siyasiler cebren ortak olmak istemiş ama şirket razı gelmemiş. İkinci söylenti, siyasilerin birinin yakını şirkette çalışmaya başlamış. Fakat bir hafta sonra kaçakçılıktan yakalanmış. Bunu duyan direktör adamı işten çıkarınca siyasilerden biri öfkelenmiş. Üçüncü söylenti ise Armstrong'un yazdığı 'Mustafa Kemal' adlı kitaba Ebedi Şef çok kızmış ve "Paralasımlar" buyurmuş.

Mesele ne olursa olsun, Talebe-i Ulum bir kere ayağa kalkmıştır. Şirketin Galatasaray karşısındaki acenta binasıyla Karaköy'deki merkezin camları kırılır. Meselenin sonunda "*İstanbul'daki çocukların kırdığı camların bedelini birkaç misli olarak Kars'tan Edirne'ye kadar yayılmış Türk köylüsü öd[er].*" (DY, s. 115) Ortalık sakinleşince aylak kalan Talebe-i Ulum, yayın organları olan Birlik Gazetesi'ni hatırlar. Gazetenin tirajı birdenbire yükselince eski cam kırıcıların hepsi muharrir, şair, naşir, alim kesilir. Öncelikle neredeyse Türkiye'nin tüm vilayetleri, kazaları ve nahiyeleri için zafer kasideleri kaleme alınır. Bunlar tükenince talebe Çanakkale'yi keşfeder. Öyküde "*Orada neyi bulmayı umdukları maalesef bütün gayretlere rağmen tespit olunamamıştır. Tarih bu noktadan karanlıkta kalıyor ki hazin bir yoksulluktur.*" (DY, s. 116) denilmektedir.

Kemal Tahir'in siyaset eleştirilerinin bir yönü de eğitim politikalarıdır. "Kondurma Siyaseti"nde aşirete yemlik diye gönderilen otun ne olduğuna dair tetkikat yapılmasına karar verilir. Öyküdeki ifadeyle "lise okulunun ot öğretmeni", "vatan işlerinde gönüllü" olduğu için ölümü göze alıp otu ağzına atıp çiğnemeye çalışır. Fakat ot öğretmenin boğazına takılır ve neredeyse "fukara ot öğretmenini vatan millet yoluna geberte" yazar. Sonrasında meselenin deneme-yanılma yöntemiyle çözülemeyeceği anlaşılacak "her biri bir eşek yükü" olan "koca koca kara kaplı kitaplar"a bakılır. Bu kitaplarda dünyanın öbür ucundaki otların, çiçeklerin isimleri ve resimleri vardır lakin mezkur ot ile ilgili hiç bir bilgi yoktur. İşin böyle de neticelendirilemeyeceği anlaşılır ve "köylülerden akıldaneler" istenir. Getirilenlerden biri, otun "kaynana dikenini" olduğunu söyler ve şöyle devam eder: "*Bunu gören gelinler çocuk bırakır. (...) Bunun tazesinden bir tutamı bir kasabayı ağular. Şimdi kuru olduğundan bizi bitirmedi.*" (Gİ, s. 287-288) Görüldüğü gibi, vizyonsuz eğitimciler ve kendi toprağında biten otu tanıyamayan ziraatçiler mizahi bir dille eleştirilmektedir.

Eğitim politikalarının eleştirildiği bir diğer yk “Şecere Meselesi”dir. Öyküde dönemin niversite hocaları, dönemin tarihçileri ve tarihi roman yazarları eleştirilmiştir. Darülfünunun őecereler müderrisi Keramet Bey, hiç kimsenin işine yaramayacak bilgilerin uzmanıdır. Atların “*tam yedi yüz küsur senelik őeceresini, mütemadi izdivalarını sırasıyla dişi ve erkek taraflarının nam ve şanını, (...) [s]ahiplerini, binicilerini, aşırıp kaıranları, hırsızları derdest eden kır serdarlarını, (...) Selçuk padişahının  numaralı ibiği çarpık dövüş horozunu, Kanuni Sultan Süleyman’ın Viyana seferine giderken yolda kaç kez hapşırdığını, (...) kaçıncı hapşırmadan sonra “Yarabbi şükür” demeyi unuttuğunu*” (: sf. 13-14) bilmektedir. Bilgilerinin kaynağı, evlenmek istediği kadına yazdığı mektupta belli olur:

“Sevgilim; İzdiva teklifimi reddediyor, sebep olarak da : “Ben kitaplara gömülmüş bir adamla teşrik-i hayat edemem. Zira beni ihmal eder,” diyorsun. A, iki gözüm canım efendim, sen bu aciz kulunu, o őecereler, asalet beratları, silsile hikyelerini hakikaten arayacak kadar budala ve sersem mi sandın? Onlar birtakım uydurma masallardır ki, kimsenin aslını bulamayacağını bildiğim için karihamdan ibda etmekteyim...” (: sf. 16)

Öyküde “karihasından ibda eylediği” birtakım bilgilerle kendisini ulema sınıfından sayan Keramet Bey’in ölümünden sonra mezarının türbeye çevrilerek önemli bir ziyaretgh haline gelmesi, halkımızın dinle ilişkisinin ne kadar “sakat” olduğunu göstermektedir.

Görüldüğü gibi Keramet Bey’in şahsında dönemin niversite hocaları ve tarihçilerine gönderme yapılmakta, mesnetsiz ve gereksiz bilgilerle kendilerini ulema olarak addedenler eleştirilmektedir. Öyküde, yukarıda alıntılanan mektubun ortaya çıkmasından sonra Keramet Bey kalp krizinden ölmüş, mektup “memleket ilmi namına” örtbas edilmiştir. Keramet Bey, ölümünden sonra “değer görmeye” devam etmiş, naaşi için türbe yapılmış, eserleri tarihi makale ve tarihi roman yazarları tarafından en güvenilir belgelerden sayılmıştır.

“Bütün Ahmetler Ayağa Kalksın”da meşrutiyet dönemi eğitim faaliyetleri eleştirilmektedir. Ülkenin çeşitli yerlerinde açılan okullar, yeterli sayıda yetişmiş

öğretmen bulunamadığı için konulara vakıf olmayan ve başka başka meslekleri icra eden kişileri öğretmenlik görevine getirmişlerdir.:

“[Bir] Orta Anadolu vilayetinde yeni açılan idadi, daha belini doğrultamamıştı[r]. Derin ilmîne nihayet, geniş mantığına hudut olmayan Kadirî Şeyhi Ataullah Efendi, akait-i diniye ve Arabî hocalığına tayin buyurularak kemal-i istibdat ile derslerine başlamış, süzgülü göz, Mevlevî dervişi Neyzen Agâh Dede Farisîyi deruhte etmiş, hükümet mimarı Elefteryade Efendi resm-i hattî ile hendeseyi kabul eylemişti[r]. Vali beyin mahlûkat kalemine müdavim Vilhelm bıyıklı damadı pomatlı suratını buruştura buruştura Almanca ve coğrafya muallimliği yap[maktadır]. Gel gelelim kimya dersi hâlâ münhaldir[r]. Vatanperver mektep müdürüyle, kaşla göz arasında fırkaya intisap eden maarif müdürü ne yapacaklarını şaşırılmışlardı[r].” (ÜÖ: sf. 23)

Siyasi bir olgu olarak İstiklal Mahkemeleri de “Kondurma Siyaseti” öyküsünde mizaha konu edilir. Öyküde aşirete yemlik diye gönderilen otun yemlik değil de zehirli kaynana dikenini olduğu öğrenilince öykünün anlatıcısı Kavas Tamzara, hükümetin bu olaydan dolayı birkaç kişiyi idam edeceğini söyler. Aldığı cevap şöyledir: “Yok öyle şey! Ne asılmasıymış? İstiklal Mahkemesi olmayınca, neden adam asılacaktı?” (Gİ, s. 288-289) Yazar, böylelikle İstiklal Mahkemeleri’nde birçok insanın boş sebepler uğruna idam edildiğine gönderme yapmaktadır.

3.3. Kemal Tahir'in Öykülerinde Kadın –Erkek İlişkilerine Mizahi

Yaklaşımlar

Kemal Tahir, öykülerinde kadının toplumdaki yeri, kadın-erkek ilişkilerinin düzeyi gibi hususları mizahi bir dille anlatmıştır. Tahir bilhassa şehrli olmayan insanların kadına bakışını eleştirmiş, batılılaşma ile değışen kadın ve erkek ilişkilerinin toplumda nasıl yankı bulduğunu sosyolojik olarak irdeler.

Osmanlı toplumunda kadının sosyal hayattaki konumu, kadın ve erkek arasındaki ilişkinin düzeyi, erkeğin kadına bakışı gibi hususlar daima erkek egemenliği odaklı olmuş, kadın İslam toplumlarının çoğunda olduğu ikinci planda kalan bir obje olarak varlığını sürdürmüştür. Kadınlar sosyal ve siyasal alanda söz sahibi olmaktan çok evde çocuklara bakmak ve ev işlerini yapmakla yükümlü birer nesne, olaylara ve durumlara eleştirel bakış açısı getirmekten çok uzak varlıklar olarak konumlandırılmıştır. Kadın ve erkek ilişkileri de erkeğin söz sahibi olduğu, kadının evlendirilirken bile fikrinin çok önemli olmadığı bir gelişme içerisinde seyretmiştir. Toplumsal böyle bir konumlandırılan kadın, aynı zamanda Türk toplumunda önemli bir yere sahiptir. Evin anası olma, hem kocasını hem de çocuklarını derleyip toparlama özelliğine sahip olması bakımından kadınların çoğu zaman kutsiyet arz ettikleri de bilinmektedir. Ancak genel olarak kadın toplumda olumsuz bir statüdedir.

Dünya tarihinde de kadına yaklaşımın benzer şekilde olduğu görülmektedir. Örneğin, İngiltere'de kadına mülkiyet hakkının tanınması 1870 yılına denk gelmektedir. Evli bir kadının kocası ile eşit statüye gelmesi ise 1930'larda gerçekleşir.

Türk toplumunda kadının hakları ve toplumdaki yeri ile ilgili tartışmalar 19. yüzyıla rastlamaktadır. Tanzimat döneminde kadınlara yönelik bazı haklar getirilmiştir. Kadının evlenme hakkındaki rızası, toplumdaki şahitlik statüsü, çocukları üzerindeki velayet hakkı gibi konular kısmen Tanzimat döneminde gündeme gelmiştir.

1854 yılında kölelik ve cariyelik kaldırılmış kadınların mal gibi alınıp satılmasının önüne geçilmiştir. “Bu dönemde Batılı devletlerin Osmanlı Devleti üzerinde etkisi artmış, Batı örnek alınarak bazı reformlar yapılmıştır. Avrupalılarla münasebetler ilerledikçe moda ve ecnebi adetleri ilk kez erkekler tarafından benimsenmiş, sonrasında ise Türk kadınları arasında hızla yayılmıştır Kadın haklarını savunan, kadınların bilinçlenmesini amaçlayan ya da güncel konularda kadınları aydınlatan pek çok dergi ve mecmua da yayımlanmaya başlamıştır. Bu yayınlarda kadınlara öğrenim hakkı, çalışma olanaklarının verilmesi, çok eşliliğin önlenmesi ve kadın erkek eşitliği gibi konular ele alınmıştır.”⁶³

Kadınların eğitimi hususu aslında çok daha önceleri gündeme gelir. 1800’lü yıllarda kadınlara verilen basit din eğitimi alması şeklinde var olan eğitim, ebelik kursu, Kız Sanayi Okulu, Kız Rüştüyesi gibi okullarla genişlemiş ve değişmiştir.

Kadın haklarına yönelik köklü değişiklikler Türkiye Cumhuriyeti anayasalarıyla birlikte başlamıştır. 1930 senesinde kadınlar da erkekler gibi seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur. Bundan sonraki süreçte kadınların siyasal ve sosyal statülerine yönelik değişimler daima olumlu yönde gelişmiştir.

Kadın haklarına yönelik siyasi gelişmeler bu şekilde cereyan ederken, toplumun ve erkeğin kadına bakışının değişimi ise çok geç ve sıkıntılı bir süreç gerektirmiştir. Tanzimat’tan itibaren pek çok roman ve öyküye konu olan kadının toplum nazarındaki yerine dair tartışmalar daima var olmuştur. Toplumun değişik kesimlerinde kadına olan yaklaşım hep eleştiri konusu olmuş, bu bakımdan özellikle Cumhuriyet dönemi roman ve öyküsünde kadının toplumsal yeri tartışılmıştır.

Kemal Tahir’in öykülerinde kadın-erkek ilişkilerine mizaha bakışı öykülerden alıntılarla verilmeye çalışılacaktır.

“Nam Uğruna” adlı öyküsünde köylülerin kadınlar ve özellikle de şehirli kadınlar hakkındaki diyalogunu şöyle aktarır:

“- *Bunlar toplanıp gelmişler ya, karıları neden alıp gelmişler?*”

---

⁶³ Müşerref AVCI, “Osmanlı Devletinde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, *TAED*, sayı: 55, Erzurum, 2016, s.225-254

- *Höst, alıp gelmek yok! Çünkü memur karısı, kocasından izin alır değildir.*
- *Aman!*
- *Evet! Başına buyruktur. Belki kocasına izin verirse verir.*
- *Bak hele... Ben de, bu memur takımı, karıyı “yanı sıra neden gezdirir?” dedimdi!*
- *Başkaca gezdirecek akli varsa... Senin karı böyle aynalı olsa, köyde koyar gelir miydin rezil?*
- *Tövbe olmaaz!*
- *Gördün mü! Karı dilerse gelir, “gelmem” derse, memur takımı seslenemez!*
- *Gelmezlenmesi neden?*
- *Şunu kendi başına çıkaramayana, hey oğlum ne demeli? Vardır kocasından uğurun bir işi... Bunun köyünde komşu oğlan hiç mi yok ki, sen bunu bana böyle sormaktasın ağa?*
- *İyiymiş n’olacaksa! Kalsa da kârlı, gelse de... Vay ki, dünyaya memur karısı gelmek varmış?*
- (...)
- *Vay başıma! Karılar da içki içivermekte kardaş! Gavur mu bunlar?*
- *Hey oğlum! Asrilikte ve de Gazi Paşa çağında, gavur, müslüman ayrıntısı mı kaldı? Ne demiş Gazi Paşa kötü Yunan’ı İzmir’de, İzmir denizine dökünce? “Ferman ettim, bundan böyle Müslüman dilediği kadar şarap içer, yarın öte dünyada Arasat Meydanı’nda, koca kantarın dibinde, günah benim boynuma” demiş, yenme sevinciyle...” (Gİ, s. 208-209)*

Köylüler, kadınların erkeklerin koluna girerek gezmelerine şaşkınlıkla bakmaktadırlar. Onlara göre kadının yeri evidir. Kadınlar kocalarının yanında ve özellikle koluna girerek gezmeme, onlardan habersiz ve izinsiz iş yapmamalıdır. Köylülerin eleştirdiği diğer nokta ise kadınların da erkekler gibi aynı ortamda içki içmeleridir. Kadın-erkek ilişkisini gavur adeti diye gören köylüler, kadınların erkekler gibi içki içmelerini de Mustafa Kemal’e ve onun inkılaplarına dayandırır.

Yine aynı öyküde kadınların erkek işlerinden anlamayacağını, onların sadece ev işlerini yerine getiren birer obje olduğunu şu şekilde ifade eder:

“Kaç gece sabahladım uykusuz... Hanım diyor ki, ‘Ne var yahu!’ Ben diyorum ki, ‘Yok bi şey!’, ‘Hayır var sende bi şey!’ Diyorum, ‘Yat aşağı! Karışma elinin hamuruyla erkek işine...’ Karı milleti akıllı olmaz. Çünkü saç uzun aklı kısadır. Buna karşılık sezgilidir haspalar. Hele bizimkinin sezgisi... Sırası gelir bir laf eder. Sanırsın ki, bildiğimiz keramet! ‘Bizi boşla da hey karı, bakıcılığa soyun, milyonları vur savuş!’ derim, güler. Keramet ama, boşuna keramet değil, bizim koparıcılığımızı bilir bir keramet! Huyumdur, bir işe sıvandım mı, pençemi ciğerine salarım. (...) Ben onu bunu bilmem! İşle karı birdir. Kariyi nasıl usta binici gibi kollar, yaban terbiyesi almış hayvanı kendi zagonuna alıştırırsan, işi de öylecene kavrayacaksın! Girdisini çıktısını gözden kaçırmak yok! Ne denilmiştir, ‘kocasını denemeyen karı ruspuluk edemez’ denilmiştir. Biz zanaatımızı, kırk yıl denemişiz koca Tanrı’ya şükür. Bu yüzden kocasını sınamayan karı ruspuluk edemez sözüne duraklamadan inanmışız! Babadan öğütlüyüm ben... Kariyi zapt edemedin mi, evi ocağı, bağı bahçeyi, sığırı koyunu da zapt edemezsin! Çabalamak boşunadır. Candan maldan olduğun da cabaya gider, çünkü şıp diyerekten... Biz neden metres filan peydahlamayız, çünkü karı, genç sayılır daha... Sen otlarsan, o da girişir...” (Gİ, s.201-202)

Öyküye göre kadın kocasının sorununu anlayamaz. Kadın hesap soramaz. Zaten sorunun nedenini bilse bile çözüm üretecek kadar zeki değildir. Kadınların akli erkek işine ermez. “Karı milleti akıllı olmaz. Çünkü saç uzun aklı kısadır” diyerek kadının erkek karşısındaki konumu gözler önüne serer. Kadının aklını aşağılamak bununla da bitmez. Onları sezgileri güçlü birer “hayvan” olarak görür erkek/toplum. Kadınların akli çalışmaz ama sezgileri kuvvetlidir. “Buna karşılık sezgilidir haspalar. Hele bizimkinin sezgisi...”

Erkeğin kadına verdiği değer işine, arabasına verdiği değerden fazla değildir. “İşle karı birdir. Kariyi nasıl usta binici gibi kollar, yaban terbiyesi almış hayvanı kendi zagonuna alıştırırsan, işi de öylecene kavrayacaksın!” derken kadını ele geçirilen, işlenen bir meta olarak görülür.

Kadını zapt edilecek bir varlık olarak gören erkek, onun sosyal hayattaki hareketlerinin bağımsız olmasını kabullenmez. Kadın daima erkeğin bilgisi dahilinde hareket etmelidir. Bu atadan-babadan böyledir. İşine de böyle yaklaşır erkek. Eğer işinin başında olmazsa her an olumsuz senaryolarla karşılaşabilir.

Erkeğin algısında kadın otlanılabacak bir tarladır. Eğer o tarlada ot yetişmezse artık onunla erkeğin işi kalmamıştır. Kadının yaşlanması, eskimesi erkeğin yeni bir kadına yani metrese meyletmesini gerektirir: “Biz neden metres filan peydahlamayız, çünkü karı, genç sayılır daha... Sen otlarsan, o da girer...”

Kitapta şehirli kadının sahip olduğu haklar köylüler tarafından garipsenir, eleştirilir. Şehirli erkeğin durumu da komik bir hal alır köylülere göre. Şehirli kadına dayak atılamaz olması, onun boyunduruk altına alınamayışının en büyük nedenidir. “Anladın mı ağa, neden şehir yerin adamı sırtarıktan dolaşır olmuş? Karı milletine güç yetiremeyip alta düştüğünden. Yetiremez evet, şehir yerinin avradına sopa çekemezsin, çünkü Kemal Paşa yasağıdır. Erkek kısmısı, canı çektiğe karıyı sopalayamazsa, alta düşer, ister istemez!... Sopa olmamış, avradı nasıl alacaksın terbiyene?... Bunun da zagonu bu...” (Gİ, s. 236)

Köylüye göre kadına sopa atamayan erkek, erkekliğini yitirir ve kadının esiri olur. Bu yüzden sırtarak ve kişiliksiz bir şekilde dolaşır. Kadın ses çıkardı mı, karşı geldi mi dayak atmaktan başka çare yoktur. Yoksa erkeklik davasında bulunamaz.

“Geçen yıl, bizim köye bir Ramazan hocası geldi, kitapta yerini gösterdi. Fukara Adem Baba’mızın cennetten sürülüp çıkarılması avrat şerrindenmiş ve de avrada sopa çalmadığı yüzündenmiş... Bizde bir İpsiz Recep vardır. İçkici, kumarıcı, az biraz da şunun bunun malını uğrulayan can yakıcı... “Sonrası Hoca?” dedi, “Ya sonrası... Cennetten dünyaya sürülünce Adem Baba’mız öcünü aramamış mı bakalım? Hoca kitabı çevirdi bi zaman, araştırdı, sonunda parmağını bastı: “Nah, yeri bura... Sonrasının zagonu bildiğimiz köy yerinin sopa zagonudur ağa... Adem Peygamber’imizin köylü milletin pir olması da, bu avrat sopalamak meselesindedir” dedi.” (Gİ, s. 237)

Hz. Âdem'in de yasak elmayı yiyerek cennetten kovulması, günah işlemesi hep kadın şerrindedir. Hz. Âdem, Hz. Havva'yı dövmediği için bütün olumsuzluklar başına gelmiştir. Köylüye göre kitapta (Kur'an) da böyle emredilmiştir:

“Avrat sopalamak evet, kitabın buyruğudur ama, kurban olduğum Gazi Paşa'mıza, hadi gel de, bunu anlatabil bakalım!” (Gİ, s. 236-237)

Ancak Mustafa Kemal'in getirdiği inkılaplar, kadına karışmaya engel olmaktadır. Burada açıkça Cumhuriyet'e ve inkılaplara yönelik bir eleştiri söz konusudur. Köylüler, yapılan inkılapları ve Mustafa Kemal'i Kur'an'ın hükümlerine karşı gelmekle itham etmektedirler.

Kadının erkeğe bakışı çoğunlukla cinsel bir obje olması şeklindedir. Kadının açık yerlerinin görülmesi, ona dokunulması bir lütuf gibi görülmüş ve erkeğin bilinçaltı bu şekilde yansıtılmıştır: *“Allah'ın hikmetine bakmalı ki, her adımda dirseği, Seval Hanım'ın memesine dokunuyordu.”* (Gİ, s. 211)

Bir başka yerde, bar kadınlarına duyulan özlem şu ifadelerle dile getirilir: *“Adana barlarının körpe yavruları gözünde tütmeye başlamıştı. Birkaçını soyup kıran güreş tutmadıkça, belli ki, aklı başına gelmeyecekti.”* (Gİ, s. 241)

“Maceraperest”de mizahi durum Melahat'ı etkilemek için çeşitli mizansenler kuran Suat aracılığıyla ortaya konulur. Evlendiği erkeğin kendisini aldattığını öne süren Melahat, metinde ismi verilmeyen arkadaşına dert yanmaktadır. Oldum olası macera meraklısı olan Melahat'ın bu özelliğini kısa sürede fark eden Suat, onu evlenmeye ikna edebilmek için bir oyun tertip etmiştir. İşyerinden arkadaşlarıyla anlaşmış, تنها bir kahvede Melahat ile otururlarken yan masadaki arkadaşları Melahat'e laf atmışlar, Suat da “bir yumrukla” meseleyi halletmiş ve eklemiştir: “Macerayı ben de severim Melahat. Lakin sinemada seyretmesini, romanda okumasını değil, bizzat yaşamasını severim. Öyle maceralarım olmuştur ki kuvvetli bir muharrir türese büyük büyük eserler vücuda getirir. Sen de macera taraftarısın, evlenelim mi cicim?” Bu teklifi ikiletmeden kabul eden Melahat, aradığı adamı bulduğuna inanmaktadır. Fakat evlilikten bir süre sonra Suat'ın işyerine uğrayan

Melahat, kahvede dayak yiyen haydutların Suat'ın iş arkadaşları olduğunu öğrenince hayal kırıklığına uğramıştır. Arkadaşı Melahat'e, üzülmeyen yersiz olduğunu, bu oyunu tertip etmenin ustaca maceraperestini harcı olduğunu söyler. Bu durumda Melahat aldatılmamış, tam da aradığı gibi maceraperest bir adamla evlenmiştir.

“Şecere Meselesi” adlı öyküde evlenince erkeklerin tüm kontrolü kadınlara bırakması, mizahi bir anlatımla dile getirilir. Öyküde kadının eline imkân verilmesini, kadına bazı haklar tanınmasının olumsuz olacağını dile getiren anlatıcı, bu durumu şu sözlerle aktarır:

“İşin içyüzü yavaş yavaş meydana çıkıyordu. Üstat da ekseri alimler gibi dünya evine girince sakalın ucunu hatunun eline vermiş, söz aramızda, kılıbık olmuştu.” (ÜÖ, s. 15)

Yine “Kuş Kafesleri” adlı öyküde kadınların aklına koyduklarını yapma konusundaki sınır tanımazlıkları, erkekleri yönlendirmeleri mizahi anlatımla dile getirilir.

“Bir Zabıta Muhbiri ile Mülâkat”da karısını türlü yalanlarla kandırarak gece dışarı çıkan bir gazetecinin maceraları anlatılır. Gazeteci, karısına Edirnekapı’da bir cinayet işlendiğini, kendisinin de cinayeti araştırmakla görevli olduğunu söyler. İşinin sabaha kadar sürebileceğini ve sonunda ikramiye de alacağını da ekler. Sonrasında gazete haberini kısaca yazıp sabaha kadar eğlenmeye vakit bulur. Karısı ertesi gün haberin gazetede çok az bir yer kapladığını sorunca, işin siyasetle ilişkisi olduğundan gazete yönetiminin habere pek az yer verdiğini, hatta bu yeri bile üstün çabalarının karşılığında ayıp olmasın diye ayırdıklarını anlatacaktır. İkramiye meselesini kurcaladığı takdir de ise yine karısına vereceği cevap hazırdır: Arkadaşlarının birisine borç vermiş olacaktır.

“Görücü Eğlencesi”nde “bunca yıllık kaşarlanmış hovarda” olan anlatıcı, “haradan kısarak seçer gibi, sokaktan kadın seçmekten” usanmış, kendisine yeni bir eğlence bulmuştur. Yeni eğlencesi, “çöp çatmaktan, adamı baş göz etmekten” hoşlanan dostlarının tavsiyeleriyle çeşitli evlere görücü gitmekten ibarettir. Görücü gittiği evlerde kimi zaman “bir yaz m, Kemal Tahir, bu öyküsüyle Türk insanının

bekâr insanları evlendirmeye olan meraklarını ve “görücü gitmek” geleneğini mizahi bir dille eleştirmektedir.

Yazar, “Göz Dağı” ve “Kiralık Smokin” adlı öykülerde aldatılan erkeklere dair gülünç olaylara yer verir. “Göz Dağı”ndaki kahraman evlendiği kadının kendisine oyun düzenlemesini şu şekilde anlatır:

“Vakadan aylar geçti. Bir sene doldu. Bir akşam Şahap kahveye ablak suratı karmakarışık geldi. Bir kenara oturdu. Somurtuyordu, etrafını aldık:

- *Ne oldu aşık?*

Sükût.

- *Ne var, söylesene?*

Ses yok!

- *Anlat be adam, derdini dökmeyen, derman bulabilir mi?*

Nihayet dile geldi:

- *Daha ilk geceden bizim kartıya ne dediğimi biliyorsunuz?*

- *Biliyoruz, Şevket anlattı. Gözdağı vermişsin! Ne oldu?*

- *Daha ne olacak? Gözdağı para etmedi, galiba ökseye bastım.*

- *Allah esirgesin.*

- *Deme yahu?*

- *Zannetmem, nahak yere şühpelenmiş olma!*

Acıklı bir iç çekişle hikayeye başladı:

- *Gözdağını verdikten sonra kalbim rahat dolaşmaya başladım.*

Evvelki akşam kahveden eve giderken, yangın yerinde önüme iki kişi dikildi.

Bana:

- *Ateşin var mı, ağabey? dediler. Pabuç bırakır mıyım? Açılın itler!*

diye feryat ederek tabancamı çektim. Birisi üstüme gelecek oldu. Tabancanın tersini suratına yapıştırdım. Sendeledi. Ötekiler tabansızmış. Kaçmaya başladılar. Arkalarından bir iki el silah atayım, konu komşuya kabadayılığım destan olsun dedim. Başladım tetiği çekmeye... Allah allah, buna da ne oldu?

Top güzel güzel dönüyor. Horoz kalkıp iniyor. Sade kurşunlar patlamıyor. Eve gelince sesimi çıkarmadım. Ertesi sabah kariya çaktırmadan kurşunları muayene ettim. Bir de ne göreyim? Kovanlar ustalıklarla açılmış, içlerinden barutlar hep çıkarılmış. Kim yer bu haltı? diye ayaklandım. Bir de bizim beslemeyi sorguya çektim ki, ne duyayım, bizim Melahat olacak alıp yürümüş. Ben işe gidince, takip takıştırır, sürüp sürüşdürür, sokağa uğrarmış. Kızı daha sıkıştırdım. Bir gece tabancayı, kurşunları karıştırırken görmemiş mi? İşte şimdi anladınız ya?” (ÜÖ, s. 153-154)

Öyküde kadınların erkeklere, erkeklerin kadınlara güvensizliği ve bu ikili ilişkilerin yalan ve hilelerle yürümesinin sakıncaları dile getirilir.

“Kıralık Smokin”de karısının kendisini aldattığını baloya gitmek için kiraladığı smokinin cebindeki nottan anlayan adamın başına gelen komik macera mizahi bir dille anlatılır.

“Kıskanç Bir Koca” adlı öyküde de karısının kendisini aldattığından şüphelenen adam, karısının peşine dedektif takar. Sonrasında içi rahatlayınca hovardalığa başlar, metresi Emel ile gittikleri bir otel odasında, yan odadan gelen seslerden güya karısını takip eden adamın onunla birlikte olduğunu öğrenir. Bu öyküde de kadın erkek aldatmacasının tesadüf ve rastlantılarla açığa çıkması gülünç bir şekilde işlenir.

“Sokak Kedisi” adlı öykü ise poker oynarken kocası kendisine kızdı diye gece eve dönerlerken bulduğu kediyi eve götüren ve sonrasında gülünç maceranın başladığı Nadide ve kocası Naci arasında geçen bir öyküdür. Naci, buna karşılık karısının kedisiyle baş etsin diye eve köpek alır ve karı-koca arasındaki sürtüşmeler başlamış olur. Böyle sürüp giden macera sonunda evlilikleri biter.

“Dayak Cennetten mi Çıktı” başlıklı öyküde de yukarıdaki öyküler gibi kadına şiddeti körükleyen zihniyeti eleştirir: “ ‘Kadın dediğin, çiroza benzer, ne kadar döversen o kadar yumuşar’ hikmeti de aile saadetinin bir vakitler sopaya istinat ettiğini ne güzel ispat eder.” (ÜÖ s. 174) Öyküdeki diğer bir tespit de şu

şekildedir: “Kötülük eden kadınları recm etmek de, taşla döve döve öldürmekten başka bir şey değil midir?” (ÜÖ, s. 173)

3.4. Kemal Tahir'in Öykülerinde Etnik Köken Meselesine Mizahi

Yaklaşımlar

Kemal Tahir, romanlarında çok kültürlü bir dünya kurar. Anadolu'nun çok kültürlü yapısının ve çeşitli milletlerin birlikte uzun yıllar yaşamasının bizim zenginliğimiz olduğunu belirtir. “Fakat Meşrutiyet sonrasında ulus-devlet fikrinin gelişmesiyle Anadolu'daki bu uyumlu yapının çürüdüğünü belirtir. Marksizm'in ezilenlerin hangi ırktan olursa olsun bir millet olduğunu ifade eden evrenselci görüşü bir yandan İslam ümmeti yapısı ile bir yandan da ulus-devlet yapısı ile çatışır. Bu çatışmalar Milli Mücadele'de Çerkezler ve Lazlar üzerinden, *Bir Mülkiyet Kalesi* ve *Yorgun Savaşçı* romanlarında Kürtler üzerinden, *Karılar Koğuşu*'nda Şeyh Sait İsyanı üzerinden tartışmaya açılır.”⁶⁴

Kemal Tahir'in öykülerinde Kürt, Türk, Osmanlı, Ermeni, Yahudi, Arap ve Alevi gibi kavramlar çeşitli özelliklerini de beraberlerinde getirirler. Etnik köken ve ırklar olumlu ve olumsuz yanlarıyla öykülerde yer bulurlar. Kemal Tahir, insanların başka insanlara önyargılar bütünüyle bakmasına yol açan bu kavramları mesele edinerek yapılan yanlışları mizahi bir dille dışa vurur.

Kahramanlarının birinin Kürt olduğu “Ökkeş” öyküsünde diğer kahraman Topal Arif onun Kürtlüğü üzerinden birtakım savlarda bulunur:

“Ökkeş'in başında kahverengi yünden örme Kürt başlığı, sırtında kurşuni bir ceket vardı. Ayağına aynı renkte bir külot pantolon geçirmişti. Pantolonu da ceketini de başka başka yamalarla yamalıydı. Külotun içine bacakları değnek gibi duruyor, kocaman ayakları bileklerinden kopuverecek kadar büyük görünüyordu.” (DY sf:40-41)

Ökkeş'in içinde bulunduğu perişan duruma karşın diğer kahraman Topal Arif hasetlenecek bir şey bulmuştur: Hak teala kendisini inadına ufak tefek yaratmış, Kürt oğlu –Ökkeş- içinse öteberi acımadan inadına cömert davranmıştır. Topal Arif, insanların menfaatsiz hiçbir şey yapmayacağına inanır. Ökkeş'in bir gün hastaneden döndüğünde topal bacağıyla yürüyemeyecek halde iken onu sırtlayıp merdivenlerden çıkarmasının ardında bir şeyler aramakta, bir Kürdün kendisine iyilik etmesine

⁶⁴ Muhammet Hüküm, *Şair-Sosyolog Kemal Tahir*, İthaki Yay., İstanbul, 2017, s. 140.

inanamamaktadır. Çünkü ona göre “Kürt oğlunun mutlak bir domuzluğu vardır.”(DY sf.42) Ökkeş’in Topal Arif’e anlattığı bir hatıra onun hakkındaki görüşünün değişmesine sebep olacaktır. Ökkeş hatırasını anlatırken Topal Arif, kâh içinden kâh dışından Ökkeş’in Kürtlüğü üzerinden birtakım sözler söylemeye devam eder: “Kürt oğlu bizim buralılar gibi konuşuyor, dili o tarafa hiç çalmıyor.” (DY sf.45) diyerek Kürt şivesini küçümser; “Kürt kısmı bütün aptal olur”(DY sf. 52) diyerek hakaret eder. Öykünün sonunda Topal Arif’in Ökkeş hakkındaki görüşü değişmiştir: “Bizi sırtladığı zaman Kürt oğlunun günahını almışız.(...) Herifin yüreğinde fenalık yokmuş.” (DY sf.54.)

“Fermanlı Hoca” öyküsünde da Sultan II.Abdulhamit’in vezirleri tanıtılırken Musevi İlyas Paşa ve Arap Ebülhüda diye birilerinden bahsedilir. Musevi İlyas Paşa’nın padişahın basurcubaşısı olduğu söylenir. Arap Ebülhüda ise padişahın hocasıdır. Anlatıcı Arap Ebülhüda’yı şöyle betimler: “Gayetle öfkeli bir Arap... Gözleri yumruk gibi dışarıya uğramış, saç sakal dikilmiş, salya sümük birbirine karışmış... Bunlara ‘Babalı’ derler. Kızdırmaya hiç gelmez. Çünkü yanında her zaman, ecinnilerden iki tane zülüflü hüddam gezdirir.” (Gİ, s. 351) Musevi İlyas Paşa’nın etnik kökeni ile mesleğinin bir araya getirilmesi apaçık Yahudi düşmanlığının tezahürüdür. Arap Ebülhüda’nın tasviri ise yine Türk belleğinin kodlarından olan Arapların iri ve korkunç olması, çizilen cin tasvirlerinin Araplara benzetilmesi gibi mizahi unsurlara karşılık gelmektedir.

“Bir Kodoşluk Hikayesi”nde de aynı yaklaşım söz konusudur. Arap olan öykü kahramanı abartılı bir tasvirle karikatürize edilir:

“[D]uvarın tepesinde kapkara bir Arap göründü ki, gecenin karanlığı öyle değil!... Bir dudağı yerde, bir dudağı gökte... Ve de gövdesi âdem ejderhası gövdesi olduğundan gizli kapıya sığamayıp duvarı aşarak gelmekte...” Gİ, s. 306.

“Üniversite” adlı öyküde, “kefere bir şirketin kefere direktörü” bir çalışanına “Hayvan Türk” deyince yabancı ve azınlıklara karşı ayaklanmalar patlak verir. Fakat eğer söyleyen de söylenen de Türk olsaydı hiç bir meselenin çıkmayacağı söylenir: “Efendim bu direktör Türk zabiti olsa da Mehmetçik’e ‘Eşşoğlu eşek, kahpe avratlı

dese neyse hakkıdır. Lakin bir kefer olup... ‘Hayvan Türk’ mü dedi idi. Tamam... Biz öldük mü ulan! Biz erkek değil miyiz?’ (DY, s. 114)

“Kürt Masalları” adlı öyküde Kürtlük ile ilgili alaya varan ifadeler ve anekdotlara yer verilmiştir. Kürtlerin namaz kılmadığı, kılsa bile boşuna kıldığı çünkü Kürtlerin hiç bir zaman Cennet’e giremeyeceği söylendikten sonra şu anekdota yer verilir: “Musa Peygamber Tur-ı Sina’ya çıkmış. Allah ile dertleşiyor. Lafın aralığında aklına gelmiş. Sormuş: ‘Yarabbi, sen Müslüman kullarını neden yarattın?’ ‘Cennetim şenlensin diye’ ‘Kâfir kullarını neden halk ettin?’ ‘Cehennem şenlensin diye’, ‘Ya, Kürt kullarını neden dünyaya getirdin?’ Allah’tır, sakallarını biraz sıvazladıktan sonra ‘Benim Kürt’ten haberim yok!’ demesin mi?’” (ZD, s. 154-155) Kürtlerle ilgili alaylı ifadelerden bıkan Mehmet Ağa, Kürtlükten çıkmak istemektedir. Fakat öyküde anlatılanlara göre mümkün değildir:

“[Kürtlükten] çıkılmaz. Kürtlük bir çeşit Aleviliktir. Aleviler nasıl evvala gavur olup, sonra Müslüman olacaklarsa... Bu Kürt tayfası da öylece yedi sene papaza hizmet edecekler...”

- *Papaza nasıl hizmet edilir?*

- *Zor... Her sabah pazaz kısmının kirli sakalını tarayacaksın... Pislerin tırnakları günde bir karış uzarmış... Onları kesip törpüleyeceksin... Ölmek daha iyi canım...”* (ZD, s. 156)

“Kondurma Siyaseti”nde Kürtlerin ova milleti dedikleri Gümüşhane halkı ve Trabzon Lazlarını çeşitli vesilelerle karşı karşıya gelmeleri mizaha konu edilmiştir. Dersimli Kürde göre ova milleti kancıktır; tüfeksiz yanına yanaşmaya bile korkar. Her ne kadar Kürtlerin içinde bir Türk olan öykünün anlatıcısı Tamzara “Bre kardeşler neyin nesidir? Adam, ova adamı olmakla adamlıktan çıkmaz. Bunlar da bizim din kardeşimiz!” (Gİ, s. 253) dese de laf anlatamaz. Çünkü Kürtlere göre “ova adamı kancık olur ve de kancık adamdan yiğit kısmına çok bela gelir.” (Gİ, s. 250) Kürtlerden ve ova milletinden başka “Adalı” namıyla anılan insanlar da mizahi bir dille ele anılır:

“Herif, meğerse Adalı değil miymiş? Adalıdan kaptan oldu mu, inat olur ki, kafasını kessen bunlarda ‘Evet’ lafı bulunmaz.” (Gİ, s. 273)

Öte yandan anlatıcının deyimiyle Dersimliden yılgın olan ova milleti, Kürtleri insandan bile saymayıp “aman bizi çiğneyerek geçmesinler” diyerek evlerinden dışarı çıkmazlar. Sonrasında Kürtlerin silahsız olduklarını anlayan ovalılar, “Korkmayın kardeşler, hükümetimiz Dersimliyi bize verdi. Eti bizim gemiği kendinin!” (Gİ, s. 256) diyerek Kürt aşiretinin hayvanlarını çalmaya başlamışlardır. Karşı karşıya oldukları durumdan müşteki olan Dersimli, meselenin zamanında kendi yaptıklarının bir göstergesi olduğunu düşünmektedir: “Vay ki vay! Seferberlik’te Ermeni’ye ettiğimizi çekmekteyiz. Dünyadır bu ve de Allah’tır bu!” (Gİ, s. 257) Ova milleti de aynı düşünmektedir. Onlara göre de Kürtlerin bu kötü duruma düşmelerinin mutlaka bir sebebi vardır: “Elbet bir ettikleri varmıştır, yoksa koca Tanrı bunlardan böyle geçer miydi?” (Gİ, s. 263) Öyküde Trabzonlunun Kürtler ile karşılaşmasında verdiği tepki de mizahidir: “Hele şunlara! Allah Allah! Bu Kürt’ün insan gibi fikri var ve de sureti, bildiğimiz adam sureti... İnanılır şey değil!” Öyküde öykü kahramanı Tamzara Kürtlerin içinde yaşaya yaşaya Kürtleşmiştir. Çeşitli coğrafyalarda yaşayan Kürtler arasında karşılaştırma yapılması mizahi bir dille anlatılmıştır:

“Dediğine bakarsan bizim Kürtlüğümüz, Allah’a şükür, Dersimliyi çoktan geçip halisinden Ağrı Dağı ve de Van Gölü ve de Acem işi Kürt’üne yanaşmış, onları geçmediyse de, geçmesine pek bir şey kalmamış.” (Gİ, s. 251)

“Şahsi Teşebbüs” adlı öyküde “Dur bakalım altından ne çıkacak! Bu ölen dağın Kürt’ü değil!” (ZD, s. 109) denilerek dağda ölen Kürtlerin önemsiz insanlar olduğu söylenerek Türk ırkı yüceltilmiştir.

“Bozgun” adlı öyküde öykü kahramanı Rumeli muhacirlerinden olan Hüseyin’i domuza benzeterek etnik kökeni üzerinden alay eder:

“Domuz muhacir –Hüseyin Bursa taraflarına yerleşmiş Rumeli muhacirlerindendi- gene onbaşılığın tuttu, diyerek tabakayı uzatırdı, yak şu sarı kızdan bir cigara da boz suratına kan gelsin”. (ZD, s. 130)

“Nam Uğruna” adlı öyküde dönemin şartları doğrultusunda Amerika’dan Marshall Yardımı alan Türkiye’de, yapılan bir baraj açılışında Amerikalılara hoş görünmek için kovboy kılığına bürünen barajın başmühendisi, oğlu Türker Yurdakuler’i görünce verdiği tepki Amerikalılara karşı olan aşağılık kompleksini ortaya çıkaran mizahi bir dil söz konusudur:

“Hippiii’ diye naralanarak, iki elinde iki tabancayla Türker Yurdakuler yaklaşıyordu. Şaban Bey gözlerini kısarak baktı. ‘Vay köpoğlusu! Şuna hele şuna! Tanımasam Amerikalı der geçerdim.’ diye kasıntıyla güldü.”
(Gİ, s. 204)

4. DİLSEL DÜZLEMDE KEMAL TAHİR'İN ÖYKÜLERİNDE MİZAH

Dilin gülmece ile olan ilişkisi iki türdür: İlkinde dil komiği anlatır, komik olanı karşı tarafa aktarır. Olaylar ya da durumlar komiğin kapsamına giriyorsa yazıldığı dilin kuralları çerçevesinde metni oluşturur. Böyle metinler yazıldığı dilden kolaylıkla başka dillere çevrilebilirler. Çünkü mizah/komik olma durumu dilden bağımsız gerçekleşmiştir. İkinci olarak dil, komiği kendi imkânları dâhilinde yaratarak var olur. Bu düzlemde dil komiği amaçlayarak kendi içindeki kuralları yıkar, tutarlılıkları rafa kaldırır ve günlük dilden farklı bir yol izleyerek komik hale gelir.⁶⁵ Mizahın içeriği ve sebebi ne olursa olsun dil düzleminde yansıtıldığı için mizahı amaçlayarak kurallarından sapan dildir. Kültür, bağlam, tarih ve tinsel gereklilikler bir yana mizahın anlaşılabilmesi için en elzem malzeme dil olduğu için ve mizah içinden çıktığı dilin kodlarıyla var olduğu için bu tür dilsel sapmalarla mizaha ulaşan metinlerin başka dillere çevrilmesi olanaklı değildir.

Mizah yazarları tıpkı şairler gibi mizah dilini “doğal dilin yapısına, dilbilgisine müdahale ederek”⁶⁶ oluştururlar. Bu yönüyle şiir dilinde dolayısıyla edebiyat dilinde var olan dil oyunları mizah dilinde de mevcuttur. Kemal Tahir, mizahi öykülerinde dil oyunlarından yararlanmışır. Özellikle Orta Anadolu insanını gözlemleyerek onların mizahi anlayışını ve mizahi dilini eserlerine yansıtan Tahir, yazı hayatına başladığı günden beri ince zekâsıyla dil ile mizahı hep birbiriyle harmanlayarak kullanmışır. Nazım Hikmet, Kemal Tahir'in bu yönünü hapisteyken karısı Piraye'ye yazdığı bir mektubunda Kemal Tahir'in hadiseleri “şirin şirin” yaptığını, insanı okurken ve dinlerken güldürdüğünü söyleyerek ortaya koymaktadır.⁶⁷

Kemal Tahir'in öykülerinde tespit edilen dil oyunları ve söz sanatları sırasıyla mübalağa, çok anlamlılık, ağız-lehçe-aksan kullanımı, argo, teşbih, istiare, teşhis, iştikak, yankı, değiştirim, ön sayılıtlarla oynama, ironi, saçmalama ve hüsn-ü talildir.

⁶⁵ Çiğdem Usta, *Mizah Dilinin Gizemi*, Akçağ Yay., İstanbul, s. 95. “Dilsel Düzlemde Kemal Tahir Öykücülüğünde Mizah” bölümünde dil ile mizah ilişkisini anlamlandırırken ve dil oyunlarının sınıflandırılması ve tanımlanmasında büyük ölçüde Çiğdem Usta'nın çalışmasından yararlanılacaktır.

⁶⁶ Özdemir İnce, *Yazınsal Söylem Üzerine*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2002, s. 23. Akt. Çiğdem Usta, *a.g.e.*, s. 96.

⁶⁷ Nazım Hikmet, *Piraye'ye Mektuplar*, der. Memet Fuat, YKY, İstanbul, 2017, s. 195.

Bunların dışında mizahi bir amaçla deyim-atasözü kullanımı ve fıkra kullanımı da metinlerden örneklerle gösterilmiştir. Dil oyunları ve söz sanatları kullanımı öykülerden örneklerle gösterilirken tüm örnekler verilmeyip yazarın yaklaşımının en iyi anlaşılabilirdiği örneklerin verilmesiyle yetinilmiştir. Başlıklandırma yazarın en sık kullandığı dil oyunundan en az kullandığına göre sıralanmıştır.

4.1. İroni

Kökeni Eski Yunan'a, Sokrates'e kadar dayanan ironi, temelde söylenenin tersini ifade etmek istemek olarak tanımlanabilir. "Diyaloglardan öğrendiğimiz kadarıyla, Sokrates, çirkin, şişman ve gülünç görünümlü bir insandı. Buna karşılık, eşi bulunmaz bir zekâya ve kişiliğe sahipti. İşte, Sokrates'in 'dış'ı ile 'iç'i arasındaki bu farklılık, ironi tarihçileri için kavramın simgesel özünü oluşturur diyebiliriz."⁶⁸ Divan edebiyatında var olan bir sözcüğü ya da sözü gerçek anlamının dışında benzetme amacı gütmeyen mecaz anlamıyla kullanma olarak tanımlanan kinaye ve söylenen sözün ya da kavramın gerçek ve mecazlı anlamının büsbütün tersini kastetme olan ta'riz, ironinin Türk edebiyatındaki yansımaları olduğunu söyleyebiliriz. Çok farklı katmanları, teknikleri ve dönemsal/bağlamsal açıklamaları olan ironide temel amaç söylenen ve kastedilen arasındaki tezattır.

Kemal Tahir, mizahi öykülerinde ironiyi sıkça kullanmaktadır. "Şahsi Teşebbüs" adlı öyküde fail-i meçhul bir cinayetin soruşturması sürerken halktan birileri olduğu anlaşılan iki kişinin karşılıklı konuşmasında, Amerika'dan gelen uzmanlar ve çeşitli makinelerle cinayetin araştırıldığı anlaşılmaktadır:

*"– (...)Amerika'dan gelen son sistem makine ile odada bulunan
cigara küllerini tahlil etmişler. Küller, cesette bulunan Boğaziçi cigaraları ile
uyuyormuş!*

– Aman deme! Katil bulunur öyleyse!..

*– Yerde bir miktar toz bulunmuş. Amerikalı mütehasısın da yardımı
ile bulunan tozun, oda haftalardır süpürülmediği için bildiğimiz adi toz
olduğu keşfedilmiş.*

⁶⁸ Oğuz Cebeci, *Komik Edebi Türler: Parodi, Satir ve İroni*, İthaki Yay., İstanbul, 2008, s. 277.

– *Bre! Yahu bu makinelerle mütehassıslar nerdeyse ölmüşe can verecekler.*

– *Eee?*

– *Eesi! Herifin tabanca ile vurulduğu, kurşunun ensesinden girip içerde kaldığı...Galiba başkası tarafından vurulduğu, bu kurşun darbesiyle ölmüş olması ihtimalinin yüzde elli olduğu, vurulduğu zaman sırtında ceket bulunmadığı, tabanca sesinin dışarıdan işitilmediği, katilin de adamcağızı vurduktan sonra çıkıp gittiği... Kapıyı bile kapattığı hep anlaşılmış.” (ZD, s. 110-111)*

Diyalogda görüldüğü gibi, Amerikalı “mütehassıslar”ın yaptıkları inceleme sonrasındaki bulgular çok basit bilgiler içerdiği ve cinayet soruşturmasını bir ileri dereceye götürmediği halde verilen tepkiler ve söylenenler tam tersini işaret etmektedir. Maktulün ensesinden vurulduğu ve kendi kendisini ensesinden vurmasının imkânsız olduğu açıkken “galiba” başkası tarafından vurulduğu ve ölümünün kurşun darbesiyle olma ihtimalinin “yüzde elli” olduğu söylenmesi de ironik anlatımı zenginleştirmektedir.

“Bir Mısıri Hikayesi”nde firavunun mezarını açan bilim adamı böcek ısırığı sonucu ölünce, olayı firavunların lanetinden ileri geldiğini söyleyenler alaya alınarak “akıllı” olarak nitelendirilir:

“Hâlbuki işbu ehramı açan meraklı zatı bir zehirli böcek ısırıp ölümüne sebep olunca, yirminci asrın milyonlarca akıllı adamı radyolarının başında içkilerini çekerek:

– *Kitaplar doğru yazıyor, dediler. Firavunlara dokunmak yüzde yüz felaket getiriyor.” (ÜÖ, s. 11)*

“Velinimetimiz Müvezzi” öyküsü, İstanbul’da gazete dağıtıcılığı yapan çocukları konu alır. Matbaa sektöründe çalıştığı anlaşılan bir anlatıcının ağzından üçüncü tekil şahısla aktarılan öyküde, gazete dağıtan çocuklar, müvezziler, çeşitli yönleriyle anlatılır. Ekseriya fakir ailelerin çocukları olan müvezzilerin kıyafetleri çok eskidir. İstanbul Belediyesi bu duruma son vermek istemiş, müvezzilerin tek tip kıyafet giymesi ile ilgili çalışma başlatmıştır. Öykü anlatıcısı, müvezzilerin çok fakir olduklarını, istenilen kıyafetleri

karşılayamayabileceklerini düşünerek belediyenin isteğine karşı çıkmaktadır. Bunun yanı sıra belediyeyi onca iş dururken müvezziler ile uğraşmasını eleştirmektedir:

“İstanbul Belediyesi birkaç yıl evvel, asri mezarlıktan asfalt yollara, çöp fırınlarından asma köprülere kadar şehrin bütün ihtiyacını temin etmiş gibi bizim velinimetin kıyafetini ele almak istedi.

Ortada caddelerin parıl parıllığını, duvarların bembeyazlığını lekeleyen bir bizim velinimetimizin kılığı kalmış gibi.” (ÜÖ, s.22)

Görüldüğü gibi yazar, İstanbul’un belediye hizmetlerinin yetersizliğini eleştirmek için “parıl parıl caddeler, bembeyaz duvarlar” ifadelerini kullanarak aslında gerçeğin tam tersi olduğunu ironi yoluyla aktarmaktadır.

“Dayak Cennetten mi Çıktı” öyküsünde Türk siyasi ve eğitim tarihinde dayağın yeri hakkında bilgiler verilmektedir. Anlatıcı, Osmanlı dönemi eğitim sisteminden örnek verirken şöyle der:

“Çocuğunu mektebe başlatırken gözünü yıldırım için baba tarafından hoca efendiye yüksek sesle söylenen ‘Eti senin kemiği benim!’ sözü ile, ‘Kızını dövmeyen, dizini döver!’ kelamı, zamanın yegâne ve mücerrep pedagoji hakikati idi.” (ÜÖ, s. 174)

Görüldüğü gibi, “Eti senin kemiği benim” ve “Kızını dövmeyen dizini döver” gibi atasözleri/deyimlerin eğitim politikasının tek ve tecrübe edilmiş gerçeği olmasının imkânı yoktur. Yazar, mübalağa ve ironiyi kullanarak dayağın Osmanlı eğitim sistemindeki yerini anlatmak için böyle bir ifade kullanmıştır.

4.2. Mübalağa

Bir varlık ya da olayın anlamı kuvvetlendirmek için büyütülmesi ve küçültülmesi olarak tanımlanan mübalağa⁶⁹, gülmece dilinin çok kullandığı bir sanattır. Anlatılanı değiştirerek karşı tarafa aktarmak ve olay, durum ya da nesneyi böylelikle komik duruma düşürmek muhatabını şaşırtarak güldürür. Kemal Tahir, mübalağa sanatını kullanarak vermek istediği mesaja çok daha fazla anlam kazandırarak mizaha ulaşmayı amaçlar. Aşağıdaki “Şahsi Teşebbüs” adlı öyküden

⁶⁹ İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, Meb Yay., İstanbul, 1992, s. 105.

alıntıda görüldüğü üzere toplumca önemli olan ve her hareketleri gündem olan kişileri tanımlarken verdiği misalleri ayrıntı düzeyinde anlatarak, çoğaltarak ve abartarak mizahı amaçlamıştır:

“Böylelerinin üç yüz tazısından bir tanesi nezle olsa, ceketine düğme bir düğme diktirse, bir parça çikolata yese, oğlu burnunu çekse, kızı ayağını yıkasa gazeteler hemen dünyaya haber verirler. Yani her hareketlerinden herkesin haberi olur.” (ZD, s. 106)

“Kondorma Siyaseti”nde bir devlet dairesinde vazifelerini yapmayan memurların amirlerinden korkularını belirtmek amacıyla verilen içinde buldukları durum mübalağa ile anlatılmıştır:

“Durum vaziyet öğrenilince, bu kez alttan yukarı bütün katip beylerin ve de müdür beylerin, mektupçu ve de yardımcı beylerin ürküntüden dudakları uçuklayıp ve de utançtan gözleri şaşıladyısa da, ne fayda!” (Gİ, s. 282)

Yine aynı öyküde devletin emriyle Dersim’den Kırklareli’ne sürülen aşiretin çaresizlikleri sürgüne dâhil olan insanların ve hayvanların tek tek sayılarak abartılmasıyla trajikomik bir durum yaratılmıştır:

“[A]şireti, yediden yetmişe ve de atları, eşekleri, koyunları, inekleri, bakırları, sırçaları, saçaktaki serçeleri, eşikteki köpekleri, sedirdeki bebekleriyle Urumeli’ne sürgün...” (Gİ, s. 151.)

“Kondurma Siyaseti” adlı öyküde Ankara’dan hayvanlara yemlik ot olduğu söylenerek gönderilen otun kaynana dikenini çıkması sonrası Erzurumlu celebin olaya verdiği aşırı tepkinin anlaşılması için mübalağa sanatına başvurulmuştur:

“Sonunda Erzurumlu şişman celebi bir gülme aldı ki, benzerini gören olmamıştır. Az daha, alt çenesi düşecekti ve de karnı yırtılacaktı.” (Gİ, s. 287)

4.3. Teşhis

Teşhis, insan dışındaki canlı ve cansız varlıkları, düşünen, duyan ve hareket eden bir insan kişiliğinde göstermek, kişileştirmektir.⁷⁰ Fabl ve masal gibi mizahi tarafları olan edebi türlerde çok kullanılan bir söz sanatı olan teşhis, insani özellikleri farklı varlıklara yansıtarak dinleyeni şaşırtma ve güldürme amacı taşır.

“Han” adlı öyküde Kemal Tahir soğuk bir günde bir handa mahsur kalan bir grup insanın yaşadıklarını konu alır. Öykü kahramanı Cengiz, Sarıkamış Harekâtı’ndan sağ kurtulan askerlerden biridir. Öykünün diğer kişilerinin soğuktan şikâyet etmesi üzerine Sarıkamış’taki soğukla öykü zamanının hava durumunu karşılaştırır. Soğuğu bir insana benzeten Cengiz’e göre Sarıkamış’ta soğuk genç ve kuvvetli iken öykü zamanında soğuk ihtiyarlamış ve gücünü kaybetmiştir:

“– (...) Soğuğun yirmi yıl gençliğine rastlasaydınız, anladınız mutluluğun neresinde olduğunu... Sizi bu gece çevreleyen soğuk çocukluktan delikanlılığa geçerek güçlenmiş soğuk değil, hanımefendi, delikanlılıktan yaşlılığa devrilerek gücünü kaybetmiş soğuk...” (ZD, s. 86)

“Kondurma Siyaseti” adlı öyküde fazla yüklü olduğu için yavaş yavaş kıyıya yaklaşan vapur mizahi bir anlatımla ağır bir yük altında ezilen bir insana benzetilir:

“Yükü ağır olduğundan, hışlıyaraktan sürünerekten ağır aksak gelmekte... Düdük müdük çalası, duman üfleyesi kalmamış... Yassılmış gitmiş fukara vapor...” (Gİ, s. 270-271)

Yine aynı öyküde Dersim’den Kırklareli’ne sürülen aşiretin Trabzon’da Karadeniz ile ilk karşılaşmalarından alıntılan aşağıdaki bölüm, Karadeniz’in kişileştirildiği mizahi bir anlatıma örnektir:

“Vay ki Karadeniz! Ucu var bucağı yok... Evet, kara olmasına az biraz karamsı... Adam göğsü gibi kalkıp inmekte ki, marazlı koca herif gibi solumakta... Solukları dersen bir hoş... Say ki çürümüş sudur, seyri adamın karnına oturmaktadır ki, dalağı şişirmecesine...” (Gİ, s. 258)

---

⁷⁰A.g.e., s. 419.

“Göl İnsanları” adlı öyküde öykü kahramanı Bulgaryalı İbrahim ile bir diğer öykü kahramanı Hamdi arasında şu konuşma geçer:

“– *Bozoğlan bizden akıllı desene Hamdi?*

– *Neden?*

– *Baksana yorulduğunu bilir bayağı, hayvancık!*” (Gİ, s. 20)

Diyalogda bahsedilen “Bozoğlan” eşektir. Bulgaryalı İbrahim, Bozoğlan’ın yükünün bir kısmından kurtulmak için sırtındaki çakıl taşı dolu küfeyi ağaç gövdelerine sürtüp dökmeye çalışmasını yorulduğunu anladığına ve bu suretle insandan daha akıllı olduğuna yorar. Fakat asıl vurgulamak istediği başlarında şef olan Hamdi’nin, kendisinin ve diğer çalışanların yorulduğunu ve paydos istediklerini hal ve hareketlerinden anlayamadığı; dolayısıyla eşek kadar akıllı olmadığıdır. Sözü edilen mizahi anlatımda teşhisin yanı sıra ironinin de varlığından söz edilebilir.

4.4. Değişirir

Önemsiz bir içerik, yüceltilmiş biçimde verilirse; ciddi bir biçim, teklifsiz bir içerikle doldurulursa komik olur. Mizahta, bazen bir düşünceyi mizahi bir üslupla ifade etmek için kalıplaşmış sızler, deyimler, atasözleri, tanımlar, yargılar, sloganlar, şarkılar, şiirler ve öğütlerin değiştirildiği; teklifsiz bir içerikle doldurulduğu görülür. Bu dil oyununa değişirir denir.⁷¹ Bu doğrultuda edebi metinler de mizahi bir amaçla değişirir sanatının gereci olabilir. Kemal Tahir, “Han” adlı öyküde Cengiz adlı öykü kahramanının ağzından Ziya Paşa’nın *Terkib-i Bent I* adlı şiirinden bir beyit okutup açıklamasını yaptırarak mizaha ulaşmıştır:

“*İçelim aşkına ispirtoyu rindan-ı Hüda’nın/ Rindan-ı Hüda vakıf-ı esrar-ı nihandır. Ne demek ‘Vakıf-ı esrar-ı nihan?..’ – Biraz bekler- Ne demek diyorum? – Biraz daha bekler. Şişeyi alır. Işığa kaldırır.- Şu demek... Esrarlı surları bilendir. Kim? Rindan-ı Hüda... Ne demek? Allah’ın rindleri... Ne demek rind? Hiç demek... Enayi demek. Enayi...*” (ZD, S. 73-74)

⁷¹ Çiğdem Usta, a.g.e., s. 110.

Ziya Paşa'nın beyti “*Sâkî içelim aşkına rindân-ı Huda'nın/Rindân-ı Huda vâkıf-ı esrâr-ı nihandır*” şeklindedir. Yazar, “ispirto” gibi bir sözcüğü beyte dâhil ederek ciddi bir biçimi teklifsiz bir içerikle doldurmuştur.

“Nam Uğruna” adlı öyküde yapımı çok uzun süren baraj inşaatı konu edilmektedir. İnşaatın proje aşamasında birçok bakanın görev süresinden uzun sürmüştür. Meselenin sürüncemede kaldığını bilen bakanlar da mecliste yaptıkları konuşmalarda yuvarlak ifadeler kullanmakta, hamasi laflar etmektedir. Aşağıda alıntılanan bölüm de böyle bir konuşmanın parçasıdır:

“Atalarımız ne demişler, ‘sabırla koruk helva olur’ demişlerdir! İstenilen, biraz sabırlı olunması, dışlerin sıkılmasıydı. Bunun için muhtaç olunan güç, koca Tanrı’ya şükür, damarlarındaki soylu kanda yeterince vardı.” (Gİ, s. 190.)

Mustafa Kemal Atatürk’ün “Gençliğe Hitabe” sinde geçen ve Türk gençliğine vatani kurtarmak için gerekli güce ve cesarete doğuştan sahip olduğunu hatırlatan “Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.” sözünü Kemal Tahir, değiştirerek ve anlam kaymasına uğratarak kullanmıştır. Alıntıda görüldüğü gibi öyküde muhtaç olunan güç, harekete geçmek için değil sabretmek için lazımdır. Yazar, dönemin iktidarını mizahi bir dille eleştirmiş, bunun için de değiştirim sanatından yararlanmış.

4.5. Çok Anlamlılık

Tek bir sözcüğün ya da sözcük öbeğinin birden fazla anlamda kullanılması olarak tanımlanan çok anlamlılık, sözcüğün her iki anlamının da metinden çıkarılabileceğinden ve tezat oluşturduğundan muhatabını güldürür. Edebiyatımızda tevriye, kinaye, iham gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkan sanat, mizah dilinin de vazgeçilmezlerindendir.

Kemal Tahir, “İstanbul Mektupları: Ben Ekip Oldum” adlı öyküde İstanbul’a ilk defa gelen ve bir futbol maçı izlemeye giden öykü kahramanının “top yerinde” tezahürat yapan taraftarların sözlerini yanlış anlaması üzerinden çok anlamlılıktan yararlanır.

“(…)[M]illet ‘ye’ diye bağıyor. Fukara oğlanların cepleri yok ki bir şey çıkarsınlar da yesinler, bir şey yiyemiyorlar.” ZD, s. 97.

İnsanların futbolculara karşısındaki rakiplerine üstünlük kurmalarını istedikleri için “Ye!” diye bağırdıkları açıkken, meseleye yabancı olan öykü kahramanı “ye” fiilini gerçek anlamıyla anlamlandırdığı için mizahi bir durum ortaya çıkmıştır.

“İstanbul Mektupları: Boğaz Meselesi” adlı öykünün başlığına bakıldığında ilk akla gelen İstanbul Boğazı olurken yazarın kastettiği yeme-içme meselesidir. Yazar, siyasi ve ciddi bir durumu insanoğlunu en temel ihtiyacından biri olan yeme-içme gereksinimi ile aynı anda düşündürerek mizahı amaçlamıştır.

“Han” adlı öyküde “Turancı” olan ve “Cengiz” adını alan oğlunun düşüncelerini tartan baba, oğlu için önemli olan bir kavramı alaya almak ve değerini düşürmek için kendisine çağrışım yapan anlamı ile anlamlandırmış, böylelikle tezat bir durum oluşturulmuştur:

“‘Ya nedir önemli olan?’ dedi. ‘Mefkûre’ dedim. ‘Ne demek mefkûre? Bana karı adı gibi geldi... Sakın, şanolarda göbek atan kantocu kızlardan olmasın?’ dedi.” (ZD, s. 88)

4.6. Ağız, Lehçe, Aksan ve Kesimsel Dil Kullanımı

Mizahi karakter yaratımında karakterin belirgin özelliklerini, farklılıklarını yansıtmak çok yaygındır. Mizah yazarları, yarattıkları tiplerin konuştukları dilin, ağzın, aksanın ve lehçenin genel kabul gören dilden farklı yanlarını ön plana çıkarırlar. Böylelikle toplumda tezat oluşturarak mizahı amaçlarlar.

Kemal Tahir, Orta Anadolu ağzını eserlerinde başarılı bir şekilde kullanmıştır. “Olabilemez, yapabilemez” şeklinde aslında Türkçe dil bilgisi kurallarına uymayan fiil çekimlerini; “höst”, “beri dur”, “ıh” gibi nidaları “şimdıcik”, “Allah sayesinde”, “anan öle” gibi ifadeleri sıklıkla kullanır. “Fermanlı Hoca”, “Nam Uğruna” ve “Bir Kodoşluk Hikayesi” gibi öykülerinde halk dilinin yanı sıra meddah ağzıyla anlattığı için kesimsel dil de kullandığı söylenebilir.

“Han” adlı öyküde kısır olan karısının tedavisinden sonra yaşadığı durumu anlatmak için öykü kahramanının kullandığı kolayca ve çabucak yapılmış olan anlamı taşıyan “şıpınışi” ifadesi halk diline örnektir.

“Allah’ın işine bak ki, bu kez de kürtajdan baş alamıyoruz. Tutmak olur da bu kadar mı olur şıpınışi diyerek dizlerini dövmekte. –Biraz gülümsedi.- Üç ayda biz kürtaj...” (ZD, s. 68)

Yine aynı öyküde kullanılan bağlam olarak halk dili kullanımına dâhil olan “vızır vızır” ifadesi ve noktası noktasına anlamını veren “hüvesi hüvesine” tabiri örnek olarak gösterilebilir:

“– Kaç zamandır burdasın ki, geçmiş gün oluyor?”

– Burdayız epeydir. Ya üç, ya dört gün...

– Üç dört güne, geçmiş gün denir mi?

– Vızır vızır... Dur sana, hüvesi hüvesine söyleyeyim.” (ZD, s. 71)

“Sokak Kedisi” adlı öyküde yazar, gayrimüslim olan öykü kahramanını konuşturduğu aşağıdaki bölümde kahramanın aksanının bozukluğuyla İstanbul Türkçesini arasındaki farkı göstererek mizahı amaçlamıştır:

“– Ka, midem dönoor! İstifrağ edeceğim, işkembeci, oğlum, uykuda mısın, nesin, irezilliği görmoorsun!” (ÜÖ, s. 169)

4.7. Argo

Mizah dilinde her zaman var olan argoyu Doğan Aksan, “her ülkede, her dilde görülen, toplum içinde bir kesimin ya da öbeklerin farklı bir biçimde anlaşmayı sağlamak amacıyla oluşturduğu özel bir dil” diye tanımlamaktadır.⁷² Toplumun her kesimini konu edinen ve malzemesi dil olan mizahın argoya yabancı kalması beklenemez. Nitekim argo kaba mizahın temel unsurlarından biriyken aynı zamanda

⁷² Prof.Dr. Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, TDK Yay., Ankara, 1977, 1.cilt, s. 89. Akt. Ali Püsküllüoğlu, *Türkçenin Argo Sözlüğü*, Özgür Yay., İstanbul, 1996, s.7.

“argoyu mizahın içine çeken kullanımındaki zeka pırıltısı, buluş, ironi ve taşı gediğe koyma gibi özellikleri”⁷³ dolayısıyla ince mizah –humor- ve satir için de önemlidir.

Halk dilini başarılı bir şekilde Kemal Tahir’in argoya yok sayması düşünülemez. Anadolu insanının cinselliğine tüm açıklığıyla eserlerinde yer veren yazar, argoyu tüm katmanlarıyla kullanmıştır.

“Dört Bin Lira” adlı öyküde İstanbul’daki arsasını ucuza sattığı için hayıflanmış öykü kahramanı, “*Peki, şimdi olsa biz bu parayla ne yapardık? Kuş tüyü yataklarda yatarız. Kemiklerimiz gene böyle sızlardı. Vay ihtiyarlık derdik. Hâlbuki şimdi vay ölüsü kınalı kabine tahtası diyoruz.*” (ZD, s. 103) diye söylenir. “Ölüsü kınalı” ifadesi argo olup “Allah’ın belası, pis herif, aşağılık şey”⁷⁴ anlamlarına gelmektedir. Kahraman, kemiklerini sızlatan ve her gece üzerinde yatmak mecburiyetinde olduğu “kabine tahtasını” kişileştirerek hakaret etmektedir. Teşhis sanatıyla birleşen argo söylem komik bir durum oluşturmaktadır.

“Bir Mısıri Hikayesi”nde yazar, kendisine türbe olarak yaptırdığı piramidin gizli planlarını kimse öğrenmesin diye mimarbaşının gözlerini oyan bir Firavun’u anlatmaktadır. Yazar, anakronizm ve tarihi dönem sapması tekniklerini kullanarak Firavun’u İstanbul kabadayısı gibi argo ifade kullanılarak mizah yapmıştır:

“Buna binaen herhangi bir kaşkarikoya⁷⁵ mahal vermemek için, Firavun ehramın planı kendisine takdim edilince mimarbaşının gözlerini çıkartır ve maiyetinde çalışanları da öldürtür.” (ÜÖ, s. 9)

“Ne Olacağımı Holivut Bilir” adlı öyküde öykü kahramanı dönemin modasını argo ifadelerle tanımlamaktadır:

“Uzatmayalım, bahsi kaybettiğimi, son modanın o düttürü leyla, zemheri zürefası kılığı olduğumu anladığım zaman, koltuğumun altında dört beş moda mecmuasıyla bayanın Nişantaşı’ndaki evine dayanmış bulunuyorduk.” (ÜÖ, s. 124)

⁷³ Mehmet Özmen, “1990 Sonrası Mizah Dergilerinde Mizah Dili”, 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, TDK Yay., Ankara, 1996, s. 912.

⁷⁴ Ali Püsküllüoğlu, *Türkçenin Argo Sözlüğü*, Özgür Yay., İstanbul, 1996, s. 117.

⁷⁵ Kaşkariko: 1. Dolap, düzen, tuzak, oyun, hile. 2. Yalan dolan. 3. Arabuluculuk. Ali Püsküllüoğlu, *a.g.e.*, s. 90.

4.8. Teşbih

“Aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana benzetme”⁷⁶ olarak tanımlanan teşbih, mizah dilinin kullandığı en eski dil oyunlarından birisidir. Kişileri ve onların çeşitli yönlerini komik unsuru yaratmak için hayvanlara, nesnelere ve olgulara benzetmek, dinleyeni şaşırtır ve gülme gerçekleşir. Kemal Tahir, “Han” adlı öyküde, öykü kahramanının cinsel işlevini “demir”e benzeterek mizahi bir anlatım yakalamıştır:

– (...) Çünkü, bunca yıl başıma gelmemiş böyle tutukluk... Ertesi gün denedim. Demir gibiyim.

– Onda mı?

– Onda olur mu? Başka bir tanıdıkta... Sözüm burdan dışarı genel birleşme evinde... Öğleden sonra bir daha gittim... Demir... Gece bir daha uğradım.

– Demir.

– İyi bildin, demir... Eve gelip kıza sıvanıyorum... Aah... Koydunsa bul.” (ZD, s. 67)

“Bozgun” adlı öyküde Hüseyin Onbaşı, Rumeli’den, gayrimüslimlerin arasından, geldiği için “domuz”a benzetilmiştir.

“Domuz muhacir –Hüseyin Bursa taraflarına yerleşmiş Rumeli muhacirlerindendi- gene onbaşılığın tuttu, diyerek tabakayı uzatırdı, yak şu sarı kızdan bir cigara da boz suratına kan gelsin”. (ZD, s. 130)

4.9. İstiare

İstiare, “[b]ir şeyin kendi adının dışında, türlü yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anma”⁷⁷ şeklinde açıklanır. Teşbihte benzeyen ve benzetilen öğelerinden

⁷⁶ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK, Ankara, 2003, s. 405.

⁷⁷ a.g.e, s. 412.

ikisi de bulunuyorken, ögelerden birinin kullanılmaması istiareyi doğurur. İstiare, hem benzetme hem de mecaz özelliği taşır. Benzetme yoluyla kendisine benzetilenin dikkat çekilmek istenilen yönü ön plana çıkarıldığı için benzetme, benzeyenin genelde mecazi tarafı kullanıldığı için mecaz içerir. Mizahta, genelde kötülük ve uyumsuz olan bir duruma dikkat çekmek için kullanılan istiare farklı amaçlarla da ele alınabilir. Kemal Tahir, “Arabacı” adlı öyküde Türk halkının mizah anlayışına örnek olarak aşağıdaki parçaya yer vermiştir:

Şosenin yanındaki küçük su birikintisinde, sazların ortasında, bir leylek bir ayağını karnına, uzun gagasını göğsüne saklamış dinleniyordu.

Parmağının ucuyla sigarasını o tarafa fırlattı:

– Ateş buyur, hacıbaba!

Çocukluğundan beri leyleklerin gagasını çubuğa benzetiyordu.” (Gİ, s. 166)

Göç mevsimleri, hacıların Hacca gittiği döneme denk geldiği için hacıya benzetilen leylek, öykü kahramanı tarafından “hacıbaba” olarak nitelendirilmiştir. Yine öykü kahramanının leyleğin gagasını tütün çubuğuna benzetmesi de Türk halkının mizah anlayışına misal oluşturur.

“Teşbih” başlığı altında “Bozgun” adlı öyküden alıntıladığımız bölümde “sarı kız” olarak nitelendirilen kaçak tütündür. Nitekim aynı öykünün farklı bir bölümünde de “*Hey gidi sarı kız hey! Açıldın da benzine kan geldi.*” (ZD, s. 133) ifadesine yer verilmiştir. Hem tütünün sarı rengini, hem de askerın kadınsızlığını yansıtan “sarı kız” ifadesi de istiareye örnek olarak gösterilebilir.

4.10. Saçmalama

Mantığı askıya alan saçma ifadelerin kullanılması, saçmalama oyununu doğurur. Saçma ifadeler, kişinin kavram dünyasıyla çok şiddetli bir şekilde çatıştığından, bu dil oyununun güldürme oranı epey yüksektir.⁷⁸ Kemal Tahir’in, “Göl İnsanları” öyküsünde, Terkos Gölü kıyısında çakıl çeken işçilere gölden çıkan ceset ile ilgili söyledikleri saçmalama olarak değerlendirilebilir:

---

⁷⁸ Çiğdem Usta, a.g.e., s. 116.

“ – Baktım da yatıyor olduğu gibi, dedi. ‘Nüfus kâğıdımı, on iki lirami verin... Karnım acıktı’ falan demez artık... Geçmiş gitmiş... ” (Gİ, s. 22)

Ölmüş insanın konuşması ve kendisinin eşyalarını alanları sorgulaması mantık kuralları çerçevesinde olanaksızdır. Fakat yine de öykü kahramanının alıntılan sözleri mizahi bir amaçla ve ironi ile bakıldığında bir anlam ifade edebilir.

“Mürekkep Yalamak” adlı öyküde hapisane ortamında geçen çeşitli diyaloglara yer verilmiştir. Aşağıdaki konuşma uzun bir tiradın bir bölümüdür. İnsanın kültür bakımından eskiye bağlı olup ideal bakımından ileri olabilmemesinin, pirenin elinizi ve ensenizi ısırmasının ve maşa hesabının birbirleriyle mantıki bir bağı yoktur. Yazar, saçmalama oyunu oynayarak mizahi *bir anlatım yakalamaya çalışmıştır*:

“*Lakin bir insan kültür bakımından eskiye bağlı olup fikir ve ideal bakımından ileri olabiliyor. Bunun böyle olduğuna bir misal verelim: Bir pire elinizi ısırıyor. Sonunda ensenize zıplıyor. Orada ne yapar? Kan emer. Kan emmesi neden? Rızkını topluyor. Şu halde bir insanın kültür bakımından eski, ideal bakımından inkılapçı olması pekâlâ mümkün. Yani maşa hesabı.(...)*” (DY, s. 57)

4.11. İştikak

İştikak, aynı kökten türemiş en az iki kelimeyi birlikte kullanma sanatıdır.⁷⁹ Mizah dilinde söz konusu iki kelimenin anlamca birbirleriyle zıtlık oluşturması amaçlanır. Kemal Tahir, “İstanbul Mektupları: Boğaz Meselesi” isimli öyküde “milletbeğendi”, “beğenmedin”, “hünkârbeğendi”, “beğensin”, “beğenmedim” sözcüklerini bir arada kullanmıştır:

“*Hele dur oğlum Ali, dedim kendi kendime, peki bu ‘milletbeğendi’ imiş de sen şimdiye kadar neden yiyip beğenmedin bakalım?’ Bu ciheti sol yanımdaki akıldaneye sordum. Gene güldü. ‘Bunun adı da değişti ağa, dedi, vaktiyle buna ‘hünkârbeğendi’ derlerdi, cumhuriyetten sonra aşçı milleti*

---

⁷⁹ A.g.e., s. 483.

'hünkâr adı icap etmez' diye 'milletbeğendi'ye çevirdi böylece' dedi. 'Öyle söyle zira, dedim, yoksa ya bu 'milletbeğendi' değil, yahut biz milletten sayılmaz olmuşuz. Fukara milletin eline böyle bir taam nereden geçecek ki beğensin!' (...) Lafın kısası ben milletbeğendiyi beğenmedim Ali Efendi Ağa kardeşim, kim ne derse desin...' (ZD, s. 101-102)

Siyasetin yaşamın her yerinde olduğu gibi aşçı dükkânında da hüküm sürdüğünü söyleyen yazar, cumhuriyetin ilanı sonrası değişen yemek isimleri hakkında mizahi bir tespit yapmıştır. “Hünkârbeğendi” isminin “milletbeğendi” olması ve milletin yemeği beğenebilmek için maddi durumunun olmaması mizahı oluşturan etmenlerdir. Alıntılanan bölümde iştikak sanatının yanı sıra tezat sanatının da varlığı söz konusudur.

4.12. Yankı

Yankı, tabiattaki sesleri yansıtan sözcüklerin kullanılması ile meydana gelen bir söz sanatıdır. Neredeyse her mizahçının sayfalarını süsleyen yansıma sözcükler, bir duygu uyandırmadıkları zaman, kişide gülme etkisi yaratır. Ancak en etkili yankılar, daha önce duyulmamış ve yazar tarafından üretilmiş yansıma sözcüklerle yapılanlardır.⁸⁰ Kemal Tahir, aşağıda alıntılanan bölümlerde ateşin harlamasından ürettiği ve zarf görevinde kullandığı “harradak” sözcüğüne ve kağıdın ses çıkarmasını tasvir etmek için kullandığı “hışırıtı” yerine “pışırıtı” sözcüğüne yer vermiştir. Yazar, halk dilinde olan fakat çok kullanılmayan ve / veya kendi ürettiği bu yansıma sözcüklerde mizahi bir anlatımı amaçlamıştır.

“Aldık fitili... Kibriti yak tut, harlasın harradak Berduş Niyazi...”
(ZD, s. 74)

“Tel kâğıdı Ankara'ya çoktan varmış imiş... Karşılığı akşama sabaha gelirmiş... Kaç sabah, kaç akşam geçti. Kâğıt şurda kalsın, pışırıtısı yok!”
(Gİ, s. 264)

---

⁸⁰ Çiğdem Usta, *a.g.e.*, s. 105-106.

4.13. Ön Sayılıtlarla Oynama

Cümleler bazen yansıttıkları bilgilerin yanı sıra başka bilgiler de içerirler. “Ayşe’nin kocası askere gitti.” cümlesi bize Ayşe’nin evli olduğu bilgisini de verir. Önsayıtlı terimiyle adlandırılan bu öge, bazı oynamalarla mizahın parçası haline gelmektedir. Mizah yazarı bile bile yanlış önsayıtlılar kullanarak uyumsuzluk yaratır ve komik bir etkiye kapı açar.⁸¹ Kemal Tahir, “Kondurma Siyaseti” adlı öyküden alıntılanan aşağıdaki bölümde bu dil oyunundan yararlanmışır:

“Kavasların birinin dediği doğruysa, bu meleşmeler, en çoğu gece hovardaların işini bozmuş... Eskiden kulağını kessen uyanmaz, yüreği rahat kocalar, bu kez uflayarak sağa sola döneler, zıplayıp yatağa oturur, ‘Bre avrat, şurdan bana bir su ver’ diyerekten densizlik eder olmuşlar.” (Gİ, s. 264)

Öyküde, Dersim’den Kırklareli’ne sürgün edilen aşiret, Trabzon’da konaklamıştır. Aşiretin hayvanları, Trabzon’da yeteri kadar ot bulunamadığı için, geceleri aklıktan melemektedir. Alıntıda da belirtildiği gibi hayvanların sesleri yüzünden insanların uykusu kaçmakta, kocalarının uykuları ağır olduğu için kolayca evden çıkıp başka erkeklerin yanlarına giden kadınların işleri bozulmaktadır. Yazar, karısından su isteyen kocaları “densizlik eder olmuşlar” diye niteler. Normalde su istemek densizlik olarak addedilmez. Ancak yazar, okurun ön sayılıtlarıyla oynayarak densizliğin nedeninin su istemek olmadığına, “hovarda kadınların işini bozmak” olduğuna işaret etmektedir.

4.14. Hüsn-ü Talil

“Herhangi bir gerçek olayın meydana gelmesini, hayali ve güzel bir nedene bağlamak”⁸² olarak tanımlanan hüsn-ü talil, mizah dilinde ironinin olanaklarıyla sebebi belli olan bir olay veya durum hakkında karşıtlık oluşturan farklı bir nedene bağlamak şeklinde açıklanabilir. Aşağıdaki örnekte Kemal Tahir, “Şahsi Teşebbüs”

⁸¹ Çiğdem Usta, *a.g.e.*, s. 115.

⁸² Cem Dilçin, *a.g.e.*, s. 443.

adlı öyküde devlet eliyle desteklenerek çeşitli işler yapan ve milyoner olan insanların akrabaların, torpil ve iltimasla devlet kadrolarına yerleşmeleri şöyle anlatılır:

“Fakir fukara akrabaları da bu muhterem aile büyüklerine yük olmamak için onların yardımıyla siyasi hayata girerler de milletin işini çevirmeye kanun çıkarıp nizam yürütmeye çalışırlar.” (ZD, s. 106)

Torpil ve iltimasla makam mevki sahibi olan insanları Kemal Tahir, “muhterem aile büyüklerine yük olmamak için” gibi sebeple buldukları yere geldiklerini söylemektedir. Böylelikle durum, hüsn-ü talil ve ironi sanatı ile mizahi bir dille eleştirilmektedir.

4.15. Deyim/Atasözü Kullanımı

Dilin çok zengin iki kaynağı olan deyimler ve atasözleri, doğru yerde doğru kullanımla mizahi bir anlatıma sebep olabilir. Çok iyi bir gözlemci olan Kemal Tahir, deyim ve atasözlerine çok önem vermiş, beğendiği çeşitli özdeyişlere, deyimlere, atasözlerine notlarında yer vermiştir.⁸³ “Kondurma Siyaseti” adlı öyküde öykü kahramanını Tamzara’nın hikâyesini anlatmaya başlarken kullandığı atasözü mizahi bir anlatıma örnektir:

“Ne denilmiştir, ‘Bahtsız herif, ömründe bir kez hovardalığa gider, o gece ay erken doğar’ denilmiştir.” (Gİ, s. 249)

Yazarın, şanssız insanların başına gelenleri anlatmak için kullandığı atasözü mizah duygusu çok yüksek bir ifadedir. Tamzara’nın başına gelenler de mizahtan nasibini almıştır: Tamzara, bir mesele yüzünden Kör Safiye’nin Mühlet’i sol kolundan yaralar. Tamzara, olayın sakinleşmesini beklemek için bir süre ortalıktan kaybolur. Fakat Mühlet, “yılanma nedir bilmediğinden, yarasına kurt düşürüyor ve sonunda kolumu kestirmem diye tutturup kendini göz göre gebertiyor.” Hal böyle olunca Tamzara, çareyi gurbete çıkmakta bulur. Kemal Tahir, öykü kahramanı Tamzara’ya tam da atasözünde belirtilen şanssızlığa uygun bir durum yaratmıştır.

---

⁸³ Bu listeler, on dört cilt olarak basılan Kemal Tahir’in notlarında hepsi bir arada olmamakla birlikte pek çok yerde karşımıza çıkmaktadır.

“Arabacı” adlı öyküde Kemal Tahir, öykünün başkahramanı arabacının ağzından şöyle demektedir:

“Arabacı bizim Türk’ümüzün ‘Bir cigara içimi’; ‘Şu tepenin arkasında, bağırсан duyulur’ ölçülerinin, bazen bir saat, bazen iki saat, bazen de iki saatten ziyade sürdüğünü biliyordu.” (Gİ, s. 178)

Türk insanının çeşitli ölçüleri belirtmek için kullandığı deyimlerin gerçeği yansıtmaması üzerine verilen örnekler, Türk mizahına örnek olarak gösterilebilir.

“Mürekkep Yalamak” adlı öyküde “mürekkep yalamak” ve “dirsek çürütmek” deyimleri kullanılır. Fakat bu deyimlerin aslında gerçeği yansıtmadığı, düşünülenin tam tersi bir anlama sahip oldukları mizahi bir dille anlatılır:

“– Ederiz Allah sayesinde... Biz de az buçuk mürekkep yalamışız, dirsek çürütmüşüz.

– Mürekkep yalamak mütemadiyen yanlış yazmak manasına gelir. Malum ya eski mürekkepleri, kara cahil kâtipler dilleriyle yalayıp yutarlardı. Dirsek çürütmeye gelince, fukara dirseğin beyhude yere günahını alıyorsun. Sende çürümüş bir aza var ama omuzlarından aşağıda değil, omuzlarından yukarda sallanıyor.” DY, s. 57.

4.16. Fıkra Kullanımı

Halk kültürüyle yakından ilgilenen ve eserlerini halktan beslendikleriyle süsleyen Kemal Tahir, atasözleri ve deyimlerin yanı sıra fıkra dinlemeye, anlatmaya ve eserlerinde yer vermeye özen gösterir. Yazar, romanlarında ve öykülerinde anlatıcı olarak üçüncü tekil şahısta ve ya karakterlerinin ağzından fıkralar anlatır. Aşağıda yazarın mizahi öykülerinde yer verdiği fıkralara örnekler *verilmiştir*.

“Mürekkep Yalamak” adlı öyküde öykü kahramanı, “Yani haddimiz olmayarak materyalizme biraz sürünmüşüz.” dedikten sonra sürümeye gâvurların temas dediğinden, sonra da kavramın Latincesinin pek hoş olduğundan bahseder. Fakat kavramın Latince adı aklına gelmez. İçine düştüğü durumla ilgili aşağıdaki fikrayı anlatır:

“Hani herife sormuşlar, demişler ki, sen Arapça bilir misin demişler. Bilirim demiş. Söyle bakalım koyuna ne derler? Düşünmüş taşınmış, bir şey söyleyemiyor. Peki koyun dursun, keçiye ne derler? Keçiye ne dediklerini bilmem ama, öküze hoşt derler, deyivermiş.” (DY, s. 56)

“Zavallı Namus” adlı öyküde insanların kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ettiklerini eleştiren şu fıkra yer verilmiştir:

“Ziya Bey’in anlattığı fikrayı hatırladınız ya... [Nasreddin Hoca] [t]avuklar sıkıldı, önümden sere serpe yürüsünler diyerek kafesten çıkarmış, hepsi bir tarafa dağılmış. Bir değnek yakalayıp horuzu kovalamaya başlamış. Hem kovalar, hem bağırmış: ‘Karanlık gecede sabahın olduğunu bilirsin de Akşehir yolunu bilmez misin?’”

“Vazife Vermek” adlı öyküde Türk siyasi hayatının dönemleri aşağıdaki fıkra ile anlatılmıştır:

“1900 ihtilalini en güzel hikâye eden fıkra şudur: Abdülhamit paşalarından birisi sokaktaki gürültüye bakmış da, bu devlet arabası çok köhne bir şeydi. Biz ona koşulmuş ihtiyar, bitap hayvanlardık. Tekerleğinin, dingilinin, okunun her gıcirtısından anlar, her feryadına kulak vererek ağır ağır sürüp götürürdük. Şimdi, ortadaki biçare arabadır, lakin önüne azgın katırlar koşulmuş. Bu gidişle kim bilir hangi çivisi, hangi yongası bir dağda kalacak.” (DY, s. 107)

II.Meşrutiyetin ilanı ve İttihat ve Terakki Partili kadroların iktidara gelmesiyle başlayan dönemi “kağnı” meforuyla anlatan fıkra, öyküye göre cumhuriyetin ilanı ile birlikte de güncelliğini korumaktadır.

“Cumhuriyetten sonra arabayı yeniden yapacak yerde, aynı eski parçaları topladılar. Donkişot’un miğferi gibi birbirine sicimlerle, tel parçalarıyla, tutkalla eklediler, üzerine bir mükemmel yağlı boya çektiler. Bir zaman süsüne aldandık. Düz yolda adam gibi yürümesine kandık. Vakta ki yol biraz meyillendi, çamurladı, gene eski dertler meydana çıktı. Şimdi tekerleklerden gene bir hazin inilti gelmektedir. Allah bizi muhafaza etsin.” (DY, s. 108)

SONUÇ

Edebi serüvenine şiirle başlayan Kemal Tahir, daha sonra öykü ve roman türünde eserler vermiştir. Bir süre avukat katipliği yapan ve Zonguldak kömür madeninde çalışan yazar, genç yaşında çeşitli gazete ve dergilerde çalışarak dönemin edebi dünyası içinde yer bulmuştur. Gazetecilik alanında neredeyse her bölümde çalışmış, bu yazı işçiliği onun yazarlık istidadını beslemiştir. Kıvrak zekası, gözlemcilik yeteneği ve diyalog yazma becerisi yazdığı en küçük öykü parçasında bile kendisini göstermektedir.

Karikatür ve *Yedigün* dergilerinde yayımlamaya başladığı öyküleri Kemal Tahir'in okur karşısına çıkan ilk eserleri olmuştur. 1938-1950 yılları arasında Anadolunun çeşitli şehirlerinde bulunan hapishanelerde yatan yazar, geçirdiği bu yıllarda yazmadan nerdeyse bir gün bile geçirmemiştir. İlk öykülerinden sonra, hapishanede çalışmak için bol bol zaman bulan Kemal Tahir kendisini Türk tarihini anlamlandıran ve Anadolu insanının dramını anlatan romanlar yazmaya adanmıştır. Kendisini “Şair-Sosyolog” olarak tanımlayan yazar, genelde edebiyatın özelde ise romanın hayat ve toplum ile ilişkisini çok yakın bulmaktadır. Yaşadığı dönemde ve ölümünden sonra geride bıraktığı *Notlarında* gördüğümüz gibi Türk fikir dünyasında da önemli bir yeri olan Kemal Tahir, eserlerinde Türk toplumu ve tarihi ile ilgili görüşlerine yer vermiştir. Kemal Tahir; Türk siyasi tarihiyle ilgili *Devlet Ana*, *Esir Şehir Üçlemesi*, *Kurt Kanunu* ve *Bozkırdaki Çekirdek* gibi büyük tartışmalara yol açan romanlar kaleme aldığından hep ciddi bir duruşla algılanmıştır. Fakat meselelere getirdiği mizahi bakışlar sanatının inceliğini yansıtmaktadır. Özellikle yakın Türk tarihini konu aldığı romanlarında resmi tarihle olan ilişkisi hep keskin bir alay ve güçlü bir hicivle birlikte kendisini göstermektedir. Öte yandan halk dilinin özelliklerini kullanmada ve üslubuna yansıtmada usta olan Kemal Tahir, dilsel anlamda da mizahı kullanmıştır.

Kemal Tahir, kaleme aldığı kısa öykülerin bir çoğunu çeşitli nedenlerle sağlığında yayımlamak istememiştir. Kemal Tahir'in *Yedigün* ve *Karikatür*

dergilerinde Bgn elimizde, dört cilt halinde 78 adet Kemal Tahir yks bulunmaktadır. Kemal Tahir'in kısa öykülerinde mizahi unsurlar romanlarına oranla daha çok yer kaplamaktadır. Hemen her öyküsünde bir Şekilde mizaha yaslanan yazar, mizahı düŐündüklerini ve anlatmak istediklerini ortaya koymak amacıyla kullanmıştır. Din, siyaset ve tarih gibi ciddi konulardaki düşüncelerini mizahla yumuŐatarak okurlarına sunmaktadır.

Kendisini Türk insanını dramını anlatmaya adanmış olan Kemal Tahir, Türk insanının din ile olan imtihanını ömrü boyunca esefle seyretmiştir. Türk insanı, özellikle de Anadolu köylüsü tarih boyunca hep en kutsalıyla kandırılmıŐ ve yönetilmiŐtir. Kemal Tahir'in karşı ıktıŐı dini yaşam ya da öğretiler değil, din konusunda insanların cahilliklerinden yararlanılmasıdır. Öykülerinde din ile mizahı birleŐtiren yazar, din adına kimi doğru bilinen yanlışları sorgulamakta ve Türk insanının cehaletini eleştirmektedir.

Kemal Tahir'de hoca imajı hep bir ticari örtü altındadır. Bunun pek tabii birçok nedeni vardır. Birincisi ‘‘Hacı’’ ve ‘‘Hoca’’ gibi kavramlar Anadolu'da bir saygınlığa sahiptir ve bu saygınlık hem tanınırlığı hem de kolay ticaret yapmayı olanaklı kılar. Dolayısıyla Kemal Tahir'in hoca tipinin cübbesinin altında hep bir satılacak birŐeyler bulunur. Satılması en kolay meta Şüphesiz dindir. Kemal Tahir'in öykülerinde kurnaz hocalar, çeşitli menkıbe, efsane, tılsım ve büyüler aracılığıyla cahil insanların merakına ve bilinmezliğe olan dŐknlklerine hitap etmektedirler. Kemal Tahir'in öykülerindeki Türk insanı dini vecibelerini yerine getirmez, dinini layıkıyla öğrenmeye çalışmaz, hacı-hoca takımını yerine göre eleŐtirmekten geri durmaz bütün bunlara karşılık korkusundan ve ihtiyaçlarından hocasız yapamaz haldedir.

Kemal Tahir'in hoca tipi, aynı zamanda zampara, kadın düŐkünü, paragz ve fırsatdır. Tekkelerin kapanma kanunundan sonra Rufai dergahını kapatıp faizciliğe giriŐen derviŐler, askere gitmemek için türlü oyunlar oynayan ulema sınıfı, karısının naaŐı soğumadan on beŐlik kızla evlenen mahalle imamları ve eczacılık adı altında millete büyünün kırk türlüsünü pazarlayan hafızlar kendilerine Kemal Tahir'in mizahi öykülerinde yer bulurlar.

Kemal Tahir öykülerindeki siyasi mizah çeşitli dönemler ışığında anlamlandırılabilir. Genel olarak Osmanlı dönemi, Meşrutiyet dönemi, İstibdat dönemi, İttihat Terakki hükümeti dönemi, Cumhuriyetin ilk yılları, Tek Parti dönemi ve milli şeflik dönemi Kemal Tahir'in mizahi öykülerinde siyasi yönden eleştirilen zaman dilimleridir. Tarihi olayları öykülerinde konu eden ve bunu yaparken resmi tarihin dışına çıkan Kemal Tahir'in alternatif bir tarih okuması önerdiği söylenebilir. Öykülerde, Dersim İsyanları sonrasında uygulanan zorunlu göç politikası, 1937 Üniversite Olayları gibi tarihi gerçeklerin yanı sıra kurgulanmış bir baraj yapımı süreci de bürokratik ahlaksızlığı mizahi bir dille gözler önüne sermek için kullanılmıştır. M. Kemal Atatük, İsmet İnönü, Celal Bayar gibi isimler kendi gerçeklikleriyle öykülerde var olmuşlardır. Özellikle 1947 Marshall Yardımı sonrasında Türkiye'de kendisini hissettirmeye başlayan kapitalizmin ilk izleri de öykülerde eleştirilen hususlardandır.

Kadın-erkek ilişkileri Kemal Tahir'in mizahi olarak ele aldığı bir diğer alandır. Kemal Tahir'e göre fitraten kadın ve erkek aldatmaya yatkındır. Dolayısıyla iki cinsin ezelden beri süren kavgasının nedeni kendilerinde gizlidir. Kemal Tahir, bu trajediyi mizahi öykülerinde işlemiştir. Kemal Tahir'e göre cinsellik ve cinselliği roman ve öykülerde işlemek çok doğaldır. Hatta yazar cinsel isteği insanın yarısı olarak niteler. Yazarın cinselliğe eserlerinde yer yer pornografiye varan açıklıkla işlemesi döneminde eleştirilmesine neden olmuştur. Fakat Tahir'e göre insanın dramı ve trajedisi cinsellik olmadan verilemez. Kemal Tahir, romanlarında özellikle Anadolu insanının cinsel yaşamını ortaya koyar. Öykülerinde ise daha çok şehirli insanlar, kadın-erkek ilişkileri ve cinsellik odağında mizahi olarak ele alınır. Kemal Tahir'in öykülerinde hem oynak kadınlar, hem de zampara erkekler bulunmaktadır. Çünkü Kemal Tahir, karısını evde tutamayan sünepe erkeğe de üzerine gül koklayan kocasını beklemekten harap olan masum kadına da sempati duymaktadır. Kemal Tahir öykülerinde kadınlar ve erkekler tek boyutlu değildir. Aynı anda hem haklı hem haksız, hem suçlu hem masum olabilmektedirler. Kemal Tahir öykülerinin kadın-erkek ilişkileri bağlamında mizahi gücü buradan kaynaklanmaktadır.

Kemal Tahir, Anadolu kültürünün gücünün çeşitli milletlerin bir arada yaşayabilme yetisinden kaynaklandığına inanmaktadır. II.Meşrutiyet'ten sonra çeşitli

siyasi nedenlerle ulus devletleşme sürecine giren Türk devleti, etnik çeşitliliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu süreçte toplum içinde ayrılıkçılık fikirleri yeşermiş, çeşitli etnik gruplar bu ayrılıkçık dolayısıyla tepkilerle karşılaşmışlardır. Meselenin bu yönüyle Kemal Tahir'in etnik köken ve ırk meselesini mizaha konu etmesi, Türk insanının cahilliğiyle ilintilidir: Siyasi birtakım söylemleri empoze etmek için değildir. Kemal Tahir'e göre Türk milleti kapalı bir toplumdur. Kendi küçük klanında hep tanıdığı bildiği insanlarla birliktedir. Dolayısıyla kendine yabancı olanı tanımadığından ve yanında istemediğinden ona birtakım olumsuz manalar yükler. Kürdün Lazı, Çorumlunun Malatyalıyı sevmemesi bundandır. Çünkü ilk planda farklı olan tehlikelidir ve birbirine benzemek pek çok meseleyi saklar. Bu tehlikeden korunmak içinse karşısındakini karikatürize ederek sevimlileştirir. Öykülerde etnik köken-ırk bağlamında eleştirilen Kürde, Aleviye, Ermeniye, Yahudiye, Araba ve "kefereye" bakıştır. Taraflardan sığıda olan kendini güvende saydığından derinde boğulanı umursamaz. Böylelikle basit kodlarının kurbanı olarak yönetilmeye, idare edilmeye mahkum olur. Devletlerin siyasi emelleri için halka kalıplar sunmaları, halkın toplumdaki komşularına, arkadaşlarına ve dostlarına ezbere bilgilerle farklı gözle bakmalarına yol açar. Sağlıklı kurulamayan bu ilişki mizaha yol açar.

Kemal Tahir, öykülerinde mizahı kullanırken amacı okurları güldürmek değildir; eleştirdiği noktaları gözler önüne sermektir. Din, siyaset ve etnik köken-ırk gibi meselelerde ana dayanak noktası Türk halkının cahilliğidir. Cahillikleri sonucunda başlarına gelenler/gelecekler Kemal Tahir'in mizahi öykülerinde söylenmiş gibidir. Kadın-erkek ilişkilerini konu aldığı öykülerinde bile arka planda kadın ile erkeğin trajedisi vardır. Yazıldıklarından bunca yıl sonra tüm öyküler güncelliklerini korumaktadır.

KAYNAKÇA

Acehan, A. (2011) “Geçit Mecmuası Ve Kemal Tahir”, *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks*, 3 (2), Münih, 227-247.

Aksan, D. (1977). *.Her Yönüyle Dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aktunç, H. (1974). “Hikayeden Romana Gerçekliğin Evrimi”, *Türkiye Defteri*. 6, 5-12.

Alangu, T. (1970). *Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman 3*. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Apaydın, M. (2007). *Türk Mizahında Bir Dönüm Noktası: Aydede*. Adana: Karahan Kitabevi.

Aristoteles. (1987). *Poetika*. (Çev. İsmail Tunalı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristoteles. (1998). *Nikomakhas'a Etik*. (Çev. Saffet Babür). Ankara: Ayraç Yayınları.

Avcı, A. (2003) “Toplumsal Bir Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece”, *Birikim*, 166, 80-96.

Avcı, M. (2016) “Osmanlı Devletinde Kadın Hakları Ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 55, 225-254.

Balcıoğlu, S. ve F. Öngören. (1973). *50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bergson, H. (2015). *Gülme: Komiğin Anlamı Üzerine Bir Deneme*. (Çev. Yaşar Avunç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Binay, A. (2010). “Reklamlarda Mizah Unsuru Olarak ‘Öteki’ nin Kullanımı”, Ö. Barlı ve D. Tellan (Editörler). *Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu Bildiriler Kitabı*. Erzurum: Mega Ofset, 901-915.

Biyografya 4: Kemal Tahir (2004). (Kolektif), İstanbul: Bağlam Yayınları.

Cebeci, O. (2008). *Komik Edebi Türler*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Coşkun, S. (2006). *Kemal Tahir: Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Çelik, N. (1974). “Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması”, *Türkiye Defteri*, 6, İstanbul, 17-50.

Çeviker, T. (1985). “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Karikatürü”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1101-1108.

Davulcu, E. (2015). *II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basınında Osmanlı Modernleşmesi ve Eleştirel Kodlar – Kalem ve Cem Dergileri Üzerinden*, Konya: Palet Yayınları.

Dergah Yayınları (1983), *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Develioğlu, F. (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilçin, C. (2003). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eğribel E. ve M.F. Andı. (Editörler). (2010). *Kemal Tahir 100 Yaşında*. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Fedai, Ö. (1999). “Kemal Tahir’in Yedigün Dergisindeki Hikayeleri”, *Folklor/Edebiyat*, 18, 51-56.

Feinberg, L. (2010). “Mizahın Sırrı”, Ö. Oğuz ve S. Gürçayır (Hazırlayanlar). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Graf, F. (1997). “Cicero, Plautus and Roman Laughter”, J. Bremmer and H. Roodenburg (Eds.) *A Cultural History Of Humour*, Cambridge: Blackwell Publishers.

Güler, Ç. ve B. U. Güler. (2010) *Mizah, Gülme ve Gülme Bilimi*, Ankara: Yazıt Yayınları.

Hüküm, M. (2017). *Şair-Sosyolog Kemal Tahir*, İstanbul: İthaki Yayınları.

İnce, Ö. (2002). *Yazınsal Söylem Üzerine*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kahraman, A. (2005). “Yeni Türk Edebiyatında Mizah”, *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kayalı, K. (1994). *Keşke Herkes Papağan Olsa: Mizah Üzerine Yazılar I*, Ankara: Ayyıldız Yayınları.

Kemal Tahir. (2005). *Dutlar Yetişmedi*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Kemal Tahir. (2005). *Zehra'nın Defteri*, İstanbul: İthaki Yayınları.

- Kemal Tahir. (2006). *Göl İnsanları*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2006). *Üstadın Ölümü*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2016). *Notlar 5: 1950 Öncesi Şiirler ve Ziya İlhan'a Mektuplar*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2016). *Notlar: Sanat Edebiyat 1*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2016). *Notlar: Sanat-Edebiyat 4*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kocakaplan, İ. (1992). *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Monreall, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, (Çev. Kubilay Aysever ve Şenay Soyer), İstanbul: İris Yayınları.
- Nazım Hikmet. (2017). *Piraye'ye Mektuplar*, (Der. Memet Fuat), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Nesin, A. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı*, (Haz. Turgut Çeviker), İstanbul: Adam Yayınları.
- Öngören, F. (1998). *Cumhuriyetin 75.Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örgen, E. (2010) "Kemal Tahir'in Öykücülüğü ve Öyküleri", E. Eğribel ve M.F. Andı (Editörler). *Kemal Tahir 100 Yaşında*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özdiş, H. (2010). *Osmanlı Mizah Basında Batılılaşma ve Siyaset: 1870-1877*, İstanbul: Libya Yayınları.

Özmen, M. (1996). “1990 Sonrası Mizah Dergilerinde Mizah Dili”, **3.Uluslararası Türk Dil Kurultayı**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özsoy, İ. (2004). “Kemal Tahir’in 63 Yılı”, **Biyografya 4: Kemal Tahir**, (Kolektif), İstanbul: Bağlam Yayınları.

Pala, İ. (2005). “Mizah: Divan Edebiyatı”, **Tdv İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Püsküllüoğlu, A. (1996). **Türkçenin Argo Sözlüğü**, İstanbul: Özgür Yayınları.

Rosenthal, F. (1997). **Erken İslam’da Mizah**, İstanbul: İris Yayınları.

Schopenhauer, A. (2010). **The World as Will and Representation**, Cambridge: Cambridge University Press.

Serhan, F. İ. (1979). **Kemal Tahir’den Fatma İrfan’a Mektuplar**, İstanbul: Sander Yayınları.

Sokullu, S. (1993). **Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Şahin, H. İ. (2010). “Bektaşî Fıkraları ve Gülme Teorileri”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 55, 259.

Türk Dil Kurumu (2011). **Türkçe Sözlük** (11.Baskı). Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Usta, Ç. (2009). **Mizah Dilinin Gizemi**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Varlık, M. B. (1985). “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Mizah”, **Tanzimat’tan**

Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1092-1100.

Vartanyan, H. (2007). *Boğboğaz Bir Adem*. (Çev. Murat Cankara), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Yücebaş, H. (1961). *Hiciv Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul: Aka Kitapevi.

Yücebaş, H. (2004). *Türk Mizahçıları: Nüktedanlar ve Şairler*, İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: İbrahim Veli SÖZER

Uyruğu: T.C.

D.Tarihi ve Yeri: 23.09.1989, Bursa

Telefon: 05388606568

E-Mail: ibrahim.v.s@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Yeditepe Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2013

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2016-	YYÜ, Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü	Araştırma Görevlisi

YABANCI DİLLER

İleri düzeyde İngilizce, başlangıç düzeyinde Farsça

YAYINLAR

Sözer İ.V. (2016). "Parodik Bir Metin: Kemal Tahir'in "Bir Kodoşluk Hikayesi". *Türk Dili*, 110(771), 50-55.

Sözer İ.V. (2017). "Biçare-i Şi'r-i Osmani: Tevfik Fikret'in Divan Edebiyatı Hakkında Görüşleri". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 11, 107-121.

Sözer İ.V. (2019). Yeni Türk Edebiyatı Sahasında Hazırlanan Tematik ve Başat Edebi Türler Dışında Kalan Türler Hakkında Yapılan Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme. Z. Taştan. (Editör). *Türk Dili ve Edebiyatı Alanında Hazırlanan Doktora Tezlerinin Dünü-Bugünü*. İstanbul: Hiperyayın, 107-137.

HOBİLER

Sinema, Ev Dekorasyonu, Dağcılık, Trekking

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

28.06.2019

Tez Başlığı / Konusu:

“Kemal Tahir’in Öykülerinde Mizah”

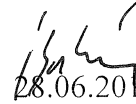
Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 104 sayfalık kısmına ilişkin, 21.02.2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin.com intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinalite raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 8 (sekiz)'dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinalite Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

28.06.2019

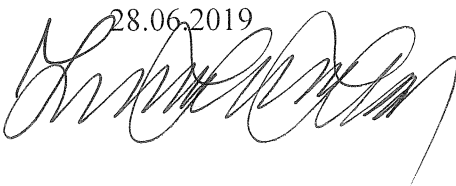
İbrahim Veli SÖZER

Adı Soyadı : İbrahim Veli SÖZER
Öğrenci No: 18920001093
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı: Yeni Türk Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans
Statüsü: Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN

Prof.Dr. Zeki TAŞTAN

28.06.2019

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR

30.06.2019

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü

